

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการนำเสนอรูปแบบการจัดศูนย์การเรียนรู้ดนตรีในสถาบันอุดมศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์วิทยบริการ ศูนย์สื่อการศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ดนตรี และห้องสมุดดนตรีในสถาบันอุดมศึกษา ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้และกรอบแนวคิด ทฤษฎีสำหรับทำวิจัย และได้นำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ศูนย์การเรียนรู้

- 1.1 ความหมายของศูนย์การเรียนรู้
- 1.2 ประเภทของศูนย์การเรียนรู้
- 1.3 การจัดบริการและหน้าที่ของศูนย์การเรียนรู้
- 1.4 สื่อการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้
- 1.5 กิจกรรมการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้
- 1.6 การจัดพื้นที่ในศูนย์การเรียนรู้

2. การจัดการศึกษาด้านดนตรีระดับอุดมศึกษา

- 2.1 แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 9

(พ.ศ. 2545 - 2549)

- 2.2 การจัดการศึกษาดนตรีระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย
- 2.3 การจัดการศึกษาดนตรีระดับอุดมศึกษาในต่างประเทศ
- 2.4 สาระดนตรี (music subject - matter)
- 2.5 ตัวอย่างศูนย์การเรียนรู้ด้านดนตรี ห้องสมุดดนตรี และศูนย์วิทยบริการ
- 2.6 ตัวอย่างแผนผังศูนย์การเรียนรู้ด้านดนตรี ห้องสมุดดนตรี และ

ศูนย์วิทยบริการ

1. ศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้ (Learning center) มีการกำหนดเรียกชื่อที่ต่างกัน ตามหน้าที่และการบริการของศูนย์ เช่น ศูนย์วัสดุอุปกรณ์ ศูนย์วัสดุการสอน ศูนย์อุปกรณ์ทางการศึกษา เป็นต้น ศูนย์การเรียนรู้เป็นสถานที่รวบรวมวัสดุอุปกรณ์ โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่พัฒนาความรู้ความสามารถของผู้เรียนตามความสนใจและความสามารถของตน

ปัจจุบันสถาบันการศึกษามีแนวความคิดใหม่ในการประยุกต์รวมห้องสมุดกับศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษาเข้าด้วยกัน โดยเน้นหลักในการให้บริการแก่ผู้ใช้เป็นสำคัญ จึงมีการตั้งชื่อที่เหมาะสมและให้ความหมายคลุมทั้งสองฝ่ายหรือพยายามที่จะอธิบายหน่วยงานที่ตั้งขึ้นใหม่ให้ชัดเจนกว่า มีหน้าที่บริการเน้นด้านใด ดังนั้น จึงพบชื่อเรียกต่างๆ กันในหนังสือวารสารทางด้านบรรณารักษศาสตร์ และเทคโนโลยีการศึกษา เช่น ศูนย์วัสดุอุปกรณ์ (Media Center) ศูนย์วัสดุการสอน (Instructional Materials Center) ศูนย์อุปกรณ์ทางการศึกษา (Educational Media Center) ศูนย์วัสดุการศึกษา (Educational Material Center) ศูนย์แหล่งวิทยาการ (Resource Center) ศูนย์วิทยากร (Library Media Center) ศูนย์การเรียนรู้ (The Learning Center) เป็นต้น (ธาดาศักดิ์ วชิรปรีชาพงษ์, 2540)

Hicks (1970 อ้างถึงใน ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ, 2543) กล่าวว่า ความแตกต่างของการกำหนดชื่อเรียกศูนย์นั้น แตกต่างกันตามหน้าที่และการบริการ ศูนย์วัสดุการสอนเกิดขึ้นก่อน มีหน้าที่จัดหาวัสดุที่จำเป็นแก่ครูเพื่อสอนผู้เรียนเป็นกลุ่ม ไม่ได้มีไว้สำหรับการเรียนเป็นรายบุคคลเมื่อวัสดุและเครื่องมือได้รับการพัฒนาให้สามารถใช้สำหรับบุคคล ได้ จึงมีการเปลี่ยนชื่อเป็น ศูนย์วัสดุอุปกรณ์การศึกษาเพื่อเน้นการบริการทั้งครูผู้สอนและผู้เรียน สำหรับศูนย์การเรียนรู้นั้นจะเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน โดยมีการพิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียนแต่ละคน เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนมากที่สุด

1.1 ความหมายของศูนย์การเรียนรู้

มีนักการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ความสำคัญของศูนย์การเรียนรู้ไว้ดังนี้

Fox (n.d.) และ Good (1973) กล่าวว่า ศูนย์การเรียนรู้ หมายถึง ส่วนใดส่วนหนึ่งของโรงเรียนหรือห้องเรียนซึ่งเป็นที่ รวบรวมแหล่งความรู้ทั้งหมด สำหรับใช้เพื่อการศึกษา และเป็นที่ยังจะส่งเสริมการเรียนรู้ ประสบการณ์ ทักษะต่างๆ ให้นักเรียนมากขึ้นรวมทั้งเป็นที่ช่วยให้ทำให้นักเรียนรู้จักช่วยเหลือตนเองในการเรียนรู้

Peterson (n.d.) ศูนย์การเรียนรู้ คือ การผสมผสานกันอย่างลงตัวของแหล่งการเรียนรู้ การพัฒนาสื่อการสอน และกระบวนการเรียนรายบุคคล

เบอร์เดน (2545) กล่าวว่า ศูนย์การเรียนรู้ คือ สถานที่รวบรวมวัสดุอุปกรณ์ที่ถูกต้องแบบอย่างมีเป้าหมาย นักเรียนทำงานในศูนย์การเรียนรู้ เพื่อพัฒนา ค้นคว้า สร้าง และเรียนรู้งานตามอัตราความก้าวหน้าของตนเอง นักเรียนต้องรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง

ละเมียด ลิ้มอักษร (2527) กล่าวว่า ศูนย์การเรียนรู้ หมายถึง ที่รวมอุปกรณ์การเรียนรู้ เพื่อให้ประโยชน์ในการเรียน และการศึกษาค้นคว้าของเด็ก เช่น หนังสือ แบบเรียน สิ่งพิมพ์ นิตยสาร วารสาร กระดาษวาดเขียน สี พู่กัน แผนภูมิ และวัสดุอุปกรณ์อื่นๆ ที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้จะช่วยให้การเรียนการสอนได้ผลสมบูรณ์ขึ้น เพราะเด็กมีโอกาสได้ศึกษาค้นคว้าทดลอง และปฏิบัติด้วยตนเองประกอบการเรียนในชั้นเรียน

นิพนธ์ สุขปรีดี (2546) กล่าวว่า ศูนย์การเรียนรู้เป็นสถานที่ซึ่งได้จัดบรรยากาศให้ผู้เรียนสามารถเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเองจากโปรแกรมการสอน ซึ่งจัดไว้ในรูปของแหล่งความรู้ตามหมวดหมู่ของเนื้อหาและประสบการณ์ต่างๆ ภายใต้การประสานงานดูแลของผู้สอน

ทีศนา แฉมมณี (2543) ได้ให้ความหมายวิธีการสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ คือ กระบวนการเรียนการสอนให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยผู้สอนให้ผู้เรียนศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากศูนย์การเรียนรู้หรือมุมความรู้ ซึ่งผู้สอนได้จัดเตรียมเนื้อหาสาระและกิจกรรมที่ใช้

สื่อการเรียนการสอนหลายๆอย่างประสมกันไว้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ปกติศูนย์การเรียนรู้จะมีหลายศูนย์ แต่ละศูนย์การเรียนรู้จะมีเนื้อหาเบ็ดเสร็จในตัวเอง ผู้เรียนจะหมุนเวียนกันเข้าศูนย์ต่างๆจนครบทุกศูนย์ โดยมีศูนย์สำรองไว้สำหรับผู้เรียนที่เรียนรู้ได้เร็วและทำกิจกรรมเสร็จก่อนคนอื่นๆ ผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้จัดเตรียมศูนย์การเรียนรู้ ให้คำแนะนำช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้แก่ผู้เรียน และประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

บุญเกื้อ ครอบหาเวช (2545) ให้ความหมายของศูนย์การเรียนรู้ว่า ศูนย์การเรียนรู้เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ หรือสถานศึกษาที่ให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเองตามความสนใจและความสามารถ โดยการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่โปรแกรมได้กำหนดเอาไว้ ซึ่งจะอาศัยสื่อการสอนแบบประสมที่จัดเอาไว้ในรูปของชุดการสอนภายใต้การดูแลของผู้สอน ซึ่งทำหน้าที่ประสานงาน ที่ปรึกษาและควบคุมโปรแกรมของผู้เรียน พร้อมทั้งจัดเตรียมหาชุดการสอนตามความต้องการของผู้เรียนในระดับต่าง ๆ โดยศูนย์การเรียนรู้ อาจเป็นการขยายห้องเรียนปกติก็ได้ โดยการจัดระบบการสอนและแหล่งความรู้ใหม่ ให้นักเรียนในชั้นแบ่งกลุ่มย่อย ๆ ประมาณ 6 - 8 คน ร่วมกันประกอบกิจกรรมในศูนย์ต่าง ๆ ที่จัดไว้ในห้องเรียน เวียนไปจนครบทุกศูนย์ จัดว่าเป็นวิธีการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และสามารถทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะได้อีกวิธีหนึ่ง

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2540) ได้ให้ความหมายว่า ศูนย์การเรียนรู้ หมายถึง เป็นศูนย์รวมการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อกระจายโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชน ตลอดจนเป็นแหล่งบริการชุมชนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดสังคมการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งเสริมสร้างชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย

จากความหมายของศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าว สรุปได้ว่า ศูนย์การเรียนรู้ หมายถึง สถานที่รวบรวมวัสดุอุปกรณ์ที่ถูกรวบรวมแบบอย่างมีเป้าหมาย เป็นแหล่งจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่พัฒนาความรู้ความสามารถของผู้เรียนตามความสนใจและความสามารถของตน โดยมีอาจารย์เป็นผู้ดูแลและให้คำปรึกษาในการทำกิจกรรมตาม และเป็นแหล่งค้นคว้า ทดลอง และปฏิบัติด้วยตนเองตามความสามารถของตนเอง

1.2 ประเภทของศูนย์การเรียนรู้

หน่วยงานต่างๆ ได้จัดศูนย์การเรียนรู้ขึ้นหลายรูปแบบ ซึ่งแตกต่างกันไปตามปัจจัยต่างๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งยังใช้เป็นทรัพยากรสนับสนุนการเรียนการสอนเนื้อหาความรู้ในบางสาขาวิชาอีกด้วย ทำให้การแบ่งประเภทของศูนย์การเรียนรู้มีความแตกต่างกัน (ธนพล อเนกสิทธิสิน, 2547; Prager, 1991) ดังต่อไปนี้

Fox (n.d.) กล่าวว่า ศูนย์การเรียนรู้สามารถแบ่งประเภทของศูนย์การเรียนรู้ ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ศูนย์การเรียนรู้ทักษะ (Skill learning center) ซึ่งออกแบบเพื่อใช้ในการสอน รวมทั้งปรับปรุงเพิ่มเติม ในด้านทักษะและมโนทัศน์แก่นักเรียน
2. ศูนย์การเรียนรู้ความรู้ (Information learning center) จะมีจุดมุ่งหมายหลักในการให้ข้อมูล และส่งเสริมในด้านทักษะและมโนทัศน์แก่นักเรียน

Prager (1991) แบ่งศูนย์การเรียนรู้ออกเป็นประเภทต่างๆ คือ

1. ศูนย์วิทยบริการ หรือศูนย์ทรัพยากรการเรียนรู้ (Learning Resource Center / Library –Based) เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีลักษณะเหมือนห้องสมุดในสถาบันต่างๆ โดยทำหน้าที่ให้การสนับสนุนข้อมูลความรู้ในการเรียนรู้หรือใช้เป็นแหล่งค้นคว้าอ้างอิง รวมทั้งยังสามารถใช้เป็นห้องปฏิบัติการในการออกแบบหลักสูตร และให้บริการช่วยสอนทั้งในห้องเรียนและการเรียนทางไกลในเนื้อหาวิชาต่างๆ ได้ด้วย
2. ศูนย์การเรียนรู้เฉพาะสาขาวิชา (Discipline-Based Support Centers) เป็นศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งให้บริการสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนในสาขาวิชาเฉพาะต่างๆ เช่น ห้องปฏิบัติการทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ โดยเป็นลักษณะเครื่องคอมพิวเตอร์ช่วยสอนที่ใช้ในการฝึกหัดและสอนเนื้อหา รวมทั้งใช้ในการทดลองทางวิทยาศาสตร์ได้ด้วย
3. ศูนย์การเรียนรู้อิสระ (Stand –Alone Learning Centers) เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่เปิดให้บริการแก่ผู้เรียนทั่วไป ที่ต้องการเพิ่มพูนความรู้ทักษะของตน เช่น การพัฒนาทดสอบทักษะ การอ่าน การเขียน และให้บริการหลักสูตรทั่วไป โดยใช้สื่อการเรียนอิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อคอมพิวเตอร์ต่างๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถใช้บริการเรียนได้อย่างกว้างขวาง ตามโอกาสและความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน

ส่วนประหยัด จีระวรพงศ์ (2529) ได้แบ่งศูนย์การเรียนออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ศูนย์การเรียนรู้อินห้องเรียน และ 2) ศูนย์การเรียนรู้ที่แยกเป็นเอกเทศนอกห้องเรียน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ศูนย์การเรียนรู้อินห้องเรียน แบ่งออกเป็นศูนย์การเรียนที่มีลักษณะที่เป็นห้องเรียน และศูนย์การเรียนที่ใช้ส่วนหนึ่งของห้องเรียนเป็นสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้

1.1 ห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้อิน มีการจัดห้องเรียนให้เป็นศูนย์กิจกรรมการเรียนรู้ สำหรับให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติ ซึ่งแบ่งพื้นที่ในห้องเรียนให้มีจำนวนศูนย์กิจกรรมที่มีเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสหาประสบการณ์จากการเรียนรู้อินแต่ละศูนย์กิจกรรม เรียนไปจนครบทุกศูนย์ และรายงานผลกิจกรรมตามที่คุณสอนได้กำหนดไว้

1.2 ศูนย์การเรียนรู้อินห้องเรียน เป็นการใช้นิเวศที่บางส่วนของห้องเรียนจัดเป็นศูนย์การเรียน เพื่อจัดให้เป็นศูนย์วิชาการต่างๆไว้ข้างผนังห้องเรียนหรือมุมที่มีสื่อการเรียนการสอนให้ผู้เรียนสามารถค้นคว้าได้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ได้ตามความสนใจของตน โดยสามารถแบ่งประเภทของศูนย์การเรียนในห้องเรียนได้ดังนี้คือ

1.2.1 ศูนย์การเรียนรู้อินที่ยึดหลักการตามเนื้อหาวิชา

1.2.2 ศูนย์การเรียนรู้อินที่ยึดหลักการตามสื่อการสอน

1.2.3 ศูนย์การเรียนรู้อินที่ยึดหลักการตามกิจกรรมของศูนย์

2. ศูนย์การเรียนรู้อินที่แยกเป็นเอกเทศนอกห้องเรียนเป็นศูนย์การเรียนที่จัดเป็นศูนย์กิจกรรมโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นการจัดให้มีสถานที่ในการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนโดยเฉพาะ โดยแบ่งออกเป็น

2.1 ศูนย์การเรียนรู้อินที่ใช้เป็นห้องปฏิบัติการ ซึ่งนิยมจัดให้เป็นสถานที่สำหรับฝึกปฏิบัติการในด้านต่างๆ โดยอาจเป็นการจัดให้ฝึกในสถานที่นั้นๆ หรือไปฝึกในสถานที่อื่นๆภายนอกก็ได้ รวมทั้งอาจใช้เป็นสถานที่สำหรับนักศึกษาได้พบปะปรึกษาหารือ ค้นคว้าเตรียมงานต่างๆ หรือทดลองโครงงาน ทั้งนี้ภายในบริเวณศูนย์การเรียนรู้อินประกอบด้วยชั้นวางหนังสือ ชั้นเก็บอุปกรณ์ และบริเวณที่ผลิตสื่อ

2.2 ศูนย์ข้อมูลวิชาการ ซึ่งเป็นศูนย์การเรียนที่ได้แยกจัดประสบการณ์ความรู้เอาไว้ต่างหาก โดยมีสื่อและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ได้จัดเตรียมไว้ให้ผู้เรียนค้นคว้าด้วยตนเองตามความสนใจและความพร้อม ไม่จำกัดวัย และระดับชั้นของผู้เรียน

บุญเกื้อ ครอบหาเวช (2545) กล่าวว่า การจัดศูนย์การเรียนรู้โดยทั่วไปสามารถจำแนกออกได้ 2 ประเภท เช่นเดียวกับประหยัด จีระวรพงศ์ (2529) คือ

1. ศูนย์การเรียนรู้แบบเอกเทศ (Learning Center Classroom) เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่แยกเป็นอิสระจากห้องเรียน มีลักษณะเป็นห้องเอกเทศ ประกอบด้วยวัสดุอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกพร้อมอยู่ในห้อง

2. ศูนย์การเรียนรู้ในห้องเรียน (Classroom Learning Center) เป็นการดัดแปลงห้องเรียนธรรมดา โดยจัดเป็นศูนย์วิชาต่าง ๆ ไว้ข้างผนังห้องเรียนหรือมุมห้อง โดยมีสื่อการสอนหรือกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ศึกษา ค้นคว้าตามความสนใจ เช่น ศูนย์ศิลปะ ศูนย์วิทยาศาสตร์ ศูนย์สังคม เป็นต้น ผู้เรียนจะหาความรู้จากศูนย์เหล่านี้ได้ในเวลาว่าง ศูนย์การเรียนรู้ในห้องเรียนนี้ ต่อมาได้พัฒนาเป็นห้องเรียนแบบเปิดหรือห้องเรียนรายบุคคล

ส่วนที่แตกต่างจากประหยัด จีระวรพงศ์ (2529) คือ บุญเกื้อ ครอบหาเวช (2545) ได้เพิ่มประเภทศูนย์การเรียนรู้อีก 2 ประเภท คือ

1. การสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงห้องเรียนแบบธรรมดา มาเป็นศูนย์กิจกรรมที่ผู้เรียนสามารถปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันภายในศูนย์ และสามารถประเมินผลงานของตนได้ตามประสบการณ์ และเนื้อหาที่ผู้สอนได้กำหนดไว้ให้ การจัดห้องเรียนแบบนี้อาศัยพื้นฐานจากทฤษฎีการใช้สื่อประสม และกระบวนการกลุ่มเป็นบูรณาการใช้สื่อการสอนชนิดต่างๆ และกลุ่มกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้มีชีวิตชีวา และฝึกฝนพัฒนาการทางสติปัญญาของผู้เรียนให้มากที่สุด

2. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นสถานศึกษาที่เปิดโอกาสให้บุคคลทุกวัยเข้าศึกษาหาความรู้ได้ การเรียนอาจจะเรียนจากโปรแกรมการสอนที่จัดไว้ในรูปของชุดการสอนรายบุคคลตามหมวดหมู่ของเนื้อหาและประสบการณ์ต่างๆ หรือจากกิจกรรมอื่นๆ ที่ศูนย์จะเป็นผู้จัดให้ โดยมีครูเป็นผู้ประสานงาน ที่ปรึกษา การเรียนในศูนย์การเรียนรู้ประเภทนี้จะไม่มีการกำหนดเวลาและระดับชั้นของผู้เรียน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2540) ได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภายในหน่วยงานต่างๆ โดยมีนโยบายในการแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา สถาบันศาสนา สถานประกอบการ เอกชน องค์กรภาครัฐ มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งมุ่งให้ผู้เรียนรู้ในสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวและเป็นความรู้ที่แสวงหาได้ง่าย สอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการจัด

การศึกษาตลอดชีวิตที่มีคุณภาพ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยได้จัดการศึกษาทั้งสายสามัญ สายอาชีพ การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งแบ่งหน่วยงานที่จัดตั้งศูนย์การเรียนดังนี้ คือ

1. ศูนย์การเรียนรู้อินสถานศึกษา จัดขึ้นเพื่อช่วยส่งเสริมการบริการทางการศึกษา ให้แก่นักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป และตอบสนองความต้องการของชุมชน โดยให้ความพร้อมในด้านการบริหารจัดการศึกษาและอุปกรณ์การเรียนและหนังสือที่มีอยู่แล้ว

2. ศูนย์การเรียนรู้อินหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น กรมราชทัณฑ์ กรมพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร กองบัญชาการทหารสูงสุด กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมประชาสัมพันธ์ กรมอนามัย ซึ่งช่วยทำหน้าที่ให้ความรู้ทั้งการศึกษาสายสามัญ สายอาชีพ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตการประกอบอาชีพเฉพาะด้าน และการศึกษาตลอดชีวิตให้แก่กลุ่มเป้าหมายที่หน่วยงานนั้นๆ รับผิดชอบอยู่ โดยใช้ทรัพยากรบุคคลและวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่มาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อันร่วมกัน

3. ศูนย์การเรียนรู้อินภาคเอกชนและรัฐวิสาหกิจ ได้แก่ บริษัท ห้างร้าน สถานประกอบการซึ่งดำเนินธุรกิจเพื่อมุ่งผลประโยชน์ด้านกำไร โดยหน่วยงานเหล่านี้จำเป็นต้องมีนโยบายในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของตนให้ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องควบคู่ไปกับการปฏิบัติงาน เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานและการบริการแก่ลูกค้าให้ได้รับความพึงพอใจ และส่งผลต่อธุรกิจขององค์กร ซึ่งกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ให้การสนับสนุน และเปิดโอกาสให้หน่วยงานต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดตั้งศูนย์การเรียนขึ้น โดยให้ความพร้อมในด้านงบประมาณ อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ครุภัณฑ์ขององค์กรภายใต้การสนับสนุนด้านวิชาการจากหน่วยงาน กรมการศึกษานอกโรงเรียนในเขตพื้นที่ต่างๆ

4. ศูนย์การเรียนรู้อินองค์กรการกุศล เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อความสงเคราะห์แก่ประชาชนผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส เช่น มูลนิธิฝนหยาดเดียว มูลนิธิเพื่อนหญิง มูลนิธิแสงเทียน มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก เป็นต้น ซึ่งเป็นความร่วมมือในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้อัน โดยการระดมทรัพยากรร่วมกันทั้งในด้านอาคารสถานที่ วัสดุ ครุภัณฑ์ บุคลากร เพื่อจัดการเรียนรู้อันให้แก่กลุ่มเป้าหมายผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสได้อย่างทั่วถึง

5. ศูนย์การเรียนรู้อินชุมชน จัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยให้โอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ประชาชนทุกคนในชุมชน ทั้งนี้กิจกรรมการเรียนของศูนย์ต้องอาศัยชุมชนเป็นหลักและยึดหลักการประชาธิปไตยเพื่อตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคล และ

สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน นอกจากนี้แล้วศูนย์การเรียนรู้ยังสามารถใช้เครือข่ายต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนนั้น เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่สมาชิกของตน เช่น เครือข่ายบุคคลและองค์กรต่างๆ ภูมิปัญญาวิทยากรท้องถิ่น สถานประกอบการ โรงเรียน องค์กรของรัฐ ซึ่งนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองได้ และสร้างสังคมการเรียนรู้อย่างแท้จริง

6. ศูนย์การเรียนรู้ในประชาคม เป็นการเกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มประชาชนที่มีความสนใจ และมีวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น จส.100 สโมสรโรตารี สโมสรไลออน สมาคมประกันวินาศภัย ประกันชีวิต สมาคมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นต้น ซึ่งเป็นการร่วมมือระดมพลังทรัพยากรที่มีอยู่ในประชาคม มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่สมาชิกและประชาชนทั่วไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2.1 สถานที่ตั้งศูนย์การเรียนรู้

นอกจากการจัดศูนย์การเรียนรู้ในรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามปัจจัยต่างๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว สถานที่ตั้งศูนย์การเรียนรู้ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเช่นกัน ทั้งนี้ได้มีนักการศึกษา และผู้วิจัย ได้กล่าวถึงสถานที่ตั้งศูนย์การเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

ประทับใจ ลึกชา (2540) กล่าวถึงการเลือกอาคารสถานที่ที่เหมาะสมของศูนย์วิทยบริการ ควรยึดหลักดังต่อไปนี้

1. เลือกสถานที่ที่เป็นใจกลางหรือศูนย์กลางของสถานศึกษานั้นๆ เพื่อความสะดวกและคล่องตัวในการใช้บริการ ถ้าเป็นอาคารที่ดัดแปลงต่อเติม ควรอยู่ในส่วนที่ติดต่อกับส่วนอื่นๆ ของหน่วยงานได้สะดวกรวดเร็ว เช่น อยู่ตรงกลางของอาคาร ไม่ใช่อยู่มุมตึกหรือด้านริมที่ไม่มีทางเดินติดต่อ ถ้าเป็นอาคารหลายๆ ชั้นมักอยู่ชั้นกลางๆ ถ้าเป็นอาคารที่แยกเป็นเอกเทศมักต้องมีถนนเชื่อมติดต่อกับตัวอาคารอื่น และไม่อยู่ไกลจากตัวอาคารมากนัก ถ้ามีหลายอาคารในลักษณะของศูนย์ขนาดใหญ่ แต่ละอาคารของศูนย์ฯ จะต้องมีทางเดินเชื่อมที่สะดวกและรวดเร็ว เช่น นอกจากถนนเชื่อมอาคารแล้ว อาจต้องสร้างทางเดินบนชั้นเชื่อมระหว่างตึกในส่วนที่สำคัญของการบริการ เพื่อให้เป็นทำเลที่ดีของการบริการ และขจัดปัญหาด้านอาคารสถานที่ไม่เอื้ออำนวย

2. อาคารที่เหมาะสมแก่การเป็นศูนย์วิทยบริการ โดยเฉพาะศูนย์ที่เป็นเอกเทศ ถ้าเป็นไปได้ไม่ควรมีบันไดทางขึ้นที่ลาดชัน ทั้งนี้เพื่อความสะดวกแก่การเคลื่อนย้ายวัสดุ

วิจัย นิมทรรณ(2530) กล่าวว่า ศูนย์วิทยบริการควรจะอยู่บริเวณศูนย์กลางของหมู่อาคารเรียน หากมีตัวอาคารแยกต่างหากและมีหลายชั้น ศูนย์ควรอยู่ชั้นล่าง หรือชั้นที่ 2 ของตัวอาคาร ทั้งนี้ก็เพื่อความสะดวกในการใช้บริการต่างๆ เช่นเดียวกับสุรีย์พร ท้วมทอง (2544) พบว่า รูปแบบการจัดตั้งศูนย์สื่อการศึกษาในโรงเรียนสอนคนตาบอด ควรจัดตั้งเป็นเอกเทศหรือหน่วยงานกลางที่ให้บริการสื่อแบบสื่อการสอนสมบูรณ์ คือ จัดบริการสื่ออุปกรณ์ และสื่อสิ่งพิมพ์

ชลทิศย์ เอี่ยมสำอางค์ (2542) ได้เสนอบริบทต่างๆ ที่สามารถดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชนคือ ศูนย์การเรียนรู้ในวัด ในบ้านและในครอบครัว ในสถานที่หน่วยราชการ ในสถานที่สาธารณะ ในแหล่งท่องเที่ยว ในศูนย์การค้าและตลาดนัด ในโรงงานหรือสถานประกอบการ ในสลัมหรือชุมชนแออัด

จากงานวิจัย ข้อยุทธูป ข้อยุทธแนะข้างต้น สามารถสรุปการจัดประเภทศูนย์การเรียนรู้ได้ดังนี้

1. ศูนย์การเรียนรู้ในห้องเรียน (Classroom Learning Center) มีการดัดแปลงห้องเรียนธรรมดา โดยจัดเป็นศูนย์วิชาต่างๆ ไว้ข้างผนังห้องเรียนหรือมุมที่มีสื่อการเรียนการสอนให้ผู้เรียนสามารถค้นคว้าด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ได้ตามความสนใจของตน เช่น ศูนย์ศิลปะ ศูนย์วิทยาศาสตร์ ศูนย์สังคมศึกษา เป็นต้น ผู้เรียนจะหาความรู้จากศูนย์เหล่านี้ได้ในเวลาว่าง
2. ศูนย์การเรียนรู้แบบเอกเทศ (Learning Center Classroom) เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่แยกอิสระจากห้องเรียน มีลักษณะเป็นห้องเอกเทศ ใช้สำหรับฝึกปฏิบัติการในด้านต่างๆ ภายในประกอบด้วยวัสดุอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกพร้อมอยู่ในห้อง
3. ศูนย์การเรียนรู้เฉพาะสาขาวิชา (Discipline-Based Support Centers) เป็นศูนย์การเรียนรู้ซึ่งให้บริการสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนในสาขาวิชาเฉพาะต่างๆ เช่น ห้องปฏิบัติการทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ โดยเป็นลักษณะเครื่องคอมพิวเตอร์ช่วยสอนที่ใช้ในการฝึกหัดและสอนเนื้อหา รวมทั้งใช้ในการทดลองทางวิทยาศาสตร์ได้ด้วย
4. ศูนย์การเรียนรู้ในสถานศึกษา จัดขึ้นเพื่อช่วยส่งเสริมการบริการทางการศึกษาให้แก่ นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป และตอบสนองความต้องการของชุมชน โดยใช้ความร่วมมือในด้านการบริหารจัดการศึกษาและอุปกรณ์การเรียนและหนังสือที่มีอยู่แล้ว
5. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นสถานศึกษาที่เปิดโอกาสให้บุคคลทุกวัยเข้าศึกษาหาความรู้ได้ การเรียนจะเรียนจากโปรแกรมการสอนที่จัดไว้ในรูปของชุดการสอนรายบุคคลตามหมวดหมู่ของ

เนื้อหาและประสบการณ์ต่างๆ หรือจากกิจกรรมอื่นๆ ที่ศูนย์จะเป็นผู้จัดให้โดยมีครูเป็นผู้ประสานงานที่ปรึกษา การเรียนในศูนย์การเรียนรู้ประเภทนี้จะไม่มีการกำหนดเวลาและระดับชั้นของผู้เรียน

ประเภทของศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าว สามารถนำมาใช้ในการออกแบบการจัดศูนย์การเรียนรู้ด้านดนตรีในสถาบันอุดมศึกษาได้ โดยเลือกใช้ประเภทของศูนย์การเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสถานที่ ซึ่งสามารถดำเนินการในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้แบบเอกเทศ (Discipline-Based Support Centers) โดยมีลักษณะเป็นห้องเอกเทศ ใช้สำหรับฝึกปฏิบัติการในด้านต่างๆ ภายในประกอบด้วยวัสดุอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านดนตรีพร้อมในห้อง รวมทั้งศูนย์การเรียนในสถานศึกษา จัดขึ้นในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อช่วยส่งเสริมการบริการทางการศึกษาด้านดนตรีให้แก่นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป และตอบสนองความต้องการของชุมชน โดยใช้ความร่วมมือในการบริหารจัดการศึกษาและอุปกรณ์การเรียนและหนังสือที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์มากขึ้น

1.3 การจัดบริการและหน้าที่ของศูนย์การเรียนรู้

การจัดบริการของศูนย์การเรียนรู้ที่มีความสำคัญมาก เพื่อบรรลุจุดประสงค์หลักของศูนย์การเรียน คือ เป็นแหล่งจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และเป็นแหล่งรวบรวมอุปกรณ์การเรียนแก่อาจารย์ นิสิต นักศึกษาในสถาบัน และบุคคลทั่วไป เพื่อพัฒนา ค้นคว้า สร้าง และเรียนรู้งานตามอัตราความก้าวหน้าของตนเอง การจัดบริการของศูนย์การเรียนรู้แต่ละแห่งนั้นมีความแตกต่างกันตามลักษณะและขนาดของศูนย์นั้นๆ โดยสรุปแล้วนักศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้กำหนดหน้าที่และบริการของศูนย์การเรียนรู้ไว้ดังนี้

1.3.1 ความหมายของงานบริการ

นักการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ความหมายของงานบริการไว้ดังนี้

Good (1973) กล่าวถึง คำจำกัดความของคำว่า การบริการ ไว้ว่า งานใดๆ ที่ทำเพื่อประโยชน์ของบุคคลอื่น ไม่ว่าจะได้รับความเต็มใจ การขอร้องหรือกระทำขึ้นเพื่อประโยชน์ของสังคมทางใดทางหนึ่ง ถือเป็นงานบริการทั้งสิ้น

Bloomberg และ Evans (1985) กล่าวว่า งานบริการห้องสมุด คือ การปฏิบัติงานใดๆ ของห้องสมุดที่กระทำขึ้นหรือติดต่อเกี่ยวข้องกับผู้ใช้ ถือเป็นงานบริการทั้งสิ้น งานที่ถือเป็นงานบริการ คือ บริการจ่าย-รับ บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า การยืมระหว่างห้องสมุด การดูแลรักษาวัสดุห้องสมุด การประชาสัมพันธ์ และบริการหนังสือจอง

สุทธิลักษณ์ อัมพันธ์วงศ์ (2525) กล่าวถึง ความหมายและขอบเขตงานบริการห้องสมุด ดังนี้ งานบริการ คือ งานห้องสมุดที่จะอำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการ เริ่มจากการสร้างบรรยากาศให้เชิญชวนผู้คนให้สนใจเข้าห้องสมุด การจัดสถานที่ให้สวยงามมีระเบียบ การตกแต่งห้องสมุดด้วยดอกไม้ให้ดูสดชื่น ชั้นหนังสือมีระเบียบ หนังสือไม่ฉีกขาด และมีบริการด้านต่างๆ อาทิ งานบริการจ่าย-รับ บริการจองหนังสือ บริการตอบคำถามและช่วยค้นคว้า บริการแนะนำการอ่าน บริการปฐมนิเทศการใช้ห้องสมุด การบริการจัดทำคู่มือการใช้ห้องสมุด และบริการจัดทำรายชื่อหนังสือประกอบรายวิชาต่างๆ

จากความหมายของการจัดบริการสรุปได้ว่า คือ การบริการ การให้ การต้อนรับ การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ใช้บริการด้วยความเอาใจใส่ ให้ผู้ที่มาใช้บริการได้รับความสะดวก และมีการจัดบริการด้านต่างๆ อาทิ การบริการยืม-คืนภายในศูนย์และระหว่างศูนย์ จัดหาสื่อวัสดุอุปกรณ์รูปแบบต่างๆ สำหรับการศึกษ่า ซ่อมแซมวัสดุ และสื่อต่างๆ ให้อยู่ในสภาพที่ดี จัดและเก็บรักษาอย่างเป็นระบบพร้อมที่จะให้บริการ การให้คำปรึกษา อำนวยความสะดวกในการใช้สื่อ การใช้ศูนย์ การวางแผนการดำเนินงานเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน การจัดการศึกษา ฝึกอบรม และการวิจัย ตลอดจนการเผยแพร่ และศึกษาวิจัยสื่อการสอนเพื่อพัฒนาระบบการเรียนการสอน

1.3.2 ขอบข่าย หน้าที่ในการบริการของศูนย์การเรียนรู้

ขอบข่าย หน้าที่ในการบริการของแต่ละหน่วยงานของห้องสมุด ศูนย์วิทยบริการ และศูนย์การเรียนรู้มีหลายประเภท ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ ขนาดของศูนย์การเรียนรู้ บุคลากรงบประมาณ และโครงสร้างองค์กรของหน่วยงานนั้นๆ ด้วย (นงลักษณ์ ไม่น่ายกิจ, 2526; ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ, 2543) ดังนั้น ห้องสมุด ศูนย์วิทยบริการ และศูนย์การเรียนรู้แต่ละแห่งจึงมีการบริการสารนิเทศมากน้อยต่างกันไป และระดับของบริการนั้นมีตั้งแต่การบริการดั้งเดิม คือ ระบบการทำงานด้วยมือ เช่น การค้นคว้าจากหนังสือและสิ่งพิมพ์ที่มีอยู่ในห้องสมุด จนถึงระดับการใช้คอมพิวเตอร์ และสื่อสารโทรคมนาคม โดยมีการเลือกและการจัดหาทรัพยากรสารนิเทศ การทำงานเทคนิคต่างๆ

โดยคำนึงถึงความสะดวกของผู้ใช้บริการเป็นหลัก (นันทนา วิฑูฒิศักดิ์, 2540) เป็นแหล่งสนับสนุน การศึกษามุ่งเน้นให้ผู้ใช้บริการได้รับข้อมูลสารสนเทศหรือความรู้อย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ มากที่สุด(นงเยาว์ เปรมกมลเนตร และสมสนิท ศิริไชย, 2530; รักรอง ดำรงวุฒิ, 2547) นักเทคโนโลยี การศึกษาได้กล่าวถึงการบริการของห้องสมุด ศูนย์วิทยบริการ และศูนย์การเรียนรู้ ไว้ดังนี้

ดังนี้

Bloomberg และ Evans (1985) ได้ลำดับกิจกรรมของงานบริการห้องสมุด ไว้

1. งานด้านนโยบาย
2. งานจัดสรรบุคลากร
3. งานประชาสัมพันธ์
4. การเลือกหนังสือ
5. การควบคุมดูแลทั่วไป

ดังนี้

Beswick (1972) ได้กล่าวถึงหน้าที่และบริการของศูนย์วิทยบริการในโรงเรียนไว้

1. จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับด้านการผลิตและช่วยสอน โดยมี เจ้าหน้าที่และผู้เรียนช่วยงาน
2. ช่วยในการเลือกจัดหาสื่อวัสดุการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ สำหรับการศึกษารายบุคคลและกลุ่มย่อย ให้สัมพันธ์กับหลักสูตร และความต้องการทางวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมที่สุด
3. จัดเก็บสื่อการศึกษาสำหรับรายบุคคลและส่วนย่อย รวมถึงการจัดเก็บ สื่อทัศนูปกรณ์และสื่อการศึกษาไว้ให้บริการแก่ครู และผู้เรียนในชั้นเรียนด้วย
4. จัดหมวดหมู่และตรวจเช็คของแหล่งสื่อการศึกษา ทั้งที่มีอยู่ในศูนย์ หรือในโรงเรียน
5. แนะนำ และแนะแนวทางในการเตรียมงานการเรียนการสอนในการใช้ศูนย์ ในการศึกษารายบุคคล และแนะนำสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริหารงานของศูนย์แก่ครู อาจารย์ และผู้เรียนด้วย
6. ให้บริการยืมสื่ออุปกรณ์การศึกษาอย่างสะดวกและรวดเร็ว
7. ติดต่อประสานงานกับแหล่งสื่อการศึกษาภายนอกโรงเรียน

8. เป็นตัวแทนสำหรับรับผิดชอบดูแลรักษา และซ่อมแซมเครื่องมือต่างๆ
ของโรงเรียน

เช่นเดียวกับ Miller (1971) กล่าวถึงหน้าที่ของศูนย์วิทยบริการ โดยสรุปได้ดังนี้

1. เป็นศูนย์กลางของการศึกษา เป็นที่รวมของสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อการสอน
ทั้งการศึกษารายบุคคล หรือกลุ่มย่อย รวมทั้งมีวิธีการจัดเก็บและให้บริการอย่างมีระบบ
2. การจัดหา เตรียมอุปกรณ์ และดำเนินการผลิตอุปกรณ์วัสดุ สื่อการสอน
ทุกประเภทสำหรับผู้สอนและผู้เรียน
3. ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือผู้สอนในการคัดเลือก และวางแผนการใช้
สื่อการสอน รวมทั้งการประเมินผลเพื่อพัฒนาสื่อการสอน
4. อำนวยความสะดวกในการบริการยืมสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อการสอนวัสดุอุปกรณ์
ต่างๆ อย่างสะดวกและรวดเร็ว
5. ช่วยฝึกอบรม และแนะนำด้านการปฏิบัติการใช้สื่อการสอน
6. ซ่อมแซมวัสดุ และสื่อต่างๆ ให้อยู่ในสภาพที่ดี จัดและเก็บรักษาอย่างเป็น
ระบบพร้อมที่จะให้บริการ
7. ศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับวัสดุและสื่อการสอน พร้อมทั้งเผยแพร่
ผลงานวิจัยให้เป็นที่แพร่หลาย
8. เป็นแหล่งรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ เทคนิค และวิธีการ
ในการปรับปรุง และผลิตสื่อการศึกษาต่าง ๆ

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2526) ได้กล่าวถึงภารกิจของศูนย์สื่อการศึกษา โดยสรุป
ดังนี้

1. การเลือก การจัดหา การลงทะเบียน การทำบัตรรายการ การบริการ การยืม
การใช้ ตลอดจนการเก็บบำรุงรักษาวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนต่างๆ
2. การผลิตสื่อการสอน เช่น ผลิตวัสดุกราฟิก การบันทึกเสียง การทำภาพยนตร์
และทำรายการวิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น
3. การจัดการศึกษา ฝึกอบรม และการวิจัย ตลอดจนการเผยแพร่
4. การบริหาร เช่น การจัดบุคลากร การนิเทศ การบันทึกรายงาน การติดต่อ
ประสานงาน และงบประมาณ เป็นต้น

นงลักษณะไม่หน่วยกิจ (2543) ได้จำแนกการบริการสารสนเทศออกเป็นประเภท
ต่างๆ ดังนี้

1. บริการตอบคำถาม (Replies to inquires)
2. บริการสารสังเขปและดรรชนี (Abstracting and indexing services)
3. บริการข้อสนเทศทันสมัย (Current awareness services)
4. บริการเลือกและเผยแพร่สารนิเทศ (Selective Dissemination of Information Services - SDI)
5. บริการแปล (Translation service)
6. บริการชี้แนะแหล่งข้อมูลอื่นๆ (Referral services)
7. บริการยืมระหว่างห้องสมุด (Interlibrary loan service)
8. บริการค้นข้อสารสนเทศระบบออนไลน์ (Online information retrieval service)

Wood (1976) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ระบบงานสื่อการศึกษาควรมีการบริการ
ต่างๆ ดังนี้

1. จัดทำโปรแกรมการใช้สื่อการสอน โดยการวางแผนการใช้สื่อการสอนต่างๆ ที่มีอยู่ร่วมกับครูผู้สอนว่าจะใช้สื่ออะไร อย่างไร เมื่อไร ตลอดจนการวางแผนกิจกรรมต่างๆ ที่จัดเพื่อการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด
2. การบริการให้ยืมสื่อต่างๆ บริการระบบการฉาย การกระจายเสียง การแพร่ภาพทางโทรทัศน์ การบริการสารสนเทศโดยใช้ระบบคอมพิวเตอร์
3. บริการด้านแหล่งวัสดุ แนะนำแหล่งวัสดุและสื่อต่างๆ แนะนำการใช้สื่อและเครื่องมือรวบรวมสถานที่ที่น่าสนใจที่จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน รวบรวมชื่อบุคคลที่มีประสบการณ์และเชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ เพื่อเชิญมาเป็นวิทยากร ตลอดจนติดต่อประสานงานการขอยืมสื่อระหว่างหน่วยงาน
4. บริการผลิตสื่อการศึกษา เพื่อให้ความสะดวกทั้งครูและนักเรียน จะทำให้ได้สื่อตรงตามจุดมุ่งหมายและความต้องการของการเรียนการสอน

การบริการสื่อการเรียนการสอน

การบริการสื่อการสอน คือ ทำหน้าที่สนับสนุนให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดประโยชน์สูงสุด ควรมีการบริการในลักษณะต่อไปนี้ (Brown and others, 1972)

1. จัดให้ครูและผู้อำนวยการด้านสื่อการสอนวางแผน และร่วมกันกำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อให้ศูนย์วิทยบริการจัดบริการตรงกับความต้องการสื่อการสอนอย่างเต็มที่
2. บุคลากรที่ให้บริการสื่อการสอน ควรทำงานอย่างใกล้ชิดกับครูอาจารย์ในหมวดวิชาต่างๆ โดยมีการประสานงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อการจัดหา จัดทำสื่อการสอนที่เหมาะสม ทั้งด้านแบบเรียนและโสตทัศนวัสดุ
3. ในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อช่วยในการเรียนการสอน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนแบบกลุ่มหรือการเรียนแบบรายบุคคล บุคลากรที่ให้บริการควรร่วมมือกับทุกฝ่ายเพื่อการประเมินผลความก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอ
4. จัดให้มีตารางการใช้สื่อการสอนที่ชัดเจน เพื่อให้ทุกคนที่เข้ามาใช้บริการได้ใช้สื่อการสอนอย่างครบถ้วน
5. บุคลากรที่ให้บริการสื่อการสอนต้องทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา และให้คำแนะนำแก่ผู้ใช้บริการ
6. การผลิตสื่อการสอนควรให้สอดคล้องกับความต้องการของครูผู้สอน และหลักสูตร
7. แหล่งความรู้ที่อาจหาได้จากการศึกษานอกสถานที่ วิทยากร รายการวิทยุ โทรทัศน์ หรือฟิล์มภาพยนตร์ บุคลากรที่ให้บริการสื่อการสอนควรจัดทำรายการไว้ให้คำแนะนำแก่ครูผู้สอน
8. จัดให้มีเจ้าหน้าที่เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เรียน ในด้านการใช้บริการบางอย่างที่ผู้เรียนทำเองไม่ได้ เช่น ภาพยนตร์ ฟิล์มสตริป เป็นต้น
9. ควรมีการประเมินผลการบริการสื่อการสอนอย่างสม่ำเสมอ

ปัจจุบันมีงานวิจัยที่กล่าวถึงภารกิจในการบริการของศูนย์สื่อการศึกษา และศูนย์วิทยบริการ ดังนี้

รังรอง ดำรงวุฒิ (2547) ได้ศึกษา การจัดศูนย์วิทยบริการเพื่อส่งเสริมเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารของโรงเรียนช่วงชั้นที่ 3-4 ที่เข้าร่วมโครงการศูนย์วิทยบริการ ในกรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านบริการ ที่ควรมี คือ บริการผลิตสื่อการสอน บริการให้คำปรึกษา บริการด้านการฝึกอบรม บริการประชุมสัมมนา

ดวงสุดา แสงสุดา (2542) ได้ศึกษา ศูนย์วิทยบริการของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอในภาคเหนือ พบว่า บริการที่ควรจัด คือ ระยะเวลาให้บริการ บริการยืมคืนหนังสือ ทั้งภายใน และระหว่างศูนย์วิทยบริการ บริการใช้สื่อที่ทันสมัย บริการค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต บริการให้คำแนะนำในการใช้ศูนย์ บริการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา บริการห้องสมุดเสียง เป็นสถานที่ค้นคว้า และเป็นศูนย์กลางเทคโนโลยีสารสนเทศ บริการฝึกอบรม จัดประชาสัมพันธ์สื่อที่ทันสมัยโดยร่วมกับองค์กรต่างๆ และใช้หอกระจายข่าว

วิชัย นิ่มทรงธรรม (2530) ได้ศึกษาศูนย์สื่อการศึกษาในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร พบว่า การบริการควรจัดให้มีบริการยืมสื่อการศึกษาและโสตทัศนอุปกรณ์ มีการคัดเลือก จัดการ และผลิตสื่อ ให้คำปรึกษาทางวิชาการ เกี่ยวกับการผลิตและการใช้สื่อโสตทัศนอุปกรณ์ และดูแลบำรุงรักษา ซ่อมแซมสื่ออุปกรณ์

วิชญา ปาณปณณัง (2540) ได้ศึกษาศูนย์วิทยบริการสาธารณะ สำหรับกรุงเทพมหานคร พบว่า การบริการควรมีหน่วยงานบริการยืม – คืนภายในศูนย์ฯ หน่วยงานบริการยืม – คืนระหว่างศูนย์ฯ หน่วยงานบริการแนะนำการใช้ศูนย์ฯ หน่วยงานบริการจัดนิทรรศการ หน่วยงานบริการจัดกิจกรรม หน่วยงานบริการชุมชน หน่วยงานบริการสำเนาสื่อ และหน่วยงานบริการพัฒนาและปรับปรุงสื่อ

สุรีย์พร ท่วมทอง (2544) ได้ศึกษาศูนย์สื่อการศึกษาในโรงเรียนสอนคนตาบอด พบว่า การจัดบริการควรมุ่งเน้นในการให้บริการที่เกี่ยวข้องด้านสื่อการสอนกับบุคลากรในโรงเรียนเป็นสำคัญ ขอบข่ายหน้าที่ของศูนย์สื่อเน้นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ขอรับบริการ ดังนี้ สำรวจความต้องการใน

การใช้สื่อการเรียนการสอน จัดผลิต จัดหาและรวบรวมสื่ออุปกรณ์ ซ่อมแซม-บำรุงสื่อให้อยู่ในสภาพที่พร้อมใช้ จัดเก็บ ดูแลรักษาสื่ออุปกรณ์ ให้บริการยืม-คืนสื่ออุปกรณ์ บริการผลิตหนังสือเบรลล์ บริการผลิตหนังสือเสียง บริการผลิตภาพพูน คิดค้นผลิตสื่อการสอนอย่างต่อเนื่อง จัดทำเอกสารแนะนำการให้บริการภายในศูนย์สื่อ บริการการอ่านให้นักเรียนและบุคลากร บริการผลิตสื่อซอฟต์แวร์ทางคอมพิวเตอร์ บริการจัดอบรมให้ความรู้เรื่องสื่อการสอน และจัดเผยแพร่ข้อมูลด้านสื่อการสอน

สุธรรม บัวทอง (2538) ได้ศึกษาโครงการจัดตั้งศูนย์วิทยบริการโรงเรียนจำอากาศ พบว่า การบริการของศูนย์วิทยบริการโรงเรียนจำอากาศ พบว่า ควรมีบริการดังนี้ การใช้และการผลิตสื่อการศึกษา การให้คำแนะนำปรึกษา และฝึกอบรม การซ่อมบำรุง การจัดให้มีห้องทำงานและสิ่งอำนวยความสะดวก การจัดให้มีสื่อการศึกษาประเภทสื่อวัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการ การจัดนิทรรศการ การศึกษานอกสถานที่ และการสาธิตและสถานการณ์จำลอง

นอกจากนั้นยังได้กล่าวอีกว่า ศูนย์วิทยบริการควรมีการจัดบริการในลักษณะของเชิงธุรกิจด้วย โดยมีบริการต่างๆ เช่น รับบริการผลิตสื่อการศึกษา การบริการฝึกอบรมการผลิตสื่อการศึกษา การบริการฝึกอบรมการใช้สื่อการสอน ให้เข้าสถานที่เพื่อการศึกษา หรือกิจกรรมอื่นๆ การบริการเกี่ยวกับสื่อการศึกษา บริการถ่ายเอกสาร และบริการถ่ายแผ่นใส เป็นต้น ส่วนการให้บริการทั่วไปนั้นมีบริการต่างๆ ได้แก่ บริการยืมคืน หนังสือและสิ่งพิมพ์ บริการสถานที่สำหรับการศึกษาค้นคว้า และบริการแนะนำเกี่ยวกับสื่อการศึกษา

ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ (2543) ได้ศึกษาศูนย์วิทยบริการสำหรับศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พบว่า การบริการสำหรับศูนย์ศึกษาพุทธศาสนา แบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขนาดเล็ก ฝ่ายบริการ มีภาระหน้าที่ดังนี้ ให้บริการยืมคืนสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อไมทีพิมพ์ ให้บริการให้คำปรึกษา แนะนำการใช้และการนำเสนอสื่อการสอน แก่ครูผู้สอน ให้บริการยืมสื่อการสอนระหว่างหน่วยงาน จัดหาสื่อการสอนเพื่อใช้ในหน่วยงาน ให้บริการข้อมูลศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

ส่วนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขนาดกลางและขนาดใหญ่ ฝ่ายบริการ มีภาระหน้าที่ 3 ด้าน ได้แก่

1. ด้านบริการสื่อสิ่งพิมพ์ มีหน้าที่ดังนี้ บริการยืม-คืนสื่อสิ่งพิมพ์ จัดระบบการยืม-คืน และงานข้อมูลผู้ใช้บริการ บริการตอบคำถามและค้นคว้า บริการยืมระหว่างศูนย์วิทยบริการ จัดระเบียบ และดูแลสื่อสิ่งพิมพ์ให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้เสมอ

2. ด้านบริการสารสนเทศ มีหน้าที่ดังนี้ บริการข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน และความรู้ทั่วไป บริการข้อมูลด้านพระพุทธศาสนา บริการข้อมูลศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

3. ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีหน้าที่ดังนี้ บริการข้อมูลศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาของชุมชน จัดนิทรรศการ และกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ข้อมูลศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาของชุมชน

จากงานเอกสาร วิจัย ข้อสรุปและข้อเสนอแนะที่กล่าวมานั้น สามารถสรุปขอบข่าย หน้าที่ในการบริการของศูนย์การเรียนรู้ดังนี้

1. การบริการยืม-คืนภายในศูนย์และระหว่างศูนย์
2. จัดหาสื่อวัสดุอุปกรณ์รูปแบบต่างๆ สำหรับการศึกษา
3. ซ่อมแซมวัสดุ และสื่อต่างๆ ให้อยู่ในสภาพที่ดี จัดและเก็บรักษาอย่างเป็นระบบพร้อมที่จะให้บริการ
4. ให้คำปรึกษา อำนวยความสะดวกในการใช้สื่อ
5. ให้คำปรึกษา อำนวยความสะดวกในการผลิต
6. ให้คำปรึกษา อำนวยความสะดวกในการใช้ศูนย์
7. วางแผนการดำเนินงานเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน
8. การจัดการศึกษา ฝึกอบรม และการวิจัย ตลอดจนงานการเผยแพร่
9. ศึกษาวิจัยสื่อการสอนเพื่อพัฒนาระบบการเรียนการสอน

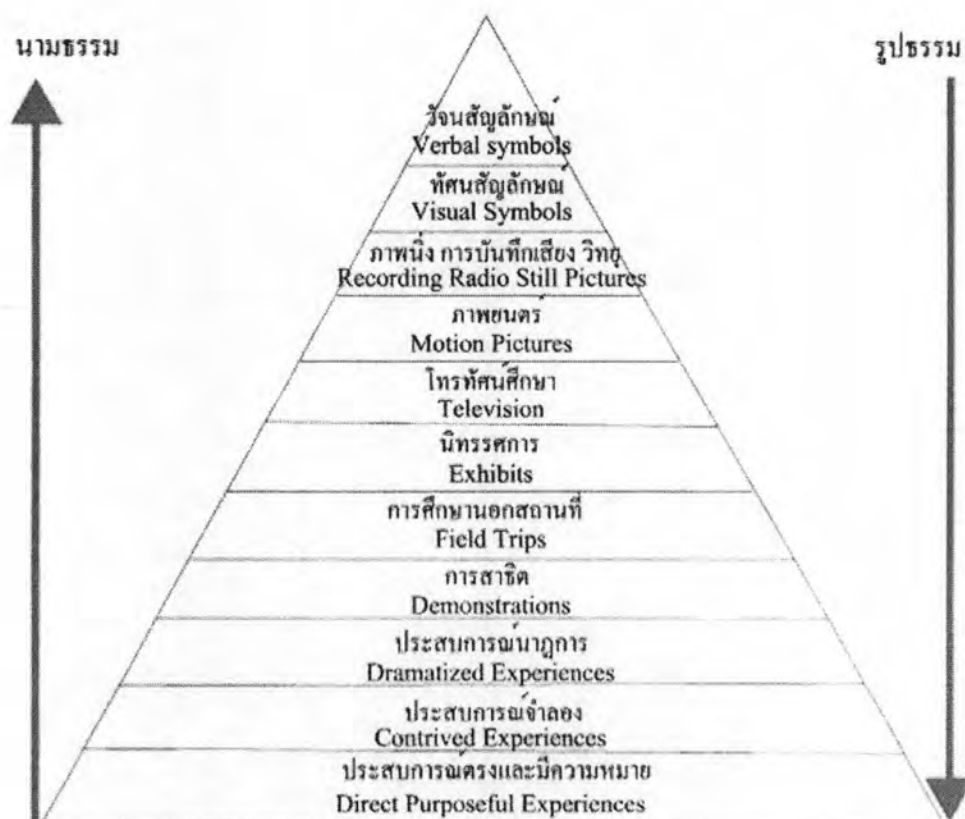
1.4 สื่อการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้

1.4.1 ประเภทของสื่อการเรียนการสอน

นักการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เสนอประเภทของสื่อการเรียนการสอน จำแนกออกเป็นหลายประเภท โดยยึดหลักที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

Dale (1965) ได้แบ่งสื่อการเรียนการสอน โดยยึดหลักความต่อเนื่องระหว่างรูปธรรมกับนามธรรม (Abstract-Concrete Continuum) คำนี้ถึงประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ

โดยแบ่งประสบการณ์ออกเป็น 2 ส่วน คือ นามธรรมและรูปธรรม แล้วจัดในรูปแบบกรวยประสบการณ์ 11 ชั้น ดังแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 1 กรวยประสบการณ์ 11 ชั้นของ Edgar Dale

กรวยประสบการณ์แต่ละชั้น มีรายละเอียดดังนี้

1. ประสบการณ์ตรงที่มีความหมาย การเรียนรู้ด้วยการกระทำ ประสบการณ์ขั้นนี้ถือว่ารากฐานของการศึกษา เพราะผู้เรียนจะได้เรียนรู้ด้วยตัวเอง โดยผ่านประสาทสัมผัสทั้งมวล เรียกว่าการเรียนรู้โดยผ่านประสบการณ์ด้านความรู้สึก (Sensory Experience) ตัวอย่างการเรียนรู้ขั้นนี้ ได้แก่ การฝึกปฏิบัติด้วยตนเองจากของจริงหรือสถานการณ์จริง
2. ประสบการณ์จำลอง เป็นประสบการณ์เรียนรู้ที่เป็นนามธรรมขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง ในกรณีที่ผู้เรียนไม่อาจเรียนรู้ได้จากประสบการณ์ตรง ก็สามารถเรียนรู้จากประสบการณ์จำลองนี้ สื่อการสอนที่ให้ประสบการณ์จำลอง ได้แก่ หุ่นจำลอง ของตัวอย่าง ลูกโลก และแผนภูมิสามมิติ เป็นต้น

3. ประสบการณ์นาฏกรรม เป็นประสบการณ์ที่ได้จากการแสดง และการละเล่นต่างๆ เช่น การแสดงละครประกอบการเรียนประวัติศาสตร์ การเล่นเกมของ บทบาทสมมติ เป็นต้น
4. การสาธิต เป็นประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับด้วยการเฝ้าสังเกตการแสดงต่างๆ ทั้งในด้านวิธี กระบวนการ และหลักการปฏิบัติ ทำให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติตามได้ เมื่อได้เฝ้าสังเกตดูการสาธิตแล้ว
5. การศึกษานอกสถานที่ เป็นการพาผู้เรียนออกไปศึกษาท่องเที่ยวนอกห้องเรียน ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ด้วยการสังเกตจากสิ่งที่ได้พบเห็น เป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ให้กว้างขวาง เช่น การเยี่ยมชมเรือนเพาะชำ โรงงานอุตสาหกรรม หรือไปทัศนศึกษา เป็นต้น
6. นิทรรศการ เป็นเทคนิคการจัดประสบการณ์ ที่ใช้ประสบการณ์หลายประเภท มาผสมผสานกันอย่างมีระบบ เพื่อแสดงกระบวนการหรือเรื่องราวต่างๆ
7. โทรทัศน์การศึกษา โทรทัศน์เป็นประสบการณ์ทางการศึกษา ที่สามารถเสนอเนื้อหา ข่าวสารได้ทั้งภาพเคลื่อนไหวและเสียง ไม่ว่าเนื้อหาข่าวสารนั้นกำลังเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้วก็ตาม โทรทัศน์จึงเป็นสื่อที่ให้ประสบการณ์เรียนรู้ที่สำคัญอย่างหนึ่ง
8. ภาพยนตร์ เป็นสื่อที่ให้ประสบการณ์คล้ายคลึงกับโทรทัศน์ แต่ไม่สามารถเสนอเนื้อหาข่าวสารข้อมูลที่กำลังเกิดขึ้นได้
9. การบันทึกเสียง วิชิตู และภาพนิ่ง เป็นสื่อที่ให้ประสบการณ์ผ่านสายตาหรือหู เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง การบันทึกเสียงและวิชิตู เช่น แผ่นเสียง แถบบันทึกเสียง เป็นการเรียนรู้โดยผ่านการฟัง ส่วนภาพนิ่งให้ประสบการณ์ผ่านสายตา เช่น รูปภาพ สไลด์ ฟิล์มสตริป และภาพโปรเจกต์ เป็นต้น
10. ทัศนสัญลักษณ์ เป็นประสบการณ์ที่ได้จากการดู เช่น แผนที่ แผนภาพ แผนภูมิ แผนสถิติ ภาพโฆษณา ซึ่งเป็นสื่อที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราว ความหมายของเรื่องต่างๆ ได้รวดเร็ว การใช้ประสบการณ์ขั้นนี้เพื่อการเรียนการสอนนั้น ควรสอนทักษะพื้นฐานแก่ผู้เรียนก่อน เช่น ทักษะการอ่านการเขียนสัญลักษณ์เหล่านั้น เป็นต้น
11. วจนสัญลักษณ์ ประสบการณ์ขั้นนี้เป็นประสบการณ์ขั้นสูงสุด และถือว่าเป็นประสบการณ์นามธรรมมากที่สุด ประสบการณ์ขั้นนี้ได้แก่ การพูด การเขียน ซึ่งถึงแม้จะเป็นนามธรรมอยู่มาก แต่เราก็ใช้เพื่อการสื่อสาร และการเรียนการสอนอยู่เป็นประจำ จึงควรให้ผู้เรียนได้มีการฝึกทักษะในการอ่าน และการฟังมาแต่เยาว์วัย เพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้ประสบการณ์ขั้นนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Kinder (1959) แบ่งประเภทสื่อการเรียนการสอนเป็น 3 กลุ่มใหญ่ตามลักษณะการเรียนรู้ คือ

1. สื่อการเรียนการสอนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้โดยตรง เช่น การสัมภาษณ์ การลงมือปฏิบัติ การศึกษานอกสถานที่ การสำรวจ เป็นต้น
2. สื่อการเรียนการสอนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ใกล้เคียงกับประสบการณ์ตรง เช่น แผนที่ แผนภูมิ แผนสถิติ ของจริง ของตัวอย่าง รูปภาพ หุ่นจำลอง สไลด์ फिल्मสตริป ภาพยนตร์ โทรทัศน์ เป็นต้น
3. สื่อการเรียนการสอนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่แทนด้วยคำพูด การเขียนสูตร การเขียนกฎ นิยาม เป็นต้น

ส่วน Kieffer (1965) ได้แบ่งสื่อการเรียนการสอนออกเป็น 3 ประเภท ตามลักษณะที่ใช้ คือ

1. สื่อประเภทไม่ใช้เครื่องฉาย (Nonprojected Materials) เช่น รูปภาพ แผนภูมิ ของจริง ของจำลอง แผนที่ เป็นต้น
2. สื่อประเภทใช้เครื่องฉาย (Projected Materials and Equipment) เช่น เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องฉายแผ่นโปร่งแสง เครื่องฉายสไลด์ เป็นต้น
3. สื่อประเภทเครื่องเสียง (Audio Material) เช่น เครื่องบันทึกเสียง แผ่นเสียง วิทยุ เป็นต้น

Ely (1972) ได้จำแนกสื่อการเรียนการสอนออกตามทรัพยากรการเรียนรู้ (Learning Resources) เป็น 5 ประเภท โดยแบ่งเป็น สื่อที่ออกแบบขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายทางการศึกษา และสื่อที่มีอยู่ทั่วไป แต่นำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน ได้แก่

1. คน (People) หมายถึงบุคคลากรในระบบในโรงเรียน และผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาต่างๆ ที่จะนำมาใช้ส่งเสริมการเรียนรู้
2. วัสดุ (Material) หมายถึงทั้งวัสดุการศึกษาโดยตรงที่บรรจุเนื้อหาบทเรียนต่างๆ และวัสดุที่นำมาประยุกต์ใช้ ซึ่งเนื้อหาที่บรรจุนั้นอาจอยู่ในรูปของความบันเทิงต่างๆ แต่สามารถส่งเสริมความรู้ได้ เช่น ภาพยนตร์สารคดีสัตว์ เป็นต้น
3. อาคารสถานที่ (Setting) หมายถึง อาคารเรียน สภาพแวดล้อมของโรงเรียน

รวมทั้งสถานที่ต่างๆ ในชุมชน ที่สามารถนำมาใช้เป็นทรัพยากรการเรียนรู้ได้ เช่น ตลาด พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

4. เครื่องมือและอุปกรณ์ (Tool and Equipment) เป็นทรัพยากรทางการเรียนรู้ เพื่อช่วยในการผลิตหรือใช้ร่วมกับทรัพยากรอื่น ส่วนมากเป็นพวกโสตทัศนูปกรณ์ต่างๆ

5. กิจกรรม (Activities) โดยทั่วไปมักเป็นการดำเนินงาน ที่จัดขึ้นเพื่อกระทำร่วมกับทรัพยากรอื่นๆ หรือเป็นเทคนิควิธีการพิเศษเพื่อการเรียนการสอน เช่น การสอนแบบโปรแกรม เกม สถานการณ์จำลอง ทักษะศึกษา เป็นต้น

แม้ว่าประเภทของสื่อการเรียนการสอนนั้น สามารถจัดแบ่งได้หลายแนว แต่ก็อาจสรุปได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ตามแนวคิดของชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2523) คือ

1. สื่อการเรียนการสอนประเภทวัสดุ (Software) หมายถึง สื่อการเรียนการสอนที่เป็นวัสดุสิ้นเปลืองใช้แล้วหมดไปหรือผู้ฟังง่าย เช่น สิ่งพิมพ์ ภาพชุด แผนภูมิ แถบเทป फिल्मต่างๆ เป็นต้น

2. สื่อการเรียนการสอนประเภทอุปกรณ์ (Hardware) หมายถึง สื่อประเภทเครื่องมือหรืออุปกรณ์ เช่น กระดานป้ายนิเทศน์ ลูกโลก เครื่องเสียง และเครื่องฉายต่างๆ เป็นต้น

3. สื่อการเรียนการสอนประเภทวิธีการ (Techniques) หมายถึง วิธีการและกิจกรรมทุกอย่างที่ครูหรือนักเรียนจัดขึ้น ทั้งในและนอกห้องเรียน วิธีการเป็นสื่อการเรียนการสอนที่จะช่วยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนอย่างกระฉับกระเฉง และมีประสบการณ์ตรงจากการลงมือปฏิบัติจริง

1.4.2 การนำสื่อการเรียนการสอนมาใช้ในศูนย์การเรียนรู้

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ได้ข้อเสนอแนะต่างๆ ดังนี้

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2540) ได้เสนอแนวทาง การพัฒนาห้องสมุดเพื่อรับบทบาทห้องสมุดประชาชนรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ว่า ควรมีสื่อชนิดต่างๆ คือ หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ ชุดการเรียน เทปบันทึกเสียง วีดิทัศน์ สไลด์ เช่นเดียวกับกิดานันท์ มลิทอง (2544) กล่าวว่า

ศูนย์การเรียนรู้ในแต่ละศูนย์จะมีสื่อการเรียนการสอนประเภทต่างๆ ไว้แล้วแต่กิจกรรมการเรียน โดยอาจแยกเป็นสื่อวัสดุอุปกรณ์แต่ละประเภท หรืออาจจะเป็นชุดการเรียนรู้ก็ได้

ศูนย์การเรียนรู้ที่ให้นักเรียนค้นคว้า ต้องมีวัสดุที่หลากหลายให้นักเรียนเลือกใช้ เช่น หนังสือที่หลากหลาย คอมพิวเตอร์ สื่อประสม อุปกรณ์การเรียนต่างๆ แผ่นป้ายนิเทศที่ใช้จัดแสดง เรื่องน่ารู้สำหรับนักเรียน แสดงผลงานนักเรียน ขึ้นจัดวางสื่อสำหรับให้นักเรียนหยิบใช้ด้วยตนเอง เป็นต้น สื่อประเภทเกมภาษา เกมคณิตศาสตร์เกมเพื่อพัฒนาทักษะการคิด ของจำลอง ของตัวอย่าง แบบฝึก หนังสือ บล็อกต่างๆ ของเล่น เทปบันทึกภาพ เทปบันทึกเสียง วิทยุ โทรทัศน์ และคอมพิวเตอร์ เป็นต้น (อรพวรรณ พรสีมา, 2542) โดยนักเรียนจะเป็นคนตัดสินใจในการเลือกใช้และกำหนดเวลา ในการใช้สื่อแต่ละชนิด ซึ่งนักเรียนจะสามารถใช้สื่อเหล่านั้นได้นาน เพราะนักเรียนเป็นผู้เลือกสื่อที่ตนสนใจ และเหมาะสมกับความสามารถของตน (เบอร์เดน, 2545) เช่นเดียวกับทิสนา เขมมณี (2550) ได้กำหนดว่า องค์ประกอบที่สำคัญของวิธีการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ ต้องมีชุดการเรียนการสอน ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาสาระ บัตรคำสั่งในการทำกิจกรรม วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ และสื่อที่จำเป็น สำหรับทำกิจกรรม รวมทั้งแบบวัดและประเมินผลการเรียนรู้

วิชญา ปาณปณณัง (2540) ได้ศึกษาศูนย์วิทยบริการสาธารณะ สำหรับ กรุงเทพมหานคร พบว่า ศูนย์วิทยบริการควรจัดให้มีทั้งสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ สื่อไมติพิมพ์ สื่อกราฟิก รูปภาพ แผนที่ แผนภูมิ สไลด์ ภาพยนตร์ วิดิทัศน์ โทรทัศน์ หนังสือประกอบเทปบันทึกเสียง บทเรียน คอมพิวเตอร์ช่วยสอน สื่อสำหรับการฝึกอบรม สื่อสำหรับคนพิการ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่นๆ อาทิ สื่อประเภทซีดีรอม สื่อประเภทมัลติมีเดีย สื่อประเภทไมโครคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต

ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ (2543) ได้ศึกษาศูนย์วิทยบริการสำหรับศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เสนอว่า ควรจัดให้มีสื่อต่างๆ ดังนี้ สื่อการสอนประเภทสิ่งพิมพ์ สื่อการสอนประเภทโสตทัศนวัสดุ โสตทัศนอุปกรณ์ สื่อการสอนที่มีเนื้อหาทางพระพุทธศาสนา สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ต่างๆ สื่อการสอนประเภทการจัดกิจกรรมและงานวิชาการซึ่งเป็นประเภทสื่อการสอนที่ครอบคลุม สำหรับการบริการ และจากผลการวิจัย พบว่า แนวทางในการจัดศูนย์วิทยบริการสำหรับศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในรูปของ Self-Learning Center ควรจัดให้มีสื่อต่างๆ ดังนี้ มีการ จัดบริการชุดการสอนรายบุคคลที่สอดคล้องกับหลักสูตร และรายวิชาที่สอน มี Software ต่างๆ ที่ผู้เรียนสามารถเข้ามาใช้บริการได้ตามความต้องการ เช่น โปรแกรมภาษาอังกฤษ CAI เป็นต้น

มีเครื่องคอมพิวเตอร์ที่สามารถค้นคว้าข้อมูลผ่านเครือข่าย Internet มีสถานที่สำหรับการศึกษารายบุคคล หรือกลุ่มย่อย โดยมีอุปกรณ์ที่ครบถ้วน เช่น หูฟัง เทปโทรทัศน์ และมีการจัดโปรแกรมการเรียน โดยเชิญวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้สม่ำเสมอ

จินตนา ผลสนอง (2540) เสนอแนวคิดที่ว่า สื่อการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนในชุมชน สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ควรประกอบด้วยหนังสือพิมพ์ วารสาร หนังสือทั่วไป หนังสือแนะนำแนวการศึกษา เครื่องรับวิทยุ เครื่องเล่นเทป เครื่องฉายวิดีโอทัศน์ ชุดรับสัญญาณดาวเทียม ปลายินเทศ ม้วนเทปคาสเซ็ทชุดวิชาต่างๆ เครื่องคอมพิวเตอร์ ชุดตรวจสอบสุขภาพ แผนที่จังหวัด แผนที่หมู่บ้าน มีมุมหนังสือพิมพ์และวารสาร มุมวัฒนธรรมพื้นบ้าน มุมข้อมูลท้องถิ่น

จากงานวิจัย ข้อเสนอแนะที่กล่าวมานั้น ศูนย์การเรียนด้านดนตรีควรมีสื่อการสอนประเภทต่างๆ ดังนี้

1. สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ ตำรา วารสาร นิตยสาร และสิ่งพิมพ์อื่นๆ ด้านดนตรี
2. สื่อวัสดุอุปกรณ์ดนตรี

2.1 วัสดุที่เสนอเรื่องราวได้ด้วยตนเอง เช่น รูปภาพ แผนภูมิ แผนภาพ ของจริงและของตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับดนตรี

2.2 วัสดุที่ต้องอาศัยเครื่องมือหรืออุปกรณ์ เช่น สไลด์ ภาพยนตร์ เทปโทรทัศน์ फिल्मสตริป ไมโครฟิล์ม และเทปตลับ

3. สื่อโสตทัศนูปกรณ์โดยสามารถแยกได้ดังนี้

3.1 เครื่องที่ใช้กับสื่อการสอนประเภทภาพ เช่น เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ เครื่องเล่นวิดีโอทัศน์ โทรทัศน์ เป็นต้น

3.2 เครื่องที่ใช้กับสื่อการสอนประเภทเสียง เช่น เครื่องเล่นเทปตลับ และเครื่องขยายเสียง เป็นต้น

3.3 เครื่องที่ใช้กับสื่อการสอนสำเร็จรูป เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องส่งสัญญาณเล็อนภาพสไลด์อัตโนมัติ เป็นต้น

1.5 กิจกรรมการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ และความสามารถของผู้เรียน นักการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เสนอกิจกรรมการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ ไว้ดังนี้

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2540) ได้เสนอ บทบาทห้องสมุดประชาชนให้เป็น ศูนย์การเรียนรู้ โดยให้บริการจัดกิจกรรมทางการศึกษา ดังนี้

1. การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) โดยการให้บริการหนังสือ สื่อประเภทต่างๆ โสตทัศนอุปกรณ์ การจัดนิทรรศการให้ความรู้ และการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้
2. การจัดการศึกษานอกโรงเรียน (Non-formal Education) โดยการเป็นศูนย์บริการ สื่อการเรียนการสอนการศึกษานอกโรงเรียน เช่น ชุดการเรียน สื่อประสมต่างๆ เป็นต้น เป็นศูนย์บริการแนะแนวทางการศึกษาและชุมชน เป็นศูนย์กลางการพบกลุ่ม ของนักศึกษากิจการศึกษานอกโรงเรียนและเป็นศูนย์การเรียนรู้ทางไกลไทยคม
3. ศูนย์ข้อมูลชุมชน (Local Information Center) เป็นกิจกรรมการรวบรวมข้อมูลประเภทต่างๆ ในชุมชน ในทุกรูปแบบและประเภทข้อมูลเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการบริการ

ส่วน อรรถพร ณ พงษ์ (2542) ได้เสนอแนวคิดกิจกรรมการเรียนรู้ในศูนย์วิทยากร ว่าควรจัดให้มีสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักสูตรและพัฒนาการของนักเรียน โดยจัดเป็นกลุ่มประสบการณ์ต่างๆ โดยจะเรียนเป็นฐานหรือมุม ขึ้นอยู่กับลักษณะการจัด โดยควรมีกิจกรรมในศูนย์วิทยากร คือ

1. กิจกรรมการเข้าฐานประสบการณ์ เป็นรูปแบบการเรียนการสอนหลักในศูนย์วิทยากร โดยนักเรียนต้องรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง เริ่มตั้งแต่การเลือกฐานประสบการณ์ ช่วงเวลาในการเข้าฐาน และกิจกรรมที่ต้องการปฏิบัติ โดยครูผู้สอนทำหน้าที่ในการให้คำแนะนำในการทำกิจกรรม ควบคุมจำนวนนักเรียนในแต่ละฐานประสบการณ์ รวมถึงการสังเกตการเข้าฐานของนักเรียนแต่ละคน และให้ความช่วยเหลือเมื่อจำเป็น สำหรับนักเรียนต้องมีบัตรประจำตัวนักเรียน เมื่อผ่านการทำกิจกรรมในฐานใด ก็ให้บันทึกลงในบัตรประจำตัว
2. กิจกรรมพิเศษเพื่อส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของนักเรียน เช่น การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่นักเรียน

3. การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญ เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ (2543) ได้ศึกษาศูนย์วิทยบริการสำหรับศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และนำเสนอการจัดศูนย์วิทยบริการสำหรับศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในรูปของ Self-Learning Center ว่านอกจากสื่อการเรียนการสอนและสถานที่สำหรับการศึกษารายบุคคลหรือกลุ่มย่อยแล้ว ควรมีการจัดโปรแกรมการเรียนรู้ โดยเชิญวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้สม่ำเสมอ

วิชญา ปาณปณณัง (2540) เสนอแนวคิดว่าการจัดกิจกรรมภายในศูนย์วิทยบริการสาธารณะ ควรจัดให้มีกิจกรรมมุมความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จัดนิทรรศการเพื่อความรู้ให้แก่ชุมชน จัดอบรมสื่อสื่อดิจิทัลที่ทันสมัย จัดกิจกรรมร่วมกับสถาบันการศึกษาและชุมชน จัดประชาสัมพันธ์ศูนย์วิทยบริการสาธารณะและสื่อสื่อดิจิทัลที่ทันสมัย

ธนพล อเนกสิทธิสิน (2547) ได้ศึกษา รูปแบบศูนย์การเรียนรู้ในโรงพยาบาลสำหรับเด็กเจ็บป่วยและเสนอแนวคิดว่าการจัดกิจกรรมหลักในศูนย์การเรียนนั้นเป็นการทำกิจกรรมเป็นกลุ่มหรือรายบุคคล จากสื่อการสอนหรือกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ที่จัดไว้ในรูปของฐานประสบการณ์ โดยผู้เรียนสามารถเลือกได้ด้วยตนเอง โดยอาจจะมีการจัดกิจกรรมพิเศษต่างๆ เช่น มีการเชิญวิทยากรภายนอกมาจัดกิจกรรม การจัดนิทรรศการ กิจกรรมวันสำคัญต่างๆ โดยครูผู้สอนทำหน้าที่ในการให้คำแนะนำในการทำกิจกรรม ควบคุมจำนวนนักเรียนในแต่ละฐานประสบการณ์ สังเกตการเข้าฐานของนักเรียนแต่ละคน และให้ความช่วยเหลือในการทำกิจกรรมของนักเรียน การจัดกิจกรรมต้องคำนึงถึงความพร้อมและจำนวนเด็ก จัดกิจกรรมตามเนื้อหาช่วงชั้นและระดับความรู้ของเด็ก มีกิจกรรมเสริมทักษะด้านร่างกายและจิตใจ กิจกรรมกลุ่ม ควรจัดแบบศูนย์การเรียนรู้และสอนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ กิจกรรมเสริม ประกอบด้วย กิจกรรมศิลปะ เล่นเกม เล่นนิทาน ดูวิดีโอ งานฝีมือและกิจกรรมดนตรี ถ้านักเรียนแตกต่างกันให้จัดแบบร่วมมือ และกิจกรรมรายบุคคล เน้นการเรียนรู้จากคอมพิวเตอร์ช่วยสอน กิจกรรมเสริมประกอบด้วย กิจกรรมศิลปะ กิจกรรมเล่นเกมตามความสนใจ กิจกรรมเสริมร่างกาย

จากงานวิจัย ข้อยสรุป และข้อเสนอแนะที่กล่าวมานั้น สรุปได้ว่า กิจกรรมหลักในศูนย์การเรียนรู้สามารถจำแนกได้เป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั่วไป เช่น การจัดนิทรรศการ แนะนำ แนะนำการศึกษา แนะนำสื่อ เพื่อให้ความรู้แก่ผู้เข้ามาใช้บริการ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2540; วิชุนา ปาณปฺณณัง, 2540)
2. การจัดกิจกรรมรายบุคคล โดยจัดขึ้นในรูปแบบฐานประสบการณ์ เช่น การเรียนจากคอมพิวเตอร์ช่วยสอน กิจกรรมเสริมประกอบด้วย กิจกรรมศิลปะ กิจกรรมเล่นเกมตามความสนใจ กิจกรรมเสริมร่างกาย การจัดฐานประสบการณ์ มุมความรู้โดยใช้สื่อหรือชุดการสอน โดยครูผู้สอนทำหน้าที่ในการให้คำแนะนำ และให้ความช่วยเหลือในการทำกิจกรรม และผู้เรียนสามารถเลือกเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง (อรพรรณ พรสีมา, 2542; กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2540; วิชุนา ปาณปฺณณัง, 2540; ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ, 2543; ธนพล อเนกสิทธิสิน, 2547)
3. การจัดกิจกรรมรายกลุ่ม เช่น การจัดแบบศูนย์การเรียนรู้ การสอนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ กิจกรรมดนตรี ถ้านักเรียนในกลุ่มความสามารถแตกต่างกันให้จัดการเรียนแบบร่วมมือ จัดมุมความรู้โดยใช้สื่อ หรือชุดการสอนที่สอดคล้องกับการจัดกิจกรรมรายกลุ่ม โดยครูผู้สอนทำหน้าที่ในการให้คำแนะนำ และให้ความช่วยเหลือในการทำกิจกรรม และผู้เรียนสามารถเลือกเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง (วิชุนา ปาณปฺณณัง, 2540; อรพรรณ พรสีมา, 2542; ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ, 2543; ธนพล อเนกสิทธิสิน, 2547)
4. การจัดกิจกรรมพิเศษต่างๆ เช่น จัดนิทรรศการความรู้ต่างๆ จัดกิจกรรมร่วมมือกับสถาบัน และองค์กรต่างๆ กิจกรรมการแสดง จัดแนะนำการศึกษา เชิญวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้ เป็นต้น (อรพรรณ พรสีมา, 2542; ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ, 2543; วิชุนา ปาณปฺณณัง, 2540; วิชุนา ปาณปฺณณัง, 2540; ธนพล อเนกสิทธิสิน, 2547)

1.6 การจัดพื้นที่ในศูนย์การเรียนรู้

การจัดพื้นที่ในศูนย์การเรียนรู้ เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้การจัดศูนย์การเรียนรู้สามารถใช้ทรัพยากรต่างๆ ได้อย่างคุ้มค่าให้มากที่สุดและมีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของศูนย์การเรียนรู้เป็นหลัก รวมทั้งสถานที่ตั้งอาคาร องค์ประกอบเหล่านี้ย่อมทำให้ศูนย์การเรียนรู้ประสบความสำเร็จมากขึ้น แต่ทั้งนี้ศูนย์การเรียนรู้แต่ละแห่งไม่จำเป็นต้องมีการจัดผังพื้นที่เหมือนกันทั้งหมด แต่ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละแห่ง ซึ่งมีนักเทคโนโลยีการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้กล่าวถึงการจัดพื้นที่ของห้องสมุด ศูนย์วิทยบริการ และศูนย์การเรียนรู้ และหลักการต่างๆ ไว้ดังนี้

การจัดพื้นที่ในศูนย์การเรียนรู้ ต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเป็นหลัก โดยเฉพาะในการออกแบบศูนย์การเรียนรู้แบบเอกเทศ เพื่อให้ตัวอาคารสามารถใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด (ธนพล อเนกสิทธิสิน, 2547) ทั้งนี้ การจัดพื้นที่แต่ละแห่งไม่จำเป็นต้องมีการจัดผังพื้นที่ให้เหมือนกันทั้งหมด แต่ควรจัดพื้นที่ให้เหมาะสมกับการดำเนินงานของแต่ละแห่ง (ทวิวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ, 2543) เช่นเดียวกับบุญเหลือ ทองเยี่ยม และสุขสวัสดิ์ ภาษิต (2535) กล่าวว่าในการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในศูนย์วิทยบริการนั้นไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัวในการจัดเนื้อที่สำหรับจำนวนที่นั่ง โต๊ะ ห้องสำหรับการศึกษารายบุคคล เป็นต้น สิ่งที่ต้องนำมาเป็นข้อพิจารณาในการกำหนดเนื้อที่ภายในนั้น คือ วัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งศูนย์ฯ การบริการ จำนวนเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงาน จำนวนวัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ จำนวนเนื้อที่ที่ใช้งาน และความสัมพันธ์ของงานแต่ละชนิด และเนื้อที่ที่นอกเหนือไปจากเนื้อที่ของนักเรียนและอาจารย์ที่ใช้งาน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538) ได้เสนอแนวทาง การจัดสถานที่ในห้องสมุดเพื่อรับบทบาทห้องสมุดประชาชนรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ ว่าควรจัดให้มีมุมต่างๆ ดังต่อไปนี้ มุมบริการหนังสือพิมพ์ มุมห้องนิทรรศการ มุมแนะแนวการศึกษา มุมหรือห้องศูนย์ข้อมูลชุมชน มุมหรือห้องโสตทัศนอุปกรณ์ มุมการศึกษาทางไกลไทยคม แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพ ขนาด และกิจกรรมที่ห้องสมุดสามารถดำเนินการได้

กิตานันท์ มลิทอง (2544) กล่าวว่า ศูนย์การเรียนรู้อาจจะจัดแบบง่ายๆ โดยมีโต๊ะ 1 ตัว และเก้าอี้เพื่อให้ผู้เรียนนั่งล้อมรอบเพื่อการเรียนหรืออภิปรายร่วมกัน หรืออาจเป็นโต๊ะคอมพิวเตอร์หลายเครื่องที่ต่อเป็นข่ายงานเพื่อให้ผู้เรียนใช้ในการวิจัยและแก้ปัญหาพร้อมกันได้ โดยศูนย์การเรียนรู้ควรจัดไว้ภายในเนื้อที่เฉพาะเพื่อขจัดสิ่งรบกวนสมาธิของผู้เรียน โดยอาจจัดเป็นคูหาเล็กๆ สำหรับผู้เรียนแต่ละคน และจัดไว้หลายคูหา โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ คูหาสำหรับอ่านหนังสือหรือทำกิจกรรมที่กำหนด และคูหาที่มีโสตทัศนอุปกรณ์ เช่น คอมพิวเตอร์ ติดตั้งไว้ในคูหาเพื่อให้ใช้ศึกษาได้ทันที ถ้าเป็นการจัดภายในห้องเรียน ครูผู้สอนอาจจะจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ 1 ศูนย์ ภายในห้องเรียนและแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มย่อยเพื่อแบ่งกันทำกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้

ทิตินา แคมมณี(2550) ได้กำหนดว่า องค์ประกอบที่สำคัญของวิธีการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ ต้องมีการจัดศูนย์การเรียนรู้ หรือมุมความรู้ หรือสถานที่สำหรับกลุ่มผู้เรียนในการศึกษาและทำกิจกรรมต่างๆ ตามที่ระบุไว้ในบัตรคำสั่ง

1.6.1 การจัดแบ่งพื้นที่ในศูนย์การเรียนรู้

เบอร์เดน (2545) ได้กล่าวถึงการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ในส่วนของจัดการพื้นที่การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ต้องมีการจัดโต๊ะ ปูพรม ตั้งพื้นที่ทดลอง จัดมุมห้อง และต้องมีบริเวณให้นักเรียนสามารถศึกษาสื่อต่างๆ โดยสามารถออกแบบพื้นที่สำหรับการทำงานของนักเรียนได้ ดังนี้

1. มีมุมความรู้จำแนกตามเนื้อหาวิชา และระดับความยากง่าย
2. มีมุมความสนใจให้ค้นคว้าหัวข้อต่างๆ
3. มีส่วนให้ทดลอง ค้นคว้า และสร้างสิ่งประดิษฐ์
4. มีศูนย์คอมพิวเตอร์และสื่อประสมสำหรับใช้ประกอบการเรียนหรือซ่อมเสริม
5. มีโต๊ะสำหรับทำงานศิลปะ
6. มีพื้นที่แสดงบทบาทสมมติ
7. มีส่วนที่จัดแสดงประสบการณ์จริง
8. มีมุมทักษะสำหรับงานที่ปรับเปลี่ยนได้
9. มีมุมการเขียนที่มีอุปกรณ์และกระดาษ
10. มีมุมทำทนายสำหรับการแก้ปัญหา
11. มีมุมสำหรับการฟัง อาจเป็นเพลงหรือเนื้อหาจากหนังสือ
12. มุมพหุปัญญาที่ให้นักเรียนเลือกเรียนตามหัวข้อการเรียนรู้

อรพรรณ พรสีมา (2542) กล่าวว่าศูนย์วิทยากรควรมีพื้นที่ ดังนี้

1. พื้นที่ทำงานสำหรับครูศูนย์วิทยากร
2. พื้นที่สำหรับการประชาสัมพันธ์งานศูนย์วิทยากร และแสดงผลงานนักเรียน
3. ทางเดินเข้าออกศูนย์วิทยากร และทางเดินระหว่างฐานประสบการณ์
4. พื้นที่สำหรับเก็บสื่อและอุปกรณ์ที่ยังไม่ได้ใช้
5. พื้นที่สำหรับจัดแสดงสื่อเพื่อบริการ
6. พื้นที่สำหรับการทำงานของนักเรียนในลักษณะต่างๆ เช่น การทำงานเป็น

รายบุคคล กลุ่มย่อย และการทำงานกลุ่มใหญ่

สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์ (2538) กล่าวถึงเนื้อหาของห้องสมุดที่มีการบริการสื่อการสอนประเภทสื่อโสตทัศนศึกษา โดยปกติเนื้อหาที่ในการใช้งานในฝ่ายสื่อโสตทัศนศึกษาจะประกอบไปด้วยส่วนเนื้อหาที่สำคัญๆ ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาสำหรับเป็นที่ทำงานของบุคลากร
2. เนื้อหาสำหรับงานการให้บริการยืม - คืน
3. เนื้อหาสำหรับเก็บวัสดุสื่อโสตทัศนศึกษา อุปกรณ์ เครื่องมือ หรือโสตทัศนอุปกรณ์ต่างๆ
4. เนื้อหาสำหรับผลิต หรือสำเนาวัสดุสื่อโสตทัศนศึกษา เช่น การถ่ายทำวัสดุย่อส่วน

การสำเนาเทปคาสเซตดีให้กับผู้ใช้บริการ

5. เนื้อหาสำหรับการซ่อมบำรุงวัสดุสื่อโสตทัศนศึกษา อุปกรณ์ เครื่องมือ หรือสื่อโสตทัศนอุปกรณ์
6. เนื้อหาสำหรับการศึกษาวัดวัสดุสื่อโสตทัศนศึกษาก่อนนำไปใช้จริง (Preview)
7. เนื้อหาสำหรับการศึกษาเฉพาะบุคคล (Study Carrel) ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญมากสำหรับงานบริการสื่อโสตทัศนศึกษา เพราะผู้ใช้สามารถศึกษาได้เป็นส่วนตัวโดยไม่ถูกรบกวนจากผู้ใช้คนอื่น โดยแบ่งออกเป็น 2 แบบคือ

7.1 แบบไม่มีสื่อโสตทัศนอุปกรณ์ (Dry Carrel) ซึ่งจะไม่มีที่สำหรับเสียบสายไฟเพื่อใช้สื่อโสตทัศนอุปกรณ์

7.2 แบบมีสื่อโสตทัศนอุปกรณ์ไว้ให้บริการ (Wet Carrel) เป็นแบบที่มีที่เสียบสายไฟสำหรับสื่อโสตทัศนอุปกรณ์ หรือมีการติดตั้งสื่อโสตทัศนอุปกรณ์ไว้อย่างถาวร

นอกจากนั้นยังอาจมีเนื้อหาสำหรับงานบริการอื่นๆ อีก เช่น ห้องฉาย (สำหรับการฉายภาพยนตร์ สไลด์ ฯลฯ โดยสามารถควบคุมระดับของแสงสว่างได้) ห้องประชุมสัมมนาในกลุ่มย่อย พื้นที่สำหรับการจัดแสดงและนิทรรศการ ห้องมืดสำหรับล้างฟิล์ม เป็นต้น

ธนพล อเนกสิทธิสิน (2547) ได้ศึกษาการนำเสนอรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ในโรงพยาบาลสำหรับเด็กเจ็บป่วย เสนอว่าศูนย์การเรียนรู้ควรมีการจัดพื้นที่ภายในศูนย์ฯ ดังนี้

1. พื้นที่ทำงานสำหรับครูผู้สอนในศูนย์การเรียนรู้
2. พื้นที่สำหรับการประชาสัมพันธ์งานศูนย์การเรียนรู้ และแสดงผลงานนักเรียน
3. พื้นที่สำหรับเก็บสื่อและอุปกรณ์ที่ยังไม่ได้ใช้
4. พื้นที่สำหรับจัดแสดงสื่อเพื่อบริการ

5. พื้นที่สำหรับการศึกษารายบุคคล
6. พื้นที่สำหรับกิจกรรมกลุ่มย่อย หรือกลุ่มใหญ่
7. พื้นที่สำหรับศึกษาซีดีรอมและมัลติมีเดีย

โดยการจัดพื้นที่ต่างๆ ภายในศูนย์ฯ จะต้องคำนึงความเหมาะสมกับความพร้อมของผู้เรียน จำนวนผู้เรียน การจัดกิจกรรมภายในศูนย์ฯ เป็นหลัก

ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ (2543) ได้ศึกษาการนำเสนอรูปแบบศูนย์วิทยบริการ สำหรับศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เสนอแนวทางในการจัดศูนย์วิทยบริการสำหรับ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในรูปของ Self-Learning Center ไว้ดังนี้

1. ควรมีการจัดสถานที่สำหรับการศึกษารายบุคคล หรือกลุ่มย่อย โดยมีอุปกรณ์ที่ครบถ้วน เช่น หูฟัง เทปโทรทัศน์
2. ควรมีการจัดเครื่องคอมพิวเตอร์สำหรับค้นคว้าข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ต

วิชุนา ปาณปณณัง (2540) กล่าวว่า ในการจัดวางผังศูนย์วิทยบริการสาธารณะ ควรจัดให้มีพื้นที่สำหรับยืม-คืน ตราชูเช็ค พื้นที่สำหรับเก็บสื่อ ซ่อมบำรุง พื้นที่สำหรับศึกษาสื่อและค้นหาข้อมูล พื้นที่สำหรับจัดนิทรรศการ พื้นที่สำหรับศึกษาซีดีรอมและมัลติมีเดีย พื้นที่ให้บริการสื่อสำหรับเด็ก พื้นที่สำหรับสื่อโสตทัศนศึกษา ห้องคอมพิวเตอร์ พื้นที่สำหรับฝึกอบรม พื้นที่บริการสำเนาสื่อ

1.6.2 การจัดวางผังของศูนย์การเรียนรู้

ดวงสุดา แสงสุดา (2542) ศึกษาการพัฒนาารูปแบบศูนย์วิทยบริการของ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอในภาคเหนือตอนบน เสนอว่า การจัดพื้นที่ภายใน ศูนย์วิทยบริการ ควรคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้

1. ศูนย์วิทยบริการควรอยู่ในสถานที่เป็นศูนย์กลาง ถ้าอยู่ร่วมกับหน่วยงานอื่น ควรอยู่ชั้นล่างของอาคาร
2. เมื่อศูนย์วิทยบริการมีมากกว่า 1 ชั้นขึ้นไป ควรมีลิฟต์ที่ทำไว้เพื่อขนส่งวัสดุ ที่มีน้ำหนักมาก
3. ทางเข้าออกของศูนย์วิทยบริการควรอยู่ใกล้ถนน ควรมีทางเข้าออกสองทาง

ขึ้น

4. มีทางเข้าพิเศษสำหรับเจ้าหน้าที่ของศูนย์วิทยบริการ เพื่อทำงานได้สะดวก
5. บริเวณรับจ่ายวัสดุอุปกรณ์ควรอยู่ตรงกลาง เพื่อสะดวกในการตรวจวัสดุอุปกรณ์ และให้บริการต่างๆ ซึ่งควรเป็นห้องที่มองเห็นได้ง่าย
6. บริเวณที่เก็บวัสดุอุปกรณ์ควรอยู่ใกล้ที่รับส่งวัสดุอุปกรณ์
7. ที่ทำงานเกี่ยวกับแคตตาล็อก ตรวจรับวัสดุ ที่จ่ายรับวัสดุ ที่เก็บวัสดุ ควรอยู่ในบริเวณที่ใกล้เคียงหรืออยู่ร่วมกัน
8. บริเวณที่สำหรับอ่านหนังสือและวารสารต่างๆ ควรอยู่บริเวณใกล้เจ้าหน้าที่ที่พอจะควบคุมได้
9. สื่อโสตทัศนวัสดุ อุปกรณ์ควรจัดแยกเป็นหมวดหมู่
10. โต๊ะตอบคำถามควรอยู่ใกล้ทางเข้า หรืออยู่ในสถานที่ที่มองเห็นได้ง่าย
11. ส่วนที่ทำให้เกิดเสียง เช่น บริเวณที่ผลิตวัสดุกราฟิค หรือซ่อมแซมวัสดุ อุปกรณ์ควรแยกให้อยู่ห่างจากห้องอ่านหนังสือ
12. ห้องน้ำ ควรแยกเฉพาะเจ้าหน้าที่ศูนย์วิทยบริการจากผู้ให้บริการศูนย์วิทยบริการ

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2526) กล่าวถึง การจัดสภาพภายในอาคาร

ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา พบว่า การแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในอาคาร ควรต้องคำนึงถึงสภาพทางกายภาพและทางสังคมให้เหมาะสมกับการใช้งานและกิจกรรม ดังนั้นภายในศูนย์ฯ ควรมีพื้นที่ดังต่อไปนี้

1. พื้นที่ต้อนรับและจัดแสดงผลงาน พื้นที่นี้ควรอยู่ส่วนหน้าของศูนย์ฯ ส่วนต้อนรับอาจจะเป็นบริเวณโล่งๆ หรือเป็นส่วนที่เป็นห้องเฉพาะ ซึ่งอาจจะใช้ประโยชน์ในการประชุม การบรรยายสรุป แสดงผลงานของศูนย์ฯ ในห้องนี้ควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ พร้อมทั้งโสตทัศนอุปกรณ์ประเภทเครื่องเสียงและเครื่องฉายต่างๆ ส่วนที่ใช้จัดแสดงผลงานอาจจะใช้บริเวณส่วนหน้าด้านนอกของศูนย์ฯ เพิ่มขึ้นก็ได้ เช่นเดียวกับวนิดา จิงประสิทธิ์ (2532) ได้เสนอว่า พื้นที่สำหรับแสดงป้ายนิเทศ และนิทรรศการ ควรเป็นที่โล่ง ถ้าอยู่บริเวณทางเข้าออกจะเหมาะสมมาก เนื่องจากป้ายนิเทศ เป็นสื่อที่จะช่วยประชาสัมพันธ์ได้ดี รวมทั้งช่วยกระตุ้นเชิญชวนให้เกิดความสนใจอยากมาใช้บริการภายในศูนย์

2. ส่วนบริหารและส่วนปฏิบัติงาน ส่วนนี้ควรอยู่ถัดไปจากส่วนต้อนรับ มีเนื้อที่หรือบริเวณใช้เป็นที่ทำงานของหัวหน้าศูนย์ ซึ่งอาจจะเป็นห้องส่วนตัวโดยเฉพาะ หรืออยู่รวมกับพนักงานเสียนก็ได้ ควรมีครุภัณฑ์มาตรฐาน เช่น ตู้เอกสาร โต๊ะพิมพ์ดีด โทรศัพท์ ที่นั่งสำหรับผู้มาติดต่อ ส่วนนี้ควรเป็นส่วนที่ผู้มาติดต่อสามารถเห็นได้ง่าย ควรมีตู้บัตรรายการ รายชื่อ โสตทัศนูปกรณ์ แบบฟอร์มการยืมคืน เนื้อที่ส่วนนี้ขึ้นอยู่กับบริเวณและขอบข่ายของงานเป็นสำคัญ

3. พื้นที่ตรวจซ่อมบำรุงโสตทัศนูปกรณ์ ควรอยู่ใกล้กับส่วนที่ยืม-คืน โสตทัศนูปกรณ์ ควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการซ่อมบำรุง เช่น ปลั๊กไฟฟ้า เครื่องอะไหล่ หรือเครื่องมือชนิดต่างๆ ส่วนนี้ควรมีช่องทางให้ยกหรือเข็นเครื่องมือได้สะดวก

4. พื้นที่เก็บโสตทัศนูปกรณ์ ควรอยู่ต่อจากส่วนที่เป็นแผนกซ่อม ควรมีเนื้อที่มากพอในการเก็บสื่อที่มี และควรมีพื้นที่ขยายได้ในระยะเวลา 5 ปี ควรมีการควบคุมแสงสว่าง อุณหภูมิความชื้น อากาศถ่ายเท ฝุ่นละอองหรือแมลงต่างๆ ได้ด้วย นอกจากนี้ในแผนกเก็บโสตทัศนูปกรณ์ควรจัดเป็นห้องพิเศษ ให้อาจารย์ผู้สอนจำนวน 3-4 คน สามารถที่จะเข้าไปเลือกหรือทดลองใช้สื่อได้

5. ส่วนผลิต เป็นส่วนที่อยู่ข้างในสุดของศูนย์ หรืออาจจะแยกออกไป ควรมีเนื้อที่บริเวณส่วนใหญ่เป็นที่ผลิตของเจ้าหน้าที่ และควรมีพื้นที่สำหรับให้ครูผู้สอนสามารถเข้าไปร่วมผลิตได้ด้วย

บุญเกื้อ ควรหาเวช (2542) กล่าวว่า ลักษณะการจัดห้องเรียนแบบ ศูนย์การเรียนรู้ นับเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผู้สอนจะต้องจัดห้องเรียนให้มีบรรยากาศน่าเรียน และสะดวกต่อการประกอบกิจกรรมต่างๆ การจัดห้องเรียนในระบบการสอนแบบนี้ควรจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้สำคัญ

1. การจัดโต๊ะเรียน ควรรวมโต๊ะเข้าเป็นกลุ่มและมีเลขชื่อศูนย์ติดประจำกลุ่ม
2. ศูนย์ความสนใจหรือมุมวิชาการ นิยมจัดไว้ตามมุมหรือตรงกลางของผนังห้อง

3. กระดานนิเทศ อาจติดไว้ข้างกระดานดำหรือข้างห้องเรียน สำหรับแสดงหัวเรื่องหรือคำถามเกี่ยวกับสิ่งที่เรียน ส่วนที่ผนังห้องอาจมีรูปที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาติดไว้เพื่อสร้างบรรยากาศให้น่าเรียนยิ่งขึ้น

4. ชั้นวางหนังสือหรือชุดการสอน ควรจะจัดไว้ที่ผนังห้องเรียน เพื่อเก็บหนังสือและชุดการสอนให้เป็นระเบียบ และสะดวกต่อการนำมาใช้

5. การตกแต่งผนังห้องเรียน อาจจะนำผลงานของนักเรียนมาติดแสดงหรือจัดเป็นป้ายนิเทศเสนอเรื่องราว เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่น่าสนใจด้วย

ที่ตั้งของศูนย์วิทยากรควรคำนึงถึงความเหมาะสมของสถานที่ โดยสถานที่ตั้งของศูนย์วิทยากรควรอยู่ห่างไกลสิ่งรบกวนต่างๆ สภาพแวดล้อมสวยงาม ปลอดภัย อากาศถ่ายเทได้ดี แสงสว่างเพียงพอ อุณหภูมิพอเหมาะ มีขนาดพื้นที่ใช้สอยโดยประมาณ 90 ตารางเมตร (หากพื้นที่มากหรือน้อยกว่านี้ สามารถปรับเปลี่ยนรายละเอียดของศูนย์ฯ ได้ตามความเหมาะสม) สภาพแวดล้อมภายในศูนย์เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น ตกแต่งไว้สวยงาม จัดวางสื่อเป็นระบบหยิบใช้ได้ง่าย พื้น ผนัง และเพดานห้อง ควรเป็นสีอ่อนที่ดูสดใสและเพิ่มความสว่าง (อรพรรณ พรสีมา, 2542) โดยพื้นที่ห้อง ควรเป็นพื้นที่ที่มีคุณสมบัติที่เมื่อเปียกน้ำแล้วจะไม่ลื่น ทำความสะอาดง่าย ทนทาน และดูดีเสียได้ (อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ, 2545) การจัดที่นั่งสำหรับทำงานควรมีลักษณะยืดหยุ่น โต๊ะเก้าอี้สามารถเคลื่อนย้ายได้ง่าย และควรมีโต๊ะสำหรับให้นักเรียนสามารถนั่งทำงานกับพื้นได้ ซึ่งการนั่งทำงานกับพื้น เป็นการทำให้มีบรรยากาศในการทำงานที่หลากหลาย ช่วยเพิ่มพื้นที่ใช้สอยในการทำกิจกรรม นักเรียนรู้สึกเป็นอิสระมากขึ้น (อรพรรณ พรสีมา, 2542) โดยขนาดของคูหาและเก้าอี้จะต้องสัมพันธ์กับผู้ใช้งานไม่สูงหรือต่ำเกินไป และความสูงของโต๊ะจะต้องได้สัดส่วนกับผู้ใช้ (วนิดา จิ่งประสิทธิ์, 2532)

จากงานวิจัย ข้อเสนอแนะที่กล่าวมานั้น ศูนย์การเรียนรู้ควรมีการจัดพื้นที่ ดังนี้

1. พื้นที่สำหรับการจัดแสดงสื่อเพื่อบริการ
2. พื้นที่สำหรับการแสดงผลงานของนักเรียน
3. พื้นที่สำหรับเก็บสื่อและอุปกรณ์ที่ยังไม่ใช้
4. พื้นที่สำหรับการทำงานของนักเรียนในลักษณะต่างๆ เช่น การทำงาน

รายบุคคล กลุ่มย่อย การทำงานกลุ่มใหญ่

5. พื้นที่บริการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต
6. พื้นที่สำหรับการฟังหรือเนื้อหาจากหนังสือ
7. พื้นที่ห้องนิทรรศการ
8. พื้นที่สำหรับการเรียนและการฝึกปฏิบัตินอกเวลาเรียน
9. พื้นที่บริการคอมพิวเตอร์

2. การจัดการศึกษาดนตรีในสถาบันอุดมศึกษา

ดนตรีมีความสำคัญต่อการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงได้มีการสอนดนตรีในระบบการศึกษาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณและเมื่อมีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยปารีส อ็อกฟอร์ดและเคมบริดจ์ ก็ยังคงเน้นการสอนวิชาศิลปะศาสตร์ 7 วิชา (The Seven Liberal Arts) ตามอย่างระบบการศึกษาของกรีกโบราณ ได้แก่ ไวยากรณ์ ตรรกศาสตร์ วาทศิลป์ เรขาคณิต คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ และดนตรี ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษา (Ross, 1976) นับตั้งแต่นั้นมา มีการสอนดนตรีอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

2.1 การจัดการศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2559)

ดนตรีศึกษาในปัจจุบันเริ่มต้นที่แผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2559) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีแนวคิดในการพัฒนาการศึกษา และวัฒนธรรมที่เด่นชัดมากขึ้น และเป็นรากฐานในการพัฒนาดนตรีศึกษาในปัจจุบัน

การจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ดำเนินการโดยคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการพัฒนาประเทศอย่างมีดุลยภาพ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องส่งเสริมการเรียนรู้ และสร้างสภาพการณ์ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาคุณภาพ ประสิทธิภาพ และขีดความสามารถของคนส่วนใหญ่ของประเทศ กรอบแนวคิดของแผนพัฒนาการศึกษานี้เป็นแผนบูรณาการ ซึ่งมีการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม สัมพันธ์ และเชื่อมโยงกันเป็นกระบวนการโดยรวมทั้งหมด โดยคำนึงถึงการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จากแนวคิดข้างต้น เจตนารมณ์ของแผนการศึกษาแห่งชาตินี้ จึงมุ่ง 1) พัฒนาชีวิตให้เป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” และ 2) พัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมีดุลยภาพใน 3 ด้าน คือ เป็นสังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมसानฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

วัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ คือ

1. พัฒนาคอนอย่างรอบด้านและสมดุล
2. สร้างสังคม คุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้
3. พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคม

วัตถุประสงค์ที่สนับสนุนการจัดการศึกษาด้านดนตรี มีรายละเอียดดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ว่าด้วยพัฒนาคนอย่างรอบด้านและสมดุล เพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนา
 แนวนโยบายเพื่อการดำเนินการ 1 คือ พัฒนาทุกคนตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิตให้
 มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้ โดยมีกรอบการดำเนินงาน เช่น ข้อ 3 ปรับปรุงคุณภาพการศึกษา
 ระดับอุดมศึกษาให้มีความหลากหลาย และให้เพิ่มศักยภาพการแข่งขันของประเทศ และตอบสนอง
 ความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ข้อ 6 จัดบริการการศึกษาด้วยรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับบุคคลที่มี
 ความสามารถพิเศษด้านต่างๆ และข้อ 7 ส่งเสริมการจัดการศึกษาเฉพาะทาง เพื่อตอบสนองความ
 ต้องการเฉพาะโดยคำนึงถึงนโยบายและมาตรฐานการศึกษาของชาติ

วัตถุประสงค์ที่ 3 ว่าด้วยการพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคม เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาคน
 และสร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้

แนวนโยบายเพื่อการดำเนินการ 8 คือ การส่งเสริมและสร้างสรรค์ทุนสังคม
 วัฒนธรรม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม บนฐานของศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ไทย โดยมีกรอบการ
 ดำเนินงาน เช่น ข้อ 2 พัฒนา ส่งเสริม และสร้างความรู้ และการเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม
 ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ไทย และทำความเข้าใจเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาสากล ข้อ 3 ส่งเสริมด้าน
 ศิลปะวัฒนธรรม และข้อ 6 ผลิตและพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถด้านศิลปะและวัฒนธรรม
 โดยเฉพาะสาขาวิชาที่ขาดแคลน รวมทั้งส่งเสริมพัฒนาศิลปิน

นอกจากนี้ได้กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานโดยรัฐบาล เช่น ข้อ 6 จัดให้มี
 หน่วยงานหรือศูนย์ส่งเสริมด้านการวิจัย และการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม เพื่อ
 รวบรวม ศึกษา ค้นคว้า วิจัย และเผยแพร่ความรู้และการเรียนรู้ ด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม
 ข้อ 7 กำหนดนโยบาย แผน แผนงานและโครงการ สนับสนุนการพัฒนาด้าน ศิลปะ วัฒนธรรม และ
 ภูมิปัญญาไทยทุกสาขา และให้มีการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ถึงคุณค่าและความสำคัญของศิลปะ
 วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ไทยออกไปสู่ประชาคมโลก รวมทั้งการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความ
 ซาบซึ้ง ในความหลากหลายของศิลปะ วัฒนธรรมอื่นๆ ทั้งโลก ให้ประชาชนไทยเพื่อสร้างเสริมค่านิยม
 สุนทรียภาพ ข้อ 10 สนับสนุนการดำเนินกิจกรรมที่ใช้ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริม
 ความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศทั่วโลก และเพื่อการอาชีพของเอกลักษณ์ไทย และ
 ข้อ 11 ส่งเสริมการศึกษาเกี่ยวกับความรู้และการเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น/
 ไทย รวมทั้งสนับสนุนให้มีการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนงานศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น/

ไทย ในรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อให้บุคลากร นักวิชาการ อาสาสมัครและผู้ที่มีสนใจเกิดการตื่นตัวในการพัฒนาเทคนิคต่างๆ มาปรับใช้กับงานทาง ศิลปะและวัฒนธรรม

ในส่วนของสถานศึกษา มียุทธศาสตร์การดำเนินงาน เช่น ข้อ 3 สถานศึกษาด้าน ศิลปะและวัฒนธรรมจัดการเรียนการสอนด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สาขาที่ขาดแคลน เพื่อสร้างบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเป็นการเฉพาะด้านศิลปะและ วัฒนธรรม ข้อ 4 สถานศึกษาด้านศิลปะและวัฒนธรรมจัดฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากร นักวิชาการ และอาสาสมัครทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ให้มีความรู้ ความสามารถในการสร้างสรรค์ พัฒนา และอนุรักษ์งานด้านศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อความภาคภูมิใจในมนุษยชาติต่อไป และจัดให้มี เวทีเพื่อเผยแพร่ผลงานต่างๆ เพื่อสร้างเสริมสุนทรียภาพในจิตใจของคนไทยและความภูมิใจในคุณค่า ความงามของศิลปะและวัฒนธรรมไทย

จากวัตถุประสงค์ที่กล่าวในข้างต้น แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545- 2559) เห็นได้ว่า รัฐบาลให้ความสำคัญกับดนตรีมากขึ้น มีการส่งเสริม สนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษา และองค์กรภาครัฐมีความตื่นตัวในการจัดการเรียนการสอนเฉพาะทางมากขึ้น ทั้งด้านศิลปะและ วัฒนธรรม ดังที่ ณรุทธ์ สุทธจิตต์ (2549) กล่าวว่าปัจจุบันนี้มีสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนดนตรีมาก ขึ้น เช่น มหาวิทยาลัยศิลปากรได้เปิดคณะดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลได้เปิดหลักสูตรดนตรี ระดับปริญญาตรี หลังจากเปิดหลักสูตรปริญญาโทและปริญญาเอกมาก่อนหน้านี้แล้ว นอกจากนี้ กรม ศิลปากรได้จัดตั้งสถาบันบัณฑิตพัฒนาศิลป์ขึ้นเพื่อเปิดสอนหลักสูตรระดับปริญญาตรีต่อจากวิทยาลัย นาฏศิลป์

2.2 การจัดการศึกษาดนตรีระดับอุดมศึกษา ในประเทศไทย

ในรัชสมัย ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453-2468) มี พระราชานุญาตในจัดตั้ง โรงเรียนดนตรีขึ้น โดยรับประชาชนทั่วไปที่ต้องการเรียนดนตรีและเข้ามา ปฏิบัติราชการในราชสำนักมีโอกาสเข้ามาศึกษาในโรงเรียนแห่งนี้ โรงเรียนแห่งนี้มีชื่อว่า "โรงเรียน พรวานหลวง" มีหลักสูตรที่เปิดสอนทั้งดนตรีไทย ดนตรีสากล และนาฏศิลป์ด้านโขน โรงเรียนนี้ในภาค เข้าจะเรียนวิชาสามัญ ส่วนภาคบ่ายจะเรียนวิชาดนตรี หรือนาฏศิลป์ในสมัยนี้มีการนำเครื่องดนตรี ตะวันตกมาประสมกับวงเครื่องสายไทย กลายเป็นวงเครื่องสายประสม

ณรุทธ์ สุทธจิตต์ (2549) ได้กล่าวว่า สำหรับการศึกษาดนตรีในระดับอุดมศึกษาเกิดขึ้นในสมัย

การก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี 2460 แต่ยังไม่มีการเรียนการสอนดนตรีในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ มีเพียงชื่อเดียวในเรื่องเกี่ยวกับดนตรีศึกษาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร อธิบดีกรมมหาวิทยาลัยพระองค์แรก เมื่อทรงเป็นหนึ่งในคณะกรรมการดำเนินการสถาปนาจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยต่อคณะกรรมการ ในปี 2459 โดยมีความตอนหนึ่งว่า

...ในประเทศสยามมีแต่การสอนดนตรีเป็นส่วนตัว ยังไม่มีโรงเรียนสอนดนตรีทั้งชั้นกลางและชั้นสูง ถ้าจะเริ่มสอนก็น่าจะให้มีในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยหาผู้อำนวยการสอนมาจากต่างประเทศให้สอนตามหลักของเขาซึ่งถี่ถ้วนลึกซึ้งและในขณะเดียวกันก็ให้เขาศึกษาดนตรีไทยและเปรียบเทียบเอาเข้าระเบียบของเขา แล้วสอนคนไทยอีกที ถ้าทำได้ดังนี้แล้วดนตรีไทยอาจเจริญก้าวหน้าและรุ่งเรืองขึ้นอีก อาจมีผู้ประพันธ์ดนตรีไทยตามหลักของฝรั่งทั้งการเล่นก็คงดีขึ้นอีกมากด้วย ส่วนดนตรีฝรั่งนั้นเมื่อมีการสอนเป็นกิจลักษณะดังนี้แล้ว ก็คงจะต้องดีขึ้นเป็นแน่ไม่ต้องสงสัย ถ้าทำได้ดังนี้แล้วเชื่อว่าคนไทยจะรู้จักดนตรีของนานาชาติดีขึ้นและทำดนตรีของตนให้ขึ้นตามหลักวิทยาศาสตร์เท่านั้น ดนตรีไทยก็จะได้แพร่หลายไปทั่วโลก เป็นการเชิดชูเกียรติคุณของชนชาติไทยด้วย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527 อ้างถึงใน ณรุทธิ์ สุทธิจิตต์, 2549)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงสนพระทัยในดนตรีไทยเป็นอย่างมาก ในสมัยนี้ดนตรีศึกษาได้พัฒนาต่อมาเป็นระบบมากขึ้น จะเห็นได้จากการจัดตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ขึ้นในปี พ.ศ. 2477 เพื่อสอนดนตรีไทยและดนตรีฝรั่ง คล้ายกับการนำกรมมหรสพที่มีหน้าที่สอนดนตรีส่วนหนึ่งมารวมกับโรงเรียนพรานหลวงที่ศึกษาสายสามัญ โรงเรียนแห่งนี้พัฒนาเรื่อยมา มีการนำศิลปะแขนงต่าง ๆ มาสอนด้วย จึงมีการเปลี่ยนชื่อเพื่อความเหมาะสมมาโดยตลอด ตามแนวคิดที่เปลี่ยนไป คือ เป็น โรงเรียนศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. 2478 โรงเรียนสังคีตศิลป์ ในปี พ.ศ. 2484 โรงเรียนนาฏศิลป์ ในปี พ.ศ. 2488 และท้ายที่สุดกลายเป็นวิทยาลัยนาฏศิลป์ ในปี พ.ศ. 2515 กล่าวได้ว่าในสมัยนี้ เป็นต้นมา ดนตรีศึกษามีการจัดเป็นระบบเพื่อปวงชนชาวไทย คือ ทุกคนสามารถเข้าศึกษาได้เป็นระบบโรงเรียนที่รัฐจัดให้ ทำให้ดนตรีศึกษาระบบราชสำนักและระบบประชาชนเข้ามารวมกัน

ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 พระเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงทางดนตรีศึกษาเกิดขึ้นเป็นอย่างมาก ในส่วนของการอุดมศึกษา ได้มีการเปิดสอนวิชาดนตรีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นวิชาโทในระยะแรก ต่อมาจึงได้จัดการเรียนการสอนเป็นวิชาเอกในปี 2515 จากนั้นมาได้มีการ เปิดสอนดนตรีตามมหาวิทยาลัย และสถาบันอุดมศึกษาอื่นๆ เช่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล และมหาวิทยาลัยราชภัฏ เป็นต้น และได้มีการเปิดสอนดนตรีในระดับบัณฑิตศึกษาด้วยสำหรับวิทยาลัยนาฏศิลป์ ได้มีการ เปลี่ยนแปลงสังกัดเนื่องจากการปรับหน่วยงานในปี 2538 คือ การรวมกองศิลปศึกษาและกองการ สังคีตเข้าด้วยกันกลายเป็นสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ ปัจจุบันจึงมีชื่อว่า วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบัน นาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ส่วนหนึ่งของดนตรีศึกษาที่สำคัญของสังคมไทย คือ โรงเรียนดนตรีภาคเอกชน ที่มีมากขึ้นเป็นส่วนหนึ่งตั้งแต่ในยุคแรกๆ ที่โรงเรียนดนตรีสยามกลการ เปิดสอนดนตรี ในปัจจุบันมีโรงเรียนดนตรีของต่างประเทศ หรือโรงเรียนดนตรีที่ใช้หลักสูตรต่าง ประเทศ และโรงเรียนดนตรี ที่ดำเนินการโดยคนไทยมีเป็นจำนวนมาก ทำให้เด็กและเยาวชนสามารถ เรียนดนตรีได้ตามความต้องการ ซึ่งเป็นการสร้างความแข็งแกร่งให้กับวงการดนตรีได้ระดับหนึ่งเช่นกัน

จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาดนตรีในสถาบันอุดมศึกษา ในประเทศไทย มีการเรียนการสอนมายาวนาน และได้มีการพัฒนาการเรียนการสอนในระดับที่สูงขึ้น เนื่องจากมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้ด้านดนตรีเพิ่มมากขึ้น และในอนาคตมีแนวโน้มที่จะขยายกว้างมากขึ้น นอกจากการเรียนในระบบการศึกษาแล้วในส่วนด้านเอกชน สถาบันดนตรีต่างๆ ก็มีอัตราที่เพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน เพื่อเป็นการรองรับกับการจัดการศึกษาด้านดนตรีในอนาคตจึงควรมีการจัดเตรียมอาคารสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ สื่อต่างๆ ให้มีมาตรฐาน ดังเช่นการจัดตั้งศูนย์การเรียนด้านดนตรี เพื่อสร้างเสริมให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์ทั้งทางกาย และจิตใจ

2.3 การจัดการศึกษาดนตรีระดับอุดมศึกษา ในต่างประเทศ

การจัดการศึกษาดนตรีระดับอุดมศึกษา ในต่างประเทสนั้น มีการเรียนการสอนทั้งใน มหาวิทยาลัย และสถาบันดนตรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตนักดนตรี นักประพันธ์เพลง หรือครูดนตรี ที่มีคุณภาพและเน้นไปทางด้านการสอนเป็นหลัก (สุพจน์ มานะลักษณ์เจริญ, 2545) ด้วยเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่านอกจากดนตรีจะช่วยพัฒนาด้านจิตใจและบุคลิกภาพของมนุษย์แล้วยังสามารถ

พัฒนาทางด้านสติปัญญาด้วยอีกด้วย เช่น ช่วยพัฒนาการคิดแบบนามธรรมซึ่งเป็นความคิดในแง่มุมที่หลากหลาย การใช้เหตุผลที่มีลำดับชั้นอย่างสมเหตุสมผล ทำให้เข้าใจในมโนทัศน์ต่างๆ อย่างลึกซึ้ง (Overy, 1998) มีงานวิจัยจำนวนมาก (Spysniger et. al, 1995; Douglas & Willatt, 1994; Costa-Giomi, 1997 cited in Overy, 1998 อ้างถึงในสมพันธ์ วงษ์ดี, 2544) ระบุว่าดนตรีก่อให้เกิดผลลัพธ์ทางด้านบวกต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน และดนตรีมีผลต่อพัฒนาการของสมองมนุษย์ ดังตัวอย่างหลักสูตรการศึกษาทางด้านดนตรีที่เปิดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาในทวีปอเมริกาเหนือ และยุโรป เช่น

สาขาดนตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเยล (Yale University, 2007) เปิดหลักสูตรทางด้านดนตรีและรายวิชาทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับดนตรี โดยภาคดนตรีเน้นการสอนให้เป็นผู้มีความสุนทรีย์ภาพ ทั้งด้านทฤษฎี ประวัติศาสตร์ และการประพันธ์เพลง เป็นการเตรียมความพร้อมนักศึกษาให้เป็นนักดนตรีที่มีความชำนาญ ทั้งการประพันธ์เพลง และนักดนตรีมืออาชีพ เมื่อจบจะได้ปริญญาบัณฑิตเป็นศิลปศาสตรบัณฑิต (ดนตรี) (Bachelor of Arts degree in music) และเปิดสอนระดับดุริยางค์บัณฑิตในสาขาประวัติศาสตร์ดนตรี (music History) และดนตรีบำบัด (music theory) (<http://www.yale.edu/yalemus/index.html>)

Berklee College of Music (2007) เป็นมหาวิทยาลัยดนตรีชั้นนำ และเป็นสถาบันสอนดนตรีที่มีชื่อเสียง เปิดหลักสูตรปริญญาตรีดนตรี (Bachelor of Music: B.M.) ทั้งหลักสูตร 4 ปี (professional diploma) และหลักสูตร 5 ปี เป็นหลักสูตรที่เรียนสาขาวิชาเอกคู่ เพื่อเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับนักศึกษาที่จบการศึกษาทางด้านดนตรีมีโอกาสนในการเข้าทำงานที่หลากหลายที่เกี่ยวข้องกับดนตรี (Industry music) โดยแบ่งหลักสูตรการศึกษาออกเป็น 4 สาขา ดังนี้ สาขาเทคโนโลยีดนตรี (Music Technology) สาขาการศึกษา (Professional Education) สาขาการแสดง (Professional Performance) และสาขาการประพันธ์ (Professional Writing) โดยแต่ละสาขาวิชามีแขนงวิชาเอกต่างๆ ที่ลงลึกไปเฉพาะด้าน โดยทุกสาขาวิชาต้องเรียนวิชาทั่วไปด้วย เช่น ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ จิตวิทยา ประวัติศาสตร์ และฟิสิกส์หรือวิทยาศาสตร์กายภาพ รวมทั้งวิชาบังคับ (core music curriculum) เช่น การประสานเสียง (harmony) การฟัง (ear training) การประพันธ์(arranging) เทคโนโลยีดนตรีเบื้องต้น (introduction to music technology) การเรียนทักษะ (instrumental studies) และ การรวมวงและเครื่องดนตรี (ensembles and instrumental labs) เพื่อเตรียมความพร้อมในการเรียนสาขาวิชาเอกต่างๆ ต่อไป(<http://www.berklee.edu/departments>)

ในยุโรป เช่น มหาวิทยาลัยเมืองไฟร์บวร์ก (Albert-Ludwigs-Universität Freiburg) (สุพจน์ มานะลักษณ์เจริญ, 2545) ประเทศเยอรมนี สุพจน์ มานะลักษณ์เจริญได้เข้าศึกษาต่อทางด้านดนตรีที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ กล่าวว่า ระบบการศึกษาดนตรีในระดับอุดมศึกษาของประเทศเยอรมนีแตกต่างจากระบบของอเมริกา โดยแบ่งการศึกษาดนตรีออกเป็นสองระบบ คือ ภาคทฤษฎี และ ภาคปฏิบัติ แยกออกจากกันเป็นเอกเทศ โดยทั้งสองภาคมีวัตถุประสงค์การสอนที่ต่างกัน คือ ภาคปฏิบัติมีความประสงค์เพื่อผลิตนักดนตรี นักประพันธ์เพลง หรือครูดนตรีที่มีคุณภาพและเน้นไปทางสอนทักษะเป็นหลัก การเรียนการสอนภาคปฏิบัตินี้อยู่ในสถาบันที่เรียกว่า มุสิกไฮคฮูเล (Musikhochschule) ซึ่งเทียบเคียงได้กับสถาบันคอนเซอร์วาตัวร์ (Conservatoire) ในประเทศฝรั่งเศส สถาบันมุสิกไฮคฮูเลนี้มีเกียรติและศักดิ์ศรีเท่ากับมหาวิทยาลัย ส่วนภาคทฤษฎีจะเรียนกันในมหาวิทยาลัย ภาคทฤษฎีในมหาวิทยาลัยเยอรมัน มีการจัดเข้าเป็นสาขาวิชาหนึ่งในคณะปรัชญา (Philosophische Fakultät) ที่มีการสอนมาตั้งแต่ยุคกลาง เป็นต้นมา วิธีการสอนดนตรียังคงระบบเดิมไว้โดยมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก เช่น การมองดนตรีและตีความดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของวิชาปรัชญา โดยยืมวิธีการวิเคราะห์หิวัจยทางวิชาการหลายสาขามาใช้วิเคราะห์ด้วย เช่น วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ และปรัชญา เป็นต้น จนในที่สุดได้พัฒนามาเป็นภาควิชาที่มีชื่อว่า มุสิกวิเซ็นชาฟท์ ซึ่งภาควิชานี้เป็นแม่แบบการศึกษาดนตรีของในมหาวิทยาลัยทั่วโลกที่เรียกว่า ดนตรีวิทยา (Musicology) ซึ่งแปลเป็นไทยคือ ดุริยางคศาสตร์ ซึ่งเทียบเคียงได้กับวิชาดนตรีวิทยาในมหาวิทยาลัยของหมู่ประเทศแองโกลแซกซอน แต่มีความแตกต่างกันหลาย ๆ ด้าน เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกาจะรวมสองภาค (ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ) เข้าในคณะดนตรีวิทยา เป็นต้น

สุพจน์ มานะลักษณ์เจริญ (2545) ได้ยกตัวอย่างการศึกษาดนตรี (Musikwissenschaft มุสิกวิเซ็นชาฟท์ "Musicology") ภาควิชามุสิกวิเซ็นชาฟท์ที่มหาวิทยาลัยเมืองไฟร์บวร์ก จัดเข้าอยู่ในคณะปรัชญา (Philosophische Fakultät) ภาควิชานี้จะเรียกเป็นภาคสัมมนา (Musikwissenschaftliches Seminar) ซึ่งบางมหาวิทยาลัยเรียกเป็นสถาบัน (Musikwissenschaftliches Institut) เช่น มหาวิทยาลัยทูบิงเงิน (Universität Tübingen) หรือมหาวิทยาลัยโคโลญน์ (Universität zu Köln) แล้วแต่โครงสร้างมหาวิทยาลัย ภาควิชามุสิกวิเซ็นชาฟท์ในมหาวิทยาลัยในเยอรมันโดยทั่วไปมีสองระบบ คือ Historische Musikwissenschaft (historic musicology) และ Systematische Musikwissenschaft (systematic musicology) ภาค Historische Musikwissenschaft ใช้วิธีวิเคราะห์ดนตรีดั้งเดิมตามภาควิชาประวัติศาสตร์ ส่วน Systematische Musikwissenschaft ได้วิเคราะห์โดยดึงสายวิทยาศาสตร์เข้ามาด้วย โดยวิเคราะห์ทางกายภาพของดนตรีเป็นหลัก เช่น การวัดความถี่ของเสียง เรื่องของดนตรีและจิตวิทยา ดนตรีและสังคมศาสตร์ เป็นต้น ดนตรีเฝ้าพันธุ์

อยู่ในภาควิชานี้ด้วย (comparative musicology) ที่มหาวิทยาลัยเมืองไฟร์บวร์ก มีชื่อเรียกว่า Historische Musikwissenschaft

ความแตกต่างระหว่างมหาวิทยาลัยในเมืองไทยหรือทวีปอเมริกาเหนือ กับประเทศเยอรมัน คือ มหาวิทยาลัยแห่งนี้มีการสอนเพียงสองรูปแบบเท่านั้นตามประเพณีเดิมในยุคกลาง คือ การบรรยายหน้าชั้น และวิชาสัมมนา การบรรยายนั้นอาจารย์ผู้บรรยายจะพูดและสรุปวิชานั้นๆ อย่างกว้างๆ และชี้ให้เห็นระบบขอบเขตทั้งหมดของวิชานั้น และผลการวิจัยที่ผ่านมา และปัญหาที่เกี่ยวกัน ยังหาข้อสรุปไม่ได้ ตลอดจนรายชื่อหนังสือที่สำคัญๆ เพื่อให้นักศึกษาไปค้นคว้าเอง สิ่งหนึ่งที่อาจารย์ต้องการให้นักศึกษาได้เรียนในมหาวิทยาลัย คือ ให้เกิดความเป็นตัวของตัวเองให้ได้ เรียนถึงวิธีวิจัย ตลอดจนวิธีเสนอผลงานทางวิชาการ ต่อไปจะได้ทำงานทางวิชาการอิสระได้ และสร้างทฤษฎีของตัวเองออกมา

จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนด้านดนตรีในสถาบันอุดมศึกษาในต่างประเทศ ทั้งในทวีปอเมริกา และยุโรป โดยมีความแตกต่างทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม และที่สำคัญคือ ความแตกต่างทางนโยบายทางวัฒนธรรมของชาตินั้นๆ มีการจัดการเรียนการสอนมายาวนาน และมีการพัฒนาหลักสูตรเพิ่มขึ้น เพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีต่างๆ เช่นเดียวกับการจัดการศึกษาดนตรีในสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย ที่มีการเรียนการสอนมายาวนาน และได้มีการพัฒนาการเรียนการสอนในระดับที่สูงขึ้น เนื่องจากมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้ด้านดนตรีเพิ่มมากขึ้น และมีแนวโน้มที่จะขยายกว้างมากขึ้นเช่นกัน

2.4 สาระดนตรี (music subject - matter)

สาระดนตรีประกอบด้วยองค์ประกอบด้านต่างๆ โดยสามารถแบ่งระดับความยากง่ายได้ตามความเหมาะสมกับผู้เรียน หรือระดับการศึกษา ผู้วิจัยขอนำเสนอสาระดนตรีตามแนวคิดของนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีศึกษา เพื่อให้เห็นถึงองค์ความรู้ในการเรียนการสอนทางดนตรีศึกษาดังต่อไปนี้

ณรุทธ์ สุทธจิตต์ (2549) กล่าวถึงสาระดนตรีว่า สาระดนตรีเป็นคำเฉพาะที่กำหนดขึ้นมาเพื่อใช้ในการชี้แสดงถึงองค์ความรู้ทางดนตรี ว่ามีการจัดแบ่งไว้อย่างเป็นระบบตามหลักวิชาการ ซึ่งองค์ความรู้ของวิชาการแต่ละสาขาย่อมมีอยู่เช่นเดียวกัน ในทางดนตรี สาระดนตรี คือ องค์ความรู้ทั้งหมดของวิชาการดนตรี ผู้ศึกษาดนตรีควรได้เรียนรู้สาระดนตรีอย่างครบถ้วนตามความยากง่าย หรือ

ความลึกซึ่งแตกต่างกันออกไปตามระดับการศึกษา ระดับการเรียนรู้ หรือระดับความสามารถ แล้วแต่กรณี

ณรุทธ์ สุทธจิตต์ (2540) อธิบายว่า สาระสำคัญของสาระดนตรีประกอบไปด้วยสาระต่างๆ ต่อไปนี้

1. เนื้อหาดนตรี ประกอบด้วย องค์ประกอบดนตรี และวรรณคดีดนตรี

1.1 องค์ประกอบดนตรี (music elements) ประกอบด้วย จังหวะ ทำนอง เสียงประสาน รูปแบบ สีสั่นและลักษณะของเสียง ในแต่ละองค์ประกอบเหล่านี้มีเนื้อหาและแนวคิดพื้นฐานซึ่งจำเป็นที่ผู้ศึกษาด้านดนตรีควรทราบและเข้าใจ ส่วนเนื้อหาและแนวคิดขั้นลึกซึ่งนั้นผู้ที่ศึกษาด้านดนตรีเป็นวิชาเอกควรจะต้องศึกษาอย่างลึกซึ้ง โดยมีรายละเอียดแตกต่างออกไปมากมายเป็นหลายสาขาวิชา การกล่าวถึงเนื้อหาทางดนตรีในที่นี้จะกล่าวเฉพาะเนื้อหาพื้นฐานในลักษณะของแนวคิด เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน และเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษา และจัดระบบเนื้อหาและแนวคิดทางดนตรี เพื่อใช้ในการเรียนการสอนดนตรีในขั้นลึกซึ่งได้ต่อไป องค์ประกอบดนตรี มีรายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1.1.1 จังหวะ (Rhythm) คือ การจัดเรียงของเสียง หรือความเงียบ ซึ่งมีความสั้นยาวต่างกัน กำหนดโดยจังหวะตบ หรือจังหวะที่สม่ำเสมอ เช่น จังหวะการเต้นของหัวใจ (pulse หรือ beat)

1.1.2. ทำนอง (Melody) คือ การจัดเรียงของระดับเสียง (tones หรือ pitches) ซึ่งมีความสั้นยาว กำหนด โดยจังหวะของทำนอง

1.1.3. เสียงประสาน (Harmony) คือ ระดับเสียงตั้งแต่สองเสียงขึ้นไปที่ร้องหรือเล่นในขณะเดียวกันลักษณะของการประสานเสียงมีอยู่ด้วยกันหลายลักษณะ เช่น เป็นลักษณะของการใส่เสียงประสานให้กับทำนองเพลง 1 ทำนอง (Homophonic) หรือเป็นการนำทำนองเพลงสองทำนองมาร้องพร้อมกัน ทำให้เกิดการสอดประสานของสองทำนอง (Polyphonic) นอกจากนี้ยังมีการร้องแบบไล่ตามกันในแบบของ round และ canon เป็นต้น

1.1.4. รูปแบบ (Form) หรือรูปแบบของเพลงเป็นโครงสร้างที่ทำให้ดนตรีมีความหมายในลักษณะของเสียงกับเวลา (tone in time) รูปแบบช่วยทำให้ดนตรีมีความต่อเนื่องสัมพันธ์ ทำให้ดนตรีหรือบทเพลงแต่ละบทมีความเป็นหนึ่ง

1.1.5. สีสั่น (Tone color หรือ Timbre) เป็นลักษณะเฉพาะที่ได้จากเสียงร้องมนุษย์หรือเสียงที่บรรเลงโดยเครื่องดนตรีชนิดต่างๆ ซึ่งไม่เหมือนกัน ระดับเสียงเดียวกันเมื่อใช้

เครื่องดนตรีต่างชนิดกันเล่นก็จะให้อารมณ์หรือคุณค่าต่างกันออกไป เช่น เสียงมนุษย์ (Human voices) เสียงของเครื่องดนตรี (Music instruments) การผสมวง (Ensembling)

1.1.6. ลักษณะของเสียง (Characteristics of Sound) เป็นองค์ประกอบดนตรีเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้สึกหรืออารมณ์เพลงและเรื่องเกี่ยวกับความดังค่อยของเสียง

1.2 วรรณคดีดนตรี (Music literature) ประกอบด้วยบทเพลง หรือ เพลงประเภทต่างๆ และประวัติดนตรี เพื่อให้เข้าใจดนตรีมากขึ้น เนื่องจากการศึกษาบทเพลงในแต่ละยุคแต่ละสมัยหรือบทเพลงประเภทต่างๆ ทำให้เห็นความแตกต่างของบทเพลงแต่ละยุคแต่ละประเภทซึ่งจะช่วยให้ผู้ศึกษาดนตรีมีความเข้าใจองค์ประกอบของดนตรีมากขึ้น

1.2.1 ประเภทของบทเพลง สามารถแบ่งเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1.2.1.1 เพลงพื้นบ้าน (Folk music) ได้แก่ เพลงที่ใช้ร้องใช้เล่นกันมาเป็นเวลานานตามท้องถิ่นต่าง ๆ

1.2.1.2 เพลงศิลปะ (Art music) คือเพลงที่มีคุณลักษณะ หรือคุณค่าทางดนตรีแตกต่างไปจากเพลงยอดนิยมในด้านโครงสร้างหรือองค์ประกอบโดยมีความลึกซึ้งกว่า สามารถแยกได้เป็นสองประเภท คือ เพลงอมตะ (Time-honored) ได้แก่ เพลงที่คนทั่วไปรู้จักกันในฐานะของเพลงคลาสสิก สำหรับดนตรีตะวันตก เพลงไทยสำหรับดนตรีไทย และ เพลงร่วมสมัย (Contemporary) คือ เพลงศิลปะยุคปัจจุบัน เช่นเดียวกับเพลงอมตะเพลงประราชนิพนธ์จัดเป็นเพลงร่วมสมัยประเภทหนึ่ง

ณรุทธ์ สุทธจิตต์ (2546) ได้แบ่งประเภทเพลงของดนตรีสากล เป็นประเภทต่างๆ ดังนี้ ซิมโฟนี (Symphony) คอนแชร์โต (Concerto) โอเปร่า (Opera) ดนตรีบรรยายเรื่องราว (Program Music) บัลเลตต์ (Ballet) แชมเบอร์มิวสิก (Chamber Music) โซนาตา (Sonata) เพลงชุด (Suite) และเพลงร้อง เช่น ออราทอริโอ (Oratorio) แคนตาตา (Cantata) แมส (Mass) แซนท์ (Chant)

ส่วนประเภทเพลงดนตรีไทย สงบศึก ธรรมวิหาร (2545) อธิบายว่าดนตรีไทยแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) ประเภทเพลงขับร้อง เช่น เพลงเถา เพลงตับ และเพลงเกร็ด เป็นต้น 2) ประเภทเพลงบรรเลง เช่น เพลงโหมโรง เพลงหน้าพาทย์ เพลงเรื่อง เพลงทางเครื่อง และ เพลงออกภาษา เป็นต้น

1.2.1.3 เพลงยอดนิยม (Popular หรือ rock music) เป็นเพลงประเภทที่ได้ยินได้ฟังกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่งเพลงเหล่านี้ส่วนใหญ่จะ

หายไปจากความทรงจำของประชาชน บทเพลงประเภทนี้จะมีรูปแบบของเพลงคล้ายคลึงกัน หรือเหมือนกันเป็นส่วนใหญ่

1.2.2 ประวัติดนตรี (Music history) ในการศึกษาดนตรี การได้ทราบถึงประวัติดนตรีช่วยให้เกิดความเข้าใจในบทเพลงและองค์ประกอบดนตรีมากขึ้น การศึกษาประวัติดนตรีในรูปลักษณะของยุคต่างๆ ของดนตรี ประวัตินักดนตรีแต่ละคนหรือประวัติของดนตรีพื้นบ้าน หรือประวัติเครื่องดนตรี หรือวงดนตรีประเภทใดประเภทหนึ่ง ซึ่งจะเห็นได้ว่าประวัติดนตรีเป็นเรื่องกว้างขวางมากและเป็นพื้นฐานสำคัญในการศึกษาทางด้านอื่น ๆ เช่น ดนตรีวิทยา (musicology) ต่อไป การศึกษาประวัติดนตรีเป็นวิถึทางหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาดนตรีเกิดความซาบซึ้งในดนตรีได้ เนื่องจากประวัติดนตรีเป็นรากฐานสำคัญส่วนหนึ่งที่จะช่วยสร้างความเข้าใจในบทเพลงได้ดังกล่าวแล้ว

2. ทักษะดนตรี (Music skills) เป็นส่วนที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจสาระดนตรีได้ และจัดเป็นหัวใจของการศึกษาดนตรีสำหรับผู้ที่จะเป็นนักดนตรี (musician หรือ performer) ต่อไป ทักษะดนตรีแต่ละประเภทย่อมมีความสำคัญ

เท่าเทียมกัน ดังนั้นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีควรมีการเสนอทักษะดนตรีต่าง ๆ อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทักษะดนตรีประกอบไปด้วย การฟัง การร้อง การเล่น การเคลื่อนไหว การสร้างสรรค์ และการอ่าน

2.1 การฟัง (Listening) จัดเป็นทักษะที่จำเป็นมากสำหรับดนตรี เนื่องจากดนตรีเป็นเรื่องของเสียง การฟังย่อมจะมีบทบาทอย่างมากในการช่วยให้ผู้ศึกษาดนตรีมีความเข้าใจดนตรี ซึ่งนำไปสู่ความซาบซึ้ง และรักดนตรีในขั้นต่อไป การฟังเป็นทักษะที่ต้องฝึกฝนศึกษา มิใช่เป็นเพียงการฟังเพลงโดยทั่วไป เนื่องจากเพลงศิลปะมีองค์ประกอบและโครงสร้างที่สลับซับซ้อน ทักษะการฟังจึงจำเป็นที่ต้องมีการศึกษาพัฒนาไป การฟังเป็นทักษะที่สามารถเรียนรู้ได้และจัดเป็นทักษะพื้นฐานสำคัญไม่ว่าเป็นผู้ศึกษาดนตรีเป็นวิชาเอก หรือผู้ที่รักและต้องการเข้าใจดนตรี ความซาบซึ้งในดนตรีจะเกิดขึ้นได้ ถ้าผู้นั้นมีทักษะการฟังพอเพียง ไม่จำเป็นที่ผู้นั้นจะต้องเล่นดนตรีได้หรือร้องเพลงได้ การฟังจึงเป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญในการเรียนการสอนดนตรีในทุกระดับชั้น

2.2 การร้อง (Singing) การร้องเพลงเป็นกิจกรรมที่คนทั่วไปไปกระทำอยู่เสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพสังคมปัจจุบัน เพลงยอดนิยมส่วนใหญ่เป็นเพลงร้อง (vocal music) หรือติดอันดับมักเป็นเพลงที่คนทั่วไปนำมาร้องเล่นกันอยู่เสมอๆ จึงเห็นได้ว่าการร้องเพลงเป็นทักษะทางดนตรีที่อาจกล่าวได้ว่ามีอยู่ในคนทุกคน และเป็นทักษะดนตรีที่ต้องได้รับการฝึกฝนเช่นเดียวกับทักษะอื่นๆ ทางดนตรี การร้องเพลงมีหลายลักษณะด้วยกัน และเทคนิคต่างๆ ในการร้องเพลงก็มีมากมายผู้ที่มิ

ทักษะการร้องเพลงเข้าใจหลักการมีพื้นฐานการร้องเพลงย่อมจะร้องเพลงได้ไพเราะน่าฟัง การร้องเพลงเป็นทักษะที่ผู้ศึกษาดนตรีแสดงออก ไม่เหมือนกับการฟังที่เป็นทักษะของการรับเข้าไป จึงเห็นได้ว่าการร้องเพลงเป็นกิจกรรมทางดนตรีที่ให้ความสนุกสนาน และสร้างความสนใจกับผู้ศึกษาดนตรีได้เป็นอย่างดีการเรียนการสอนในระดับอนุบาล หรือในระดับประถมศึกษา จึงควรมีกิจกรรมการร้องเพลงเป็นกิจกรรมแกนที่สำคัญ การร้องเพลงมีหลายลักษณะ ในการเรียนการสอนดนตรี ผู้เรียนควรมีโอกาสได้ร้องเพลงลักษณะต่างๆ เช่น การร้องเดี่ยว การร้องหมู่ การร้องประสานเสียง รวมไปถึงการร้องเพลงประกอบการแสดงด้วย

2.3 การเล่น (Playing) การเล่นดนตรีเป็นทักษะที่สำคัญมากของผู้ศึกษาดนตรีเป็นวิชาเอก สำหรับการศึกษาดนตรีตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถม และมัธยมนั้น ทักษะการเล่นดนตรีมิได้จุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความชำนาญในการเล่นดนตรี เป็นเพียงเพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเล่นเครื่องดนตรีบางประเภท เพื่อให้มีประสบการณ์ทางดนตรีครบถ้วน และเป็นการสร้างความเข้าใจดนตรีให้มากขึ้น โดยทั่วไปเครื่องดนตรีที่ผู้เรียนเล่นมักเป็นประเภทเครื่องดีเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะการเล่นเครื่องดีกระทำได้ง่ายกว่าการเล่นเครื่องดนตรีประเภทอื่นๆ ประเภทหนึ่ง และเครื่องดีที่ใช้ในการเรียนการสอนดนตรีในชั้นพื้นฐานมีราคาถูกกว่าเครื่องดนตรีประเภทอื่นๆ เครื่องดีที่นิยมใช้ประกอบการเรียนการสอนโดยทั่วไป ได้แก่ กลองชนิดต่างๆ รำมะนา กุ๊งกึ่ง สามเหลี่ยม กรับ เป็นต้น การเล่นเครื่องดนตรีประเภทคีย์บอร์ด หรือขลุ่ย รีคอร์ดเดอร์ (recorder) เป็นกิจกรรมการเล่นเครื่องดนตรีที่ควรกระทำ สำหรับการเล่นเครื่องดนตรีประเภทอื่นๆ ควรจัดการเรียนการสอนเป็นวิชาต่างหากออกไป ไม่ควรจัดอยู่ในชั่วโมงการสอนดนตรีศึกษา ทั้งนี้ เพราะการเล่นดนตรีเหล่านี้ต้องใช้เวลากการฝึกซ้อมมากเพื่อให้มีทักษะการเล่น จึงควรเป็นวิชาที่สอนให้เฉพาะผู้สนใจจะเรียน มิใช่เป็นวิชาบังคับสำหรับทุกคน

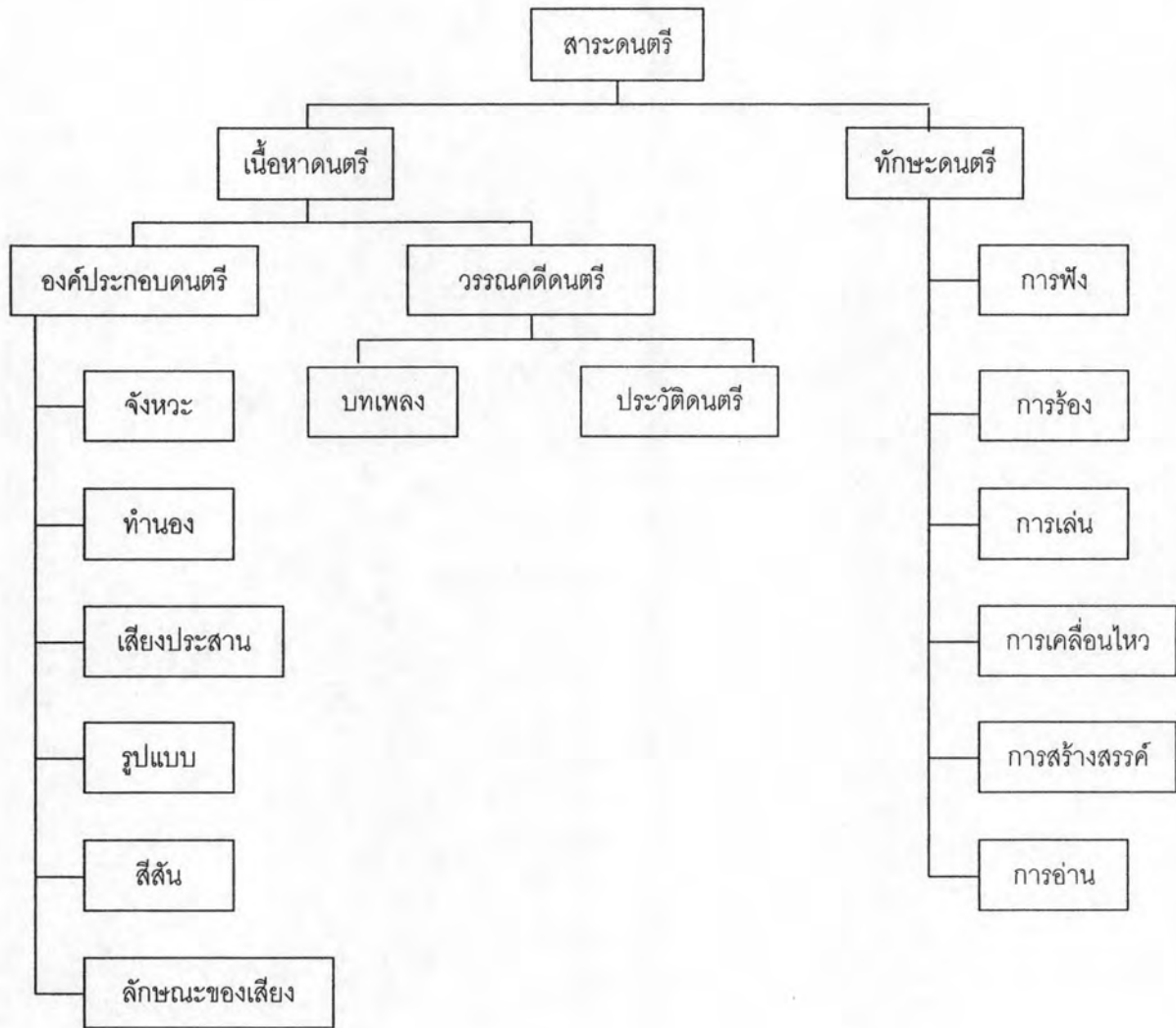
2.4 การเคลื่อนไหว (Moving) การเคลื่อนไหวร่างกายเพื่อสนองตอบต่อดนตรีเป็นทักษะพื้นฐานอย่างหนึ่งซึ่งช่วยสร้างเสริมความเข้าใจในดนตรีได้เช่นเดียวกับการร้องหรือการเล่นดนตรี การเคลื่อนไหวร่างกายเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับผู้เรียนทุกระดับชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เรียนในระดับอนุบาลและประถมศึกษา ซึ่งสามารถใช้การเคลื่อนไหวร่างกายช่วยพัฒนาแนวคิดพื้นฐานทางดนตรีได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การเคลื่อนไหวร่างกาย ยังเป็นพื้นฐานของนาฏศิลป์ซึ่งเป็นเนื้อหาหนึ่งในหลักสูตรทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา การเคลื่อนไหวร่างกายจึงเป็นทักษะดนตรีพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่ง

2.5 การสร้างสรรค์ (Creating) การสร้างสรรค์ดนตรี หมายถึงการประพันธ์เพลงและการอิมโพรไวเซชัน (Improvisation) ซึ่งเป็นเรื่องของการแสดงออกทางดนตรีที่รวมเอาความรู้ความเข้าใจไว้ทั้งหมดจึงเป็นทักษะที่ใช้ความรู้พื้นฐานทางดนตรีมากพอสมควร อย่างไรก็ตามการพัฒนาทักษะการสร้างสรรค์สามารถกระทำได้ในหลายลักษณะและหลายรูปแบบ ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานหนึ่งที่ผู้เรียนดนตรีควรศึกษาและพัฒนา เพื่อใช้เป็นวิถีทางหนึ่งในการแสดงออกทางดนตรี ซึ่งช่วยสร้างเสริมความเข้าใจดนตรีได้เป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นระดับประถมหรือมัธยมศึกษา

2.6 การอ่าน (Reading) ทักษะการอ่านสัญลักษณ์ทางดนตรี จัดได้ว่าเป็นทักษะสำคัญพื้นฐานประการหนึ่งในการศึกษาดนตรี เนื่องจากดนตรีเป็นเรื่องของเสียง ซึ่งต้องมีการบันทึกเสียงเป็นสัญลักษณ์เพื่อใช้ในการถ่ายทอดเสียงต่างๆ ฉะนั้นการเข้าใจหรือแสดงออกทางดนตรีจึงมักต้องผ่านขั้นตอนการแปลหรือการใช้สัญลักษณ์ดนตรีเสมอ ไม่ว่าทักษะใดๆ ที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนั้น ย่อมเกี่ยวข้องกับทักษะการอ่านเสมอ อาจกล่าวได้ว่าทักษะดนตรีต่างๆ จะพัฒนาได้ดี เมื่อผู้เรียนดนตรีมีทักษะการอ่านที่ดี

สาระดนตรีที่กล่าวข้างต้นนี้ สามารถสรุปโครงสร้างได้ตามแผนภูมิที่ 2 ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 2 โครงสร้างสาระดนตรี (ณรุทธ์ สุทธจิตต์, 2540)

ส่วนประกอบต่างๆ ของสาระดนตรีข้างต้น เป็นการจัดการศึกษาที่ครอบคลุมทั้งเนื้อหาดนตรี และทักษะดนตรี โดยผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ดนตรีรอบด้าน โดยเนื้อหาดนตรีสามารถแบ่งได้เป็น องค์ประกอบดนตรี และวรรณคดีดนตรี ซึ่งสาระดนตรีจะเป็นกรอบในการจัดการศึกษาดนตรี โดยแบ่งระดับความยากง่ายตามระดับชั้นหรือระดับการศึกษาตามความเหมาะสม ทั้งทางวิชาการ และความเหมาะสมกับผู้เรียน สภาพสังคม รวมทั้งปัจจัยอื่นๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป ตามความเจริญก้าวหน้าของวิชาการดนตรี และวิชาการด้านอื่นๆ ซึ่งเป็นบริบทที่สำคัญ

2.5 ตัวอย่างศูนย์การเรียนรู้ด้านดนตรี ห้องสมุดดนตรี และศูนย์วิทยบริการ

จากการศึกษาการจัดศูนย์การเรียนรู้ดนตรี ห้องสมุดดนตรี และศูนย์วิทยบริการในสถาบันอุดมศึกษาทั้งในและต่างประเทศ สรุปได้ดังนี้

ตัวอย่างในประเทศไทย

จากการศึกษาการจัดศูนย์การเรียนรู้ดนตรี ห้องสมุดดนตรี และศูนย์วิทยบริการในประเทศไทย ผู้วิจัยได้คัดเลือกมา

1. ห้องสมุดดนตรีสมเด็จพระเทพรัตนฯ มหาวิทยาลัยมหิดล (2550) ตั้งอยู่ในหอสมุดกลาง (LICL) มหาวิทยาลัยมหิดล บริเวณชั้น 3 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการข้อมูลสารสนเทศ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการเรียน การสอน การค้นคว้าวิจัยทางดนตรี ทั้งภายใน และภายนอกมหาวิทยาลัย เป็นแหล่งรวบรวม แลกเปลี่ยนข้อมูลวิชาการทางดนตรี และเชื่อมโยงการให้บริการ มีการให้บริการตอบคำถาม ช่วยการค้นคว้าวิจัยสารสนเทศทางดนตรี บริการสืบค้น และแนะนำสื่อสารสนเทศทางดนตรี บริการยืม-คืน สิ่งพิมพ์ทางดนตรี หนังสือ และวารสารด้านดนตรี

2. ห้องสมุดดนตรี วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล (กิตติมา ธาธาธิ์ภาพ. บรรณารักษ์, สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2550) ตั้งอยู่ชั้น 2 ของอาคารเรียน เป็นห้องสมุดเฉพาะทาง ให้บริการ 2 ชั้น คือ ชั้น 1 และชั้นลอย

ด้านการบริการ ให้บริการสืบค้นข้อมูลเป็นอินเทอร์เน็ต โดยมีฐานข้อมูลแยกออกมาเป็นเอกเทศ เฉพาะของวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ โดยในอนาคตจะจัดเข้าระบบให้สืบค้นทางอินเทอร์เน็ตได้ ในปัจจุบันอัตราส่วนผู้เข้าใช้ห้องสมุดของนักศึกษาทั้งจำนวนหนังสือ มีจำนวนที่ไม่เพียงพอกับความต้องการ เนื่องจากอยู่ระหว่างการจัดสรรงบประมาณเพิ่ม แต่ในส่วนของอุปกรณ์เครื่องเสียง และคอมพิวเตอร์มีความต้องการเพียงพอ มีการให้บริการยืม-คืนหนังสือและสื่อโสตทัศนด้วยเครื่องสแกนบาร์โคด โดยในอนาคตจะมีการนำเครื่องสแกนนี้มาใช้แทน เพื่อสะดวกต่อผู้ใช้บริการไม่ต้องนำบัตรมาและสามารถยืมคืนได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้มีการให้คำปรึกษาหรืออำนวยความสะดวกแก่ผู้มาใช้บริการทั้งด้านการใช้ห้องสมุด วิธีค้นหา และการใช้สื่อการเรียนการสอน มีการจัดประชาสัมพันธ์แนะนำหนังสือ สื่อใหม่ประจำเดือน ผ่านเว็บไซต์วิทยาลัย นอกจากนี้กิตติมา

ธรรมาธิปไตย บรรณารักษณ์ประจำห้องสมุด กล่าวว่ามีโครงการที่จะจัดการยืม-คืนด้วยตนเอง และ การจัดกิจกรรม เช่น นิทรรศการวันเกิดของนักดนตรี ฯลฯ แต่เนื่องด้วยบุคคลากรที่มีน้อยจึงยังไม่มี การจัดกิจกรรมขึ้น

ด้านสื่อการเรียนการสอน จัดให้บริการหนังสือด้านดนตรี วิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่ เกี่ยวข้องกับดนตรี หนังสือทั่วไป และข่าว/กฤตภาค เช่น ข่าวมหาวิทยาลัย ข่าวดนตรีทั่วไป ข่าว การศึกษา เป็นต้น สื่อวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เช่น เทปคาสเซต แผ่นเสียง ซีดี-รอม วีซีดี ดีวีดี วิดีโอ เป็นต้น โดยจัดตามสไตล์ของเพลง คือ คลาสสิก แจ๊ส ดนตรีโลก และป๊อปปูล่า โดยตัวต้นฉบับ ให้บริการยืมใช้ภายในห้องสมุด ส่วนตัวสำเนาสามารถยืมกลับได้ ส่วนดูแลบำรุงรักษาหนังสือ หรือ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ภายในห้องสมุดที่มีการชำรุด จะมีการรวบรวมและจัดจ้างหน่วยงานภายนอกมา ดูแล

ด้านการจัดกิจกรรม มีการจัดกิจกรรมชมวิดีโอ วีซีดี หรือดีวีดีเป็นกลุ่ม โดยจัดขึ้น ที่ห้อง Audio-Visual room บริเวณชั้น 2 และการชมวิดีโอ วีซีดี หรือดีวีดีเป็นรายบุคคล นอกจากนี้ กิตติมา ธรรมาธิปไตย กล่าวได้ว่า ได้รับเชิญให้ร่วมจัดกิจกรรมร่วมกับองค์กรหรือสถาบันอื่นๆ ภายนอก แต่เนื่องด้วยขาดบุคคลากร จึงยังไม่มี การจัดบริการด้านนี้

ด้านการจัดพื้นที่ บริเวณทางเข้าประตูมีเครื่องสแกน และเป็นส่วนให้บริการ ยืม-คืนและที่ทำงานของเจ้าหน้าที่บรรณารักษณ์ ด้านซ้ายถัดจากประตูเป็นชั้นวางวารสาร หนังสือ เกี่ยวกับดนตรี โน้ตเพลง คอมพิวเตอร์สำหรับสืบค้นหนังสือ และส่วนให้บริการฟังเพลง บริเวณกลาง ห้องสมุดเป็นพื้นที่โล่ง ด้านขวาเป็นชั้นวางหนังสือทั่วไป วิทยานิพนธ์ งานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ ฉบับสำเนา และคอมพิวเตอร์สำหรับสืบค้นหนังสือ ส่วนด้านในเป็นพื้นที่สำหรับศึกษารายกลุ่ม โดย จัดเป็นโต๊ะขนาดใหญ่ และเก้าอี้ และจัดวางด้วยโซฟา ส่วนบริเวณชั้นลอย ให้บริการคอมพิวเตอร์ ทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม สำหรับดูหนังหรือสืบค้นอินเทอร์เน็ต บริเวณคอมพิวเตอร์ที่ลงโปรแกรม สำหรับทำเพลง พร้อมคีย์บอร์ดสำหรับทำเพลง และห้อง Audio-Visual room

3. ห้องสารสนเทศดนตรีเรวัต พุทธินันท์ (ขวัญเจริญ แพรกทอง, 2547; สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549) ตั้งอยู่ในสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บริเวณชั้นใต้ดิน ชั้นที่สองภายในอาคารหอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อเป็นอนุสรณ์ในคุณงาม ความดีของเรวัต พุทธินันท์ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ทดลองว่าด้วยศาสตร์ทางด้านดนตรีให้แก่เยาวชนของชาติ เพื่อส่งเสริมทักษะในการฟังดนตรีประเภท

ต่างๆ ให้แก่นักศึกษา อาจารย์ และบุคคลทั่วไป ตลอดจนสร้างเสริมประสบการณ์ในการแลกเปลี่ยน
 ความรู้เชิงศิลปะการดนตรีให้แก่กลุ่มเยาวชนของทุกสถาบันในโลก 3) เพื่อเป็นแหล่งสาธิตทาง
 ด้านดนตรีไทยและดนตรีต่างประเทศ สำหรับศึกษาและแลกเปลี่ยนข้อมูลทางด้านดนตรีกับทุกมุมโลก

ห้องสมุดแห่งนี้แบ่งพื้นที่การให้บริการเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เป็นส่วนที่ให้บริการสื่อดนตรีซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมวัสดุสาธิตทาง
 ดนตรีทุกประเภท เช่น แผ่นเสียง โน้ตเพลง แผ่นซีดี ดีวีดี วีดีโอ เทปเพลง หนังสือ และวารสารด้าน
 ดนตรี

ส่วนที่ 2 เป็นส่วนที่ให้บริการด้านการรับฟังและชมดนตรี โดยส่วนนี้แบ่งการใช้
 งานเป็น 2 ส่วน คือ Leisure Zone เป็นบริเวณที่ให้บริการรับฟังดนตรีและสารคดีผ่านสื่อรูปแบบ
 ต่างๆ 20 ชุด และอีกส่วน คือ Work Zone เป็นส่วนที่ให้บริการรับฟังและชมดนตรีแบบส่วนตัว
 ประกอบด้วยสื่อดนตรี 34 ชุด นอกจากนี้มีการรวบรวมประวัติและผลงานทางดนตรีของแต่ละ เรวัต
 พุทธินันท์ รวมทั้งของส่วนตัวต่างๆ เช่น โน้ตเพลง เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแต่งเพลง หรือสิ่งพิมพ์ที่
 ผู้อื่นเขียนถึง โดยจัดแสดงเป็นนิทรรศการถาวร

ส่วนที่ 3 เป็นส่วนให้บริการห้องชมภาพยนตร์และกิจกรรมด้านดนตรี ส่วนนี้เป็น
 การให้บริการในการชมภาพยนตร์ในรูปแบบของโรงภาพยนตร์ 30 ที่นั่ง และหลังจากการฉาย
 ภาพยนตร์จะมีการแสดงความคิดเห็นเนื้อหาเรื่องราวในภาพยนตร์นั้นๆ

จัดแบ่งหน่วยงานการให้บริการออกเป็น 3 ด้าน คือ 1) ผลิตสื่อโสตทัศนวัสดุเพื่อ
 การศึกษา เช่น การถ่ายทำวีดิทัศน์ ตัดต่อ-ลำดับภาพวีดิทัศน์ บันทึกเสียง ตัดต่อ-ลำดับเสียง ถ่ายภาพ
 สี ขาวดำ สไลด์แปลงสัญญาณวีดิทัศน์ จากรูปแบบอะนาลอกเป็นดิจิทัล ทำสำเนาวีดิทัศน์ รูปแบบ
 ต่างๆ ม้วนเทปวีดีโอแบบ VHS ดีวีดี วีซีดี ทำสำเนาเทปเสียง โดยบริการให้เฉพาะหน่วยงานใน
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2) บริการสื่อสารการศึกษา เช่น สื่อโสตทัศนวัสดุ วัสดุย่อส่วน มัลติมีเดีย
 CAI 3) กรมส่งเสริมงานบริการวิชาการ (ห้องกิจกรรมเรวัต พุทธินันท์) เช่น ภาพยนตร์เพื่อการศึกษา
 กิจกรรมทางวิชาการ

เวลาเปิด-ปิด บริการของห้องสาธิตดนตรีเรวัต พุทธินันท์ ให้ความสะดวกแก่
 ผู้ใช้บริการ ในวันจันทร์-วันศุกร์ เวลา 8.00-20.00 น. วันเสาร์-วันอาทิตย์ เวลา 9.00-12.00 น. และ
 13.00-18.00 น. ปิดบริการวันหยุดนักขัตฤกษ์

4. ห้องสมุดดนตรีไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547; กรรชิต จิตรทาน. เลขาธิการด้านวัฒนธรรม, ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรม แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, **สัมภาษณ์**, 16 กรกฎาคม 2550) ตั้งอยู่ชั้น 3 ของสถาบันวิทยบริการ อาคารมหาธีรราชานุสรณ์ เป็นสถานที่จัดเก็บ และบริการสืบค้นข้อมูลด้านดนตรีและนาฏศิลป์ไทย อย่างมีระบบ โดยข้อมูลที่จัดเก็บส่วนใหญ่เป็นข้อมูลที่ทางศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยได้ทำการบันทึกไว้ตามโครงการบันทึกข้อมูลเพลงไทยซึ่งดำเนินการเก็บบันทึกมากกว่า 20 ปี หรือได้รับมอบจากผู้ที่ทำให้การสนับสนุนต่างๆ ซึ่งหาได้ยากยิ่งในปัจจุบัน โดยนำมาจัดเก็บด้วยระบบ สารสนเทศที่ทันสมัย และสามารถให้บริการสืบค้นข้อมูลได้ทันที ทั้งภายในสถานที่และทางไกล (ผ่าน ระบบอินเทอร์เน็ต) รวมทั้งการจัดทำสำเนา (ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามระเบียบการขออนุญาตจัดทำสำเนา ของศูนย์ฯ) โดยไม่ต้องใช้สื่อต้นฉบับ ทำให้สามารถอนุรักษ์ผลงานเพลงที่ทรงคุณค่าต่างๆ ให้คงอยู่เป็น ระยะเวลาานาน

โครงการบันทึกข้อมูลเพลงไทยเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2529 จนถึงปัจจุบัน ข้อมูลทรงคุณค่าส่วนหนึ่ง ได้รับพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราช กุมารี พระราชทานแก่โครงการ อีกส่วนหนึ่งทำการบันทึกข้อมูลเพลงไทยจากนักดนตรีไทยฝีมือระดับ ครูที่เชี่ยวชาญ ทั้งที่เป็นผู้บรรเลงเองและควบคุมวงดนตรีมาบรรเลง เพื่อบันทึกบทเพลงที่มีคุณค่าและ หาฟังได้ยาก อันเป็นข้อมูลทางวิชาการดนตรีไทยที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการทำนุบำรุงศิลปะการดนตรี ไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลดนตรีไทย มีดังนี้ 1) เป็นศูนย์จัดเก็บงาน บันทึกทางดนตรีและนาฏศิลป์ไทยด้วยระบบสารสนเทศ 2) เพื่ออนุรักษ์ข้อมูลต้นฉบับสำคัญให้อยู่ใน รูปของดิจิทัล ซึ่งสามารถเก็บรักษาข้อมูล ให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ รวมทั้งเก็บรักษาต้นฉบับข้อมูล ให้อยู่ในสภาพดี 3) ให้บริการข้อมูลด้านดนตรีและนาฏศิลป์ไทยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา นักวิจัย และบุคคลทั่วไป โดยใช้ระบบสารสนเทศสำหรับภายในสถานที่ และทางไกลผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (จะเปิดให้บริการในระยะต่อไป) 4) ปฏิบัติการบันทึกข้อมูลด้านดนตรีและนาฏศิลป์ไทยเพิ่มเติม เพื่อ นำมาจัดเก็บและให้บริการต่อไป

ห้องสมุดดนตรีไทยแห่งนี้ให้บริการข้อมูลด้านดนตรีและนาฏศิลป์ไทยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา นักวิจัย และบุคคลทั่วไป ผ่านระบบสารสนเทศสำหรับให้บริการภายในห้องสมุดดนตรี ไทย โดยให้บริการเพลงที่บันทึกข้อมูลเพลงไทยจากนักดนตรีไทยฝีมือระดับครูที่เชี่ยวชาญ หรือได้รับ มอบจากผู้ที่ทำให้การสนับสนุนต่างๆ ซึ่งเป็นบทเพลงที่มีคุณค่าและหาฟังได้ยากในปัจจุบัน โดยนำมา

จัดเก็บด้วยระบบสารสนเทศที่ทันสมัย อยู่ในรูปของดิจิทัล และสามารถให้บริการสืบค้นข้อมูลได้ทันที จากคอมพิวเตอร์ โดยมีเจ้าหน้าที่คอยให้คำแนะนำการใช้ห้องสมุดอยู่บริเวณด้านหน้า

เวลาเปิด-ปิด บริการของห้องสมุดดนตรีไทยให้ความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการ ในวันจันทร์-วันศุกร์ เวลา 9.00-18.00 น. ปิดบริการวันเสาร์-อาทิตย์

5. ศูนย์ปฏิบัติการดนตรี มหาวิทยาลัยนเรศวร (ศูนย์ปฏิบัติการดนตรี มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2545) ตั้งอยู่ที่อาคารศูนย์บริการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ชั้น 7 ภาณิธาน ศูนย์ปฏิบัติการดนตรีนี้มุ่งเน้นสู่การเป็นผู้นำในด้านดนตรีครบวงจร ทั้งด้านวิชาการจัดการฝึกอบรม การผลิตสื่อด้านดนตรี การบริการจัดแสดงทั้งภายในและภายนอก และบริการวิชาการแก่สังคม เพื่อสนับสนุนกิจกรรมการจัดการเรียนการสอน การวิจัย และการบริหารจัดการ รวมทั้งการสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อสนับสนุนให้มหาวิทยาลัยก้าวไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการดนตรี เพื่อยกระดับบุคลากร นิสิต และชุมชนให้มีความรู้ความสามารถด้านดนตรี โดยเฉพาะด้านคอมพิวเตอร์ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาด้านเทคโนโลยีด้านดนตรีในอนาคต

แก้วกร เมืองแก้ว (ผู้อำนวยการศูนย์ปฏิบัติการดนตรี, สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2551) กล่าวว่า ศูนย์ปฏิบัติการดนตรีมีบริการด้านกิจกรรมวิชาการ โดยการจัดกิจกรรมทางศูนย์ฯ เป็นผู้กำหนดเองหรือจากความต้องการของนิสิตเป็นหลัก ซึ่งมีการบริการและให้คำปรึกษาด้านวิชาการ โดยจัดเสนอโครงการที่มีประโยชน์ต่อสังคมหรือองค์กรต่างๆ ตลอดจนการฝึกอบรมด้านดนตรีในแง่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้แก่สังคมทั่วไป ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชนองค์กร และนิติบุคคลในการประเมินโครงการต่างๆ ส่วนด้านดนตรี มุ่งเน้นให้บริการด้านการแสดงภายในและภายนอกสถานที่ จัดบริการจัดทำเพลงประจำสถาบัน และเพลงสากลต่างๆ ตลอดจนให้บริการห้องซ้อมดนตรี จัดทำสื่อด้านดนตรี บริการเช่าเครื่องเสียง และการออกแบบงานด้านดนตรี ด้านการส่งเสริมการเรียนการสอนและการวิจัย เน้นการให้บริการข้อมูลที่กว้างขวางในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยสร้างระบบฐานข้อมูลในการจัดเก็บกระจายเชื่อมต่อกับแหล่งข้อมูลต่างๆ ทั่วโลก ผลคาดว่าจะจะได้รับของศูนย์ปฏิบัติการดนตรี คือ การปรับปรุงให้มาตรฐานของดนตรีประเภทต่างๆ ดีขึ้น ในส่วนการให้บริการชุมชน บุคลากรในสาขาวิชาดนตรี ได้นำประสบการณ์การให้บริการของศูนย์ฯ ไปพัฒนาในด้านการเรียนการสอนให้กับนิสิต เป็นแหล่งบริการวิชาชีพทางด้านดนตรีให้กับท้องถิ่น และเป็นหนึ่งในพันธะกิจหลักในการบริการวิชาการแก่ชุมชน

เวลาเปิด-ปิด บริการของศูนย์ปฏิบัติการดนตรีให้ความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการ ในวันจันทร์-วันศุกร์ เวลา 8.00-16.30 น. ปิดบริการวันเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ โดยเวลาเปิด-ปิด อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

หอสมุดแห่งชาติ ท้าวาสูกี ประกอบด้วยหอสมุดต่างๆ หลายอาคาร เช่น หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดพระวชิรญาณ หอสมุดดนตรีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 หอสมุดดนตรีหุฎละครหม่อมสิรินธร ฯลฯ ซึ่งทุกหน่วยงานมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้ 1) ดำเนินการ จัดหา รวบรวม และสงวนรักษาทรัพย์สินทางปัญญา วิทยาการ ศิลปกรรม และวัฒนธรรมของชาติในรูปของหนังสือ ตัวเขียน เอกสารโบราณและจารึก หนังสือตัวพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อ โสตทัศนวัสดุ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่ผลิตจากในประเทศและต่างประเทศ 2) ศึกษา รวบรวมวิเคราะห์ วิจัย ดำเนินงานด้านเทคนิควิชาการ บรรณารักษศาสตร์ สารนิเทศศาสตร์และ เทคโนโลยีสารนิเทศตามหลักมาตรฐานสากล ตลอดจนให้การฝึกอบรมแก่บุคลากรของ หน่วยงาน และสถาบันการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ให้บริการการอ่าน 3) ศึกษา ค้นคว้าและวิจัยแก่ประชาชนเพื่อให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการศึกษาตามอัธยาศัย 4) เป็นศูนย์ประสานงานระบบสารนิเทศทางวิชาการแห่งชาติ 5) เป็นศูนย์ ข้อมูลวารสารระหว่างชาติแห่งประเทศไทย และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 6) เป็นศูนย์กำหนด เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ และวารสาร ศูนย์กำหนดรายละเอียดทางบรรณานุกรมของหนังสือ ที่ จัดพิมพ์ในประเทศ และเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนและยืมสิ่งพิมพ์ ในระดับชาติและนานาชาติ 7) เป็นคลังสิ่งพิมพ์ของชาติ และศูนย์รวบรวมสิ่งพิมพ์ขององค์กรสหประชาชาติ 8) ปฏิบัติงานร่วมกับ หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

6. หอสมุดดนตรีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 (ขั้วญเจริญ แพรกทอง, 2547; หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ป.) เป็นส่วนหนึ่งของหอสมุดแห่งชาติ ท้าวาสูกี โดยให้บริการอยู่ชั้น 2 เข้าทาง หอสมุดดนตรีหุฎละครหม่อมสิรินธร หอสมุดดนตรีแห่งนี้สร้างในวโรกาสเฉลิมฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คณะดนตรี อ.ส. วันศุกร์ได้รับพระบรมราชานุญาตให้จัดสร้าง หอสมุดดนตรีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ขึ้น โดยสร้างอาคารเชื่อมต่อกับอาคาร หอสมุดดนตรีหุฎละครหม่อมสิรินธร ในบริเวณหอสมุดแห่งชาติ

จุดมุ่งหมายหลักในการจัดตั้ง คือ เป็นการเฉลิมฉลองในวโรกาสครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นศูนย์รวมเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับเพลงพระราชนิพนธ์ทุกรูปแบบ เช่น หนังสือ วารสาร นิตเพลง และสื่อโสตทัศนต่างๆ เป็นแหล่งค้นคว้าด้านเพลงพระราชนิพนธ์ โดยให้บริการฟรีแก่ประชาชนทั่วไป

สื่อการเรียนการสอน ที่ให้บริการภายในหอสมุดดนตรีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เช่น หนังสือ วารสาร นิตเพลง และสื่อโสตทัศนต่างๆ นอกจากนี้มีเครื่องดนตรี

ขนาดใหญ่ คือ เปียโนสองทาง ซึ่งเหลือเพียงตัวเดียวในโลก โดยเจ้าของเดิม คือ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย พระราชโอรสองค์ที่ 72 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ

เวลาเปิด-ปิด บริการของหอสมุดดนตรีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ให้ความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการ ในวันจันทร์-วันศุกร์ เวลา 9.00-16.00 น. ส่วนวันเสาร์-วันอาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ปิดทำการ

7. หอสมุดดนตรีทุลกระหม่อมสิรินธร (ขวัญเจริญ แพรกทอง, 2547; หอสมุดแห่งชาติ, ม.ป.ป.) ตั้งอยู่ภายในหอสมุดแห่งชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการอนุรักษ์เพลงไทย เพลงสากล เพลงลูกทุ่ง และเพลงพื้นเมือง เพื่อเป็นสมบัติของชาติสืบไป และเป็นข้อมูลวิชาการด้านดนตรีสำหรับการศึกษา ค้นคว้าวิจัยทางดนตรีทุกประเภท

ด้านล่างอาคาร มีคอมพิวเตอร์บริการสืบค้นข้อมูลหรือโน้ตเพลง โดยสืบค้นจากคอมพิวเตอร์ผ่านระบบออนไลน์ โดยแบ่งเป็นห้องจัดแสดงประวัติบุคคลที่สำคัญ เช่น ห้องท่านผู้หญิง พวงร้อย อภัยวงศ์ ผู้มีฝีมือในการประพันธ์เพลง ภายในจัดแสดงประวัติและผลงานทางด้านดนตรีของท่านผู้หญิง รวมทั้งเพลงเก่า และเรื่องราวในอดีตบางเรื่อง ห้องสุนทราภรณ์ ซึ่งเป็นที่จัดแสดงเรื่องการก่อตั้งวงดนตรีสุนทราภรณ์ โดยครูเอื้อ สุนทรสนาน

ชั้นสอง เป็นห้องมนตรี ตราโมท ภายในมีหนังสือ โน้ตเพลง และหนังสือเกี่ยวกับดนตรี ทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวมทั้งคอรัลกีตาร์เล่มใหม่ล่าสุดทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ห้องพระเจนดุริยางค์ ภายในมีรูปปั้นครึ่งตัวของพระเจนดุริยางค์ โน้ตเพลงของพระเจนดุริยางค์ ซึ่งพระเจนดุริยางค์เป็นบรมครูทางดนตรีที่สำคัญมากคนหนึ่งในประเทศไทย และเป็นผู้วางรากฐานการดนตรีสากลให้กับวงดนตรีไทย และมีเครื่องดนตรี Chromatic Harp หลังแรกของไทย โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำฮาร์ปเครื่องนี้เข้ามาจากประเทศฝรั่งเศส เพื่อประจําวงเครื่องสายฝรั่งหลวงของกรมมหรสพหลวง พ.ศ. 2474 ซึ่งขณะนั้นพระเจนดุริยางค์เป็นผู้ควบคุมวงนี้ และห้องสุดท้าย คือ หอสมุดดนตรีทุลกระหม่อมบริพัตร ให้บริการสื่อโสตทัศน เช่น แผ่นเสียงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน เทปเพลง ซีดี วีดีโอ แผ่นดิสก์ โน้ตเพลงต้นฉบับ และวารสารเกี่ยวกับดนตรี

ชั้นสาม เป็นห้องวิจิตรวาทการ ภายในจัดแสดงประวัติและผลงานเพลงต่างๆ ของหลวงวิจิตรวาทการ ห้องอนุรักษ์เพลงไทย เป็นห้องที่เก็บอนุรักษ์แผ่นเสียงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โน้ตเพลงไทยเดิมต้นฉบับของกรมศิลปากร และหนังสือต้นฉบับที่เกี่ยวกับเพลงในอดีต

เวลาทำการเปิด-ปิด ห้องสมุดดนตรีทุกระห่อมสัรินธร วันจันทร์-เสาร์ เวลา 9.00–16.30 น. ปิดทำการวันอาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์

ตัวอย่างในต่างประเทศ

จากการศึกษาการจัดศูนย์การเรียนดนตรี ห้องสมุดดนตรี และศูนย์วิทยบริการในต่างประเทศ ผู้วิจัยได้ศึกษามาจำนวนทั้งสิ้น 5 แห่ง ที่ตั้งอยู่ในสถาบันอุดมศึกษา โดยผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์ จำนวน 3 แห่ง คือ 1) Learning Center at Berklee College of Music 2) ห้องสมุดดนตรี Jean Gray Hargrove ของมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย และ 3) ห้องสมุดดนตรี The Irving S. Gilmore ของมหาวิทยาลัยเยล และจากการสัมภาษณ์และศึกษาผู้ที่ได้เข้าไปใช้หรือเข้าเยี่ยมชมศูนย์การเรียนดนตรี หรือห้องสมุดดนตรี จำนวน 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยเมืองไฟร์บวร์ก ประเทศเยอรมันนี และหอสมุดกลาง Ellis ของมหาวิทยาลัยมิซซูรี โคลัมเบีย จากการรวบรวมข้อมูลสามารถสรุปเป็นรายละเอียด ได้ดังนี้

1. Learning Center at Berklee College of Music (2006) ตั้งอยู่ที่เมือง Boston ประเทศสหรัฐอเมริกา ศูนย์การเรียนแห่งนี้มีวัตถุประสงค์การจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าและอำนวยความสะดวกในการสืบค้นข้อมูลแก่นักศึกษาของมหาวิทยาลัย โดยแหล่งค้นคว้าได้แบ่งห้องคอมพิวเตอร์เป็น 2 ห้อง คือ ห้องโปรแกรมหลัก (Main lab) กับห้องสื่อ (Media room) เพื่อให้ นักศึกษาเข้ามาใช้หรือฝึกอบรมการใช้โปรแกรมต่างๆ เช่น Berklee Laptop Package (BLP) OSX Reason Finale DP4 และโปรแกรมอื่นๆ ที่ไม่มีใน BLP ซึ่งการสอนเพิ่มเติมนอกห้องเรียนนี้มีชื่อว่า Core Music Tutoring Program โดยมีทั้งการสอนรายบุคคลและการสอนเป็นกลุ่ม โดยจัดเป็นการฝึกอบรมขึ้น

การให้บริการแบ่งออกเป็น 4 ห้อง คือ ห้องปฏิบัติการหลัก (Main lab) ให้บริการคอมพิวเตอร์โดยมีโปรแกรมดนตรีต่างๆ โปรแกรมฝึกการฟัง (ear training) และใช้ฝึกอบรมโปรแกรมดนตรี ห้องสื่อ (Media room) ให้บริการอินเทอร์เน็ต และคอมพิวเตอร์โดยมีโปรแกรมของ Microsoft ห้องเรียน (Tutor room) ให้บริการสอนเพิ่มเติมแก่นักศึกษาเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม และ ห้องกิจกรรม (Activities room) ให้บริการจัดกิจกรรมต่างๆ หรือจัดแสดงผลงานด้านดนตรี

เวลาเปิด-ปิดของ Learning Center at Berkley College of Music

ให้ความสะดวกแก่ผู้ให้บริการ โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ห้อง Learning Center Main Lab ห้อง Media Lab และห้อง Music Software Tutoring โดยเปิดวันจันทร์-พฤหัสบดี เวลา 9.00–23.45 น. วันศุกร์ เวลา 9.00–21.45 น. วันเสาร์ เวลา 10.00–9.45 น. และวันอาทิตย์ เวลา 13.00–23.45 น. ส่วนที่ 2 คือ ห้องลงทะเบียน Core Music Tutoring เปิดวันจันทร์-ศุกร์ เวลา 10.00–12.00 และ 14.00–16.00 น. และส่วนที่ 3 คือ ห้อง Training Sessions เปิดตามตารางเวลาที่มีการจัดกิจกรรม

2. ห้องสมุดดนตรี Jean Gray Hargrove (University of California, Berkeley, 2008) ตั้งอยู่ชั้น 2 ของตึก Morrison Hall มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการเรียน การสอน การค้นคว้าวิจัยทางดนตรีแก่นักศึกษาศาสาตนตรีของมหาวิทยาลัย โดยมีการให้บริการสืบค้นหนังสือ และวารสารดนตรี โน้ตเพลง และสื่อสารสนเทศ โดยแบ่งเป็นสัดส่วน และถือว่าเป็นห้องสมุดดนตรีที่มีงานวิจัยมากที่สุดในแถบตะวันตกของสหรัฐอเมริกา (Richard J. Wingell & Silvia Herzog, 2001; University of California, Berkeley, 2007)

ห้องสมุดดนตรี Jean Gray Hargrove ประกอบด้วยหนังสือการเรียนการสอน งานวิจัย และการแสดงของนักศึกษามหาวิทยาลัย Berkeley ปัจจุบันห้องสมุดแห่งนี้มีหนังสือและโน้ตเพลงทั้งสิ้น 191,000 เล่ม สื่อเสียงและวิดีโอ จำนวน 56,000 เพลง และไมโครฟอร์ม (microforms) จำนวน 42,000 เล่ม และอื่นๆ โดยแต่เดิมจัดเก็บเฉพาะโน้ตต้นฉบับดนตรีคลาสสิกตะวันตก (Western classical tradition) ปัจจุบันจัดเก็บดนตรีชาติอื่นๆเพิ่มขึ้น (non-Western) ดนตรีพื้นบ้าน และดนตรีสมัยนิยม (popular musics) ทางด้านงานวิจัย มีการจัดเก็บงานวิจัยทางด้านดนตรีวิทยา (musicology) และดนตรีชาติพันธุ์ (ethnomusicology) เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนทางด้านสาขานี้โดยเฉพาะ รวมทั้งสาขาการประพันธ์เพลง (Composers) และการแสดง (Performers) มีการให้บริการสืบค้นข้อมูลออนไลน์ไปยังแหล่งสืบค้นต่างๆ เช่น Oxford Music Online Garland Encyclopedia of World Music Online Naxos Music Library Naxos Music Library Jazz ฯลฯ โดยนักศึกษาต้องมีรหัสการเข้าใช้งาน

มหาวิทยาลัยแห่งนี้ มีศูนย์เทคโนโลยีทางด้านดนตรี (The Center for New Music and Audio Technologies; CNMAT) เป็นศูนย์บริการทางด้านดนตรี การแสดง และงานวิจัย นวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีและเทคโนโลยี การวิเคราะห์เสียงสังเคราะห์ (sound synthesis and analysis) การรับรู้ทางด้านดนตรี (music perception and cognition) การควบคุมตนเองในการแสดง (performance controls) เสียงและโปรแกรมทำเพลงต่างๆ (sound diffusion and software tools for

composition and improvisation) โดยภายในศูนย์แห่งนี้ประกอบไปด้วยเครื่องเสียง และอุปกรณ์ทำเสียงสังเคราะห์ต่างๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนแก่นักศึกษาที่เรียนสาขาการประพันธ์เพลง โดยมีโปรแกรม 2 ประเภท คือ IRCAM in Paris และ Stanford's CCRMA.

เวลาเปิด-ปิด บริการของ Jean Gray Hargrove Music Library ให้ความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการ วันจันทร์-พฤหัสบดี เวลา 9.00-22.00 น. วันศุกร์ 9.00-17.00 น. วันเสาร์ 13.00-17.00 น. และวันอาทิตย์เปิดให้บริการ 13.00-22.00น. (<http://ls.berkeley.edu/dept/music/>)

3. ห้องสมุดดนตรี The Irving S. Gilmore ของมหาวิทยาลัยเยล (Yale University, 2006) ตั้งอยู่ในห้องสมุด Sterling Memorial เป็นแหล่งรวบรวมหนังสือ และโน้ตเพลงที่หายาก ปัจจุบันมีโน้ตเพลง (Score) จำนวน 70,000 เพลง หนังสือที่เกี่ยวกับดนตรีจำนวน 50,000 เล่ม LP Recording และซีดี-รอม จำนวน 25,000 แผ่น ไมโครฟอร์ม ที่เก็บข้อมูลเพลงลายมือต้นฉบับ และโน้ตเพลง จำนวน 7,500 ชิ้น โน้ตเพลง (Sheet music) 45,000 เพลง รูป จำนวน 50,000 ภาพ ฯลฯ

ห้องสมุดแห่งนี้เปิดให้บริการ 3 ชั้น คือ ชั้น1 ให้บริการเพลง ส่วนหนังสืออ้างอิง และส่วนจัดเก็บเพลงและหนังสือที่บันทึกไว้ในอดีต จัดพื้นที่สำหรับบริการอุปกรณ์ฟังเพลงจำนวน 40 เครื่อง (Harold E. Samuel Recordings Listening Area) ซึ่งประกอบไปด้วย เครื่องเล่นซีดี-รอม เครื่องเล่นเทปตลับ และเครื่องเล่นแผ่นเสียง รวมทั้งเครื่องเล่นวีดีโอ 2 เครื่อง และ Clavinova นอกจากนี้บริเวณโถงด้านหน้าเป็นส่วนสำหรับจัดนิทรรศการ กิจกรรมหมุนเวียนต่างๆ ด้วย ชั้นลอย ให้บริการหนังสือต่างๆ เกี่ยวกับดนตรี หนังสืออ้างอิง หนังสือหายาก และส่วนของห้องเจ้าหน้าที่ มีการจัดพื้นที่ให้บริการสำหรับศึกษารายบุคคลและเป็นกลุ่มในห้องหนังสืออ้างอิง และห้องสำหรับสัมมนา 2 ห้อง นอกจากนี้บริเวณโถงด้านหน้าเป็นส่วนสำหรับจัดนิทรรศการ กิจกรรมหมุนเวียนต่างๆ และชั้นใต้ดิน ให้บริการหนังสือต่างๆ เกี่ยวกับดนตรี เช่น หนังสือดนตรี โน้ตเพลง และวารสารดนตรี มีการจัดพื้นที่ให้บริการสำหรับศึกษารายบุคคล และห้อง Historical Sound Recordings Seminar Room

จะเห็นได้ว่าการให้บริการของห้องสมุดแห่งนี้แบ่งพื้นที่เป็น 3 ส่วน คือ 1) ส่วนที่ให้บริการหนังสือดนตรี โน้ตเพลง และวารสารดนตรี 2) ส่วนหนังสือหายาก หนังสืออ้างอิง และงานวิจัยต่างๆ และ3) ส่วนจัดเก็บเพลงและหนังสือที่บันทึกไว้ในอดีต ซึ่งแต่ละส่วนมีเวลาการเปิดให้บริการที่แตกต่างกัน และมีการให้บริการอินเทอร์เน็ตไร้สายแก่นักศึกษาที่ใช้บริการทั่วบริเวณภายในห้องสมุดด้วย

นอกจากนี้ยังมีส่วนของจัดเก็บเพลงในอดีต โดยมีโครงการ Oral History, American Musicเป็นการจัดเก็บและอัดเสียงการสัมภาษณ์ของนักประพันธ์เพลง นักดนตรี นักทำ

เพลง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อจัดเก็บแนวคิดของคนเหล่านี้ไว้ และโครงการ Yale University Collection of Musical Instruments เป็นการจัดเก็บเครื่องดนตรีพื้นเมืองให้คงอยู่ต่อไป ปัจจุบันสามารถจัดเก็บได้จำนวน 1,000 เครื่อง ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญในประวัติศาสตร์ของดนตรีตะวันตก

The Irving S. Gilmore Music Library ให้ความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนของห้องสมุด เปิดวันจันทร์-พฤหัสบดี เวลา 8.30-21.00 น. วันศุกร์ 8.30-17.00 น. วันเสาร์ 10.00-17.00 น. และวันอาทิตย์ 13.00-21.00น. ส่วนของห้องหนังสืออ้างอิง และงานวิจัย ต่างๆ เปิดวันจันทร์-ศุกร์ เวลา 8.30-17.00 น. หยุดวันเสาร์-วันอาทิตย์ และส่วนห้องจัดเก็บเพลงและหนังสือที่บันทึกไว้ในอดีต ต้องนัดกับเจ้าหน้าที่ (<http://www.library.yale.edu/musiclib/muslib.html>)

จากการศึกษาจากเอกสาร เว็บไซต์ และการสัมภาษณ์ผู้ที่เข้าใช้บริการห้องสมุดดนตรีมหาวิทยาลัยต่างๆ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. มหาวิทยาลัยเมืองไฟร์บวร์ก (Albert-Ludwigs-Universität Freiburg) (สุพจน์ มานะฉันทน์เจริญ, 2545) ตั้งอยู่ในประเทศเยอรมนี เป็นผู้เข้าศึกษาต่อทางด้านดนตรีที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ กล่าวว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเยอรมันสมบูรณ์มาก เพียบพร้อมไปด้วยสื่อทุกอย่างที่ต้องการจะหาค้นคว้า ถ้าหนังสือเล่มใดไม่มีที่มหาวิทยาลัยนี้ นักศึกษาสามารถทำเรื่องยืมผ่านห้องสมุดมหาวิทยาลัยได้ หรือยืมข้ามประเทศในภาคพื้นยุโรป หรือยืมจากอเมริกา

2. หอสมุดกลาง Ellis (University of Missouri – Columbia, 2008) เป็นหอสมุดกลางของมหาวิทยาลัย มีฐานข้อมูลขนาดใหญ่ และให้บริการยืมคืนต่างมหาวิทยาลัย เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนของนักศึกษา มีการจัดพื้นที่ให้บริการศึกษารายบุคคลแก่นักศึกษาปริญญาโทและปริญญาเอก โดยนักศึกษาแต่ละคนสามารถจัดเก็บหรือฝากหนังสือที่ต้องการใช้ได้ในพื้นที่นี้เป็นส่วนบุคคล และมีการจัดทางเดินสำหรับผู้พิการ ให้ใช้บริการห้องสมุดได้สะดวก (สุรีย์ บาวเออร์, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2551) หอสมุดแห่งนี้ให้บริการทั้งหมด 4 ชั้น ชั้นพื้นดิน เป็นพื้นที่ให้บริการยืมคืนหนังสือ จุดกล่องคืนหนังสือด้วยตนเอง ห้องประชุม พื้นที่เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย ร้านคาเฟ่ และห้องทำงานของเจ้าหน้าที่ ชั้นที่ 1 เป็นพื้นที่ให้บริการคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต ห้องเจ้าหน้าที่ และห้องวารสาร นิตยสาร กว่า 3,500 เล่ม ห้องหนังสืออ้างอิง/เอกสารทางราชการ และพื้นที่บริการถ่ายเอกสาร ชั้นที่ 2 ให้บริการหนังสือ พื้นที่ศึกษารายกลุ่ม ห้องสัมมนา และ

ห้องคอมพิวเตอร์ สำหรับการฝึกอบรม ชั้นที่ 3 ให้บริการหนังสือ และห้องศึกษารายกลุ่ม 3 ห้อง โดยต้องมีการจองก่อนเข้าใช้ (8-15 คน) และชั้นที่ 4 ให้บริการหนังสือและวารสารในหมวด A และ M คือ ศิลปะและดนตรี รวมทั้งนิตยสารทั่วไป เช่น Time ศูนย์สื่อโสตทัศน (Recorded Sound Center) ห้องคอมพิวเตอร์ สำหรับการฝึกอบรม พื้นที่หนังสือหายาก ห้องพักหนังสือก่อนนำกลับเข้าชั้น ห้องผลิตไมโครฟอร์ม และห้องสัมมนา

Recorded Sound Center ตั้งอยู่ชั้น 5 หอสมุดกลาง Ellis Library เป็นห้องที่ให้บริการสื่อโสตทัศน จำนวนมากกว่า 17,000 เพลง โดยให้บริการสถานที่ฟังเพลงและดูสื่อโสตทัศน ทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม โดยนักศึกษาสามารถยืมสื่อได้ 1 สัปดาห์ โดยเพลงต่างๆ ที่มีในศูนย์สื่อฯ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนเป็นหลัก ส่วนใหญ่จึงเป็นเพลงที่ใช้ในการเรียน การสอน และการสอบ (दनिया อุทัยสุข, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2551.) และมีการจัดเก็บรายการ ออกอากาศ การกล่าวสุนทรพจน์ เสียง Sound effect การอ่านนวนิยาย และการสัมภาษณ์ ส่วนสื่อโสตทัศน ส่วนใหญ่เป็นประเภทการแสดงโอเปร่า ภายในศูนย์สื่อฯ มีการจัดพื้นที่และวัสดุอุปกรณ์ ให้บริการดังนี้ สถานที่ให้ฟังเพลง 7 ที่พร้อมเครื่องเล่นซีดี ดีวีดี วิดีโอเทป พื้นที่ดูสื่อโสตทัศนด้วยคอมพิวเตอร์ 2 ที่และสามารถเล่นอินเทอร์เน็ตได้ เครื่องเล่นเทปคาสเซตต์ 2 เครื่อง ห้องสำหรับฟังเพลงเป็นรายบุคคล 3 ห้อง พร้อมเครื่องเล่นซีดี ห้องดูหนัง สามารถจุคนได้ประมาณ 10 คน พร้อมอุปกรณ์ เครื่องเล่นดีวีดี และเครื่องอัดวิดีโอด้วยเทป VHS ห้องดูหนังรายบุคคล พร้อมอุปกรณ์ เครื่องเล่นดีวีดี และเครื่องอัดวิดีโอด้วยเทป VHS โดยนักศึกษาสามารถขออัดสำเนาหรือยืมสื่อโสตทัศนกลับได้

เวลาเปิด-ปิด บริการของห้องสมุดกลาง Ellis Library ให้ความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการ โดยเวลาการเปิดให้บริการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลาการศึกษา โดยในช่วงปิดเทอม เปิดวันจันทร์-พฤหัสบดี เวลา 7.30 – 21.00 น. วันศุกร์ เวลา 7.30 – 17.00 น. วันเสาร์ เวลา 10.00 – 17.00 น. และวันอาทิตย์ เวลา 13.00 – 21:00 น. ส่วนห้อง Recorded Sound Center ให้ความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการ โดยเปิดวันจันทร์-ศุกร์ เวลา 9.00 – 13.00 น. และ 14.00 – 17.00 น. วันเสาร์-วันอาทิตย์ ปิด (<http://mulibraries.missouri.edu/collections/ellis.htm>)

จากการศึกษาศูนย์การเรียนดนตรี ห้องสมุดดนตรี และศูนย์วิทยบริการในสถาบันอุดมศึกษาทั้งในและต่างประเทศ พบว่า ทุกมหาวิทยาลัยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการเรียน การสอน การค้นคว้าวิจัยทางดนตรี และเป็นแหล่งรวบรวม แลกเปลี่ยนข้อมูลวิชาการทางดนตรีเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ด้านดนตรีอย่างมีคุณภาพ

ดั่งที่แม็คกิลและบีที (McGill & Beaty, 1995) กล่าวว่า สถาบันอุดมศึกษาได้รับการคาดหวังให้ผลิตบัณฑิตที่มีความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่มและมีทักษะด้านการสื่อสารเพื่อนำเสนอความคิดเห็นตน ซึ่งสอดคล้องกับพรทิพา สุทธิ (2546) กล่าวว่า การเรียนในระดับมหาวิทยาลัย มุ่งหวังพัฒนาผู้เรียนให้มีวิชาการในลักษณะของวิชาชีพ ดังนั้นความสนใจของผู้เรียนวิชาดนตรีจึงเป็นเรื่องสำคัญ ถ้านิสิตมีความสนใจ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีความกระตือรือร้นในการศึกษา ค้นคว้า ติดตามเรื่องราวที่ได้เรียนรู้จากผู้สอน มีผลทำให้การเรียนมีความแตกต่างกัน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์กับผู้เรียนเองเป็นอย่างยิ่ง (ณรุทธ์ สุทธิจิตต์, 2544)

ศูนย์การเรียนรู้ดนตรี จึงเป็นสถานที่สำคัญของนิสิต นักศึกษาดนตรี เพราะเป็นที่ให้บริการสืบค้นหนังสือเอกสาร นิตยสาร วารสารดนตรี โน้ตเพลง และสื่อสารสนเทศต่างๆ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการเรียน การสอน การค้นคว้าวิจัยทางดนตรีแก่อาจารย์ นิสิต นักศึกษา สาขาวิชาดนตรีของมหาวิทยาลัย และมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านดนตรี ฝึกพัฒนาทักษะด้านดนตรี โดยทำการศึกษาตามความสนใจและความสามารถของตนเอง เพื่อประโยชน์แก่อาจารย์ และนิสิต นักศึกษา ด้านดนตรีในสถาบันอุดมศึกษา และบุคคลทั่วไป ที่ต้องการศึกษาหาความรู้ด้านดนตรีสูงสุด

จากการศึกษาศูนย์การเรียนรู้ดนตรี ห้องสมุดดนตรี และศูนย์วิทยบริการในสถาบันอุดมศึกษาทั้งในและต่างประเทศ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) การจัดบริการ 2) สื่อการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้ 3) กิจกรรมการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ และ 4) การจัดพื้นที่ภายในศูนย์การเรียนรู้ โดยแต่ละด้านมีรายละเอียด ดังนี้

1. การจัดบริการ มีการจัดบริการหนังสือ โน้ตเพลง งานวิจัย และสื่อประเภทเสียง มีบริการยืม - คืน ให้คำปรึกษา แก่นักศึกษาที่มาใช้บริการ ให้บริการยืม-คืนภายในศูนย์และระหว่างศูนย์ จัดหาสื่อวัสดุอุปกรณ์รูปแบบต่าง ๆ ด้านดนตรีสำหรับการศึกษา มีการจัดและเก็บรักษาอย่างเป็นระบบพร้อมที่จะให้บริการ การให้คำปรึกษา อำนวยความสะดวกในการใช้สื่อและการใช้ศูนย์การเรียนรู้ด้านดนตรี การวางแผนการดำเนินงานด้านดนตรีเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน และการจัดการศึกษา ฝึกอบรมด้านดนตรีแก่นิสิต นักศึกษาในสถาบัน

2. สื่อการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้ สามารถจำแนกออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้ สื่อการสอนประเภทสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ ตำรา วารสาร นิตยสาร โน้ตเพลง และสิ่งพิมพ์อื่นๆ ด้านดนตรี เป็นต้น สื่อการสอนประเภทวัสดุอุปกรณ์ เช่น ภาพยนตร์ เทปโทรทัศน์ เทปตลับ และสื่อมัลติมีเดีย และสื่อการสอนประเภทเครื่องมือโสตทัศนอุปกรณ์ โดยสามารถแยกได้เป็นเครื่องที่ใช้กับสื่อ

การสอนประเภทภาพ เช่น เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ เครื่องเล่นวีดิทัศน์ โทรทัศน์ เป็นต้น เครื่องที่ใช้กับสื่อการสอนประเภทเสียง เช่น เครื่องเล่นเทปตลับ และเครื่องขยายเสียง เป็นต้น และเครื่องที่ใช้กับสื่อการสอนสำเร็จรูป เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องส่งสัญญาณเลื่อนภาพ สไลด์อัตโนมัติ เป็นต้น

3. กิจกรรมหลักในศูนย์การเรียนรู้ เป็นการจัดกิจกรรมรายบุคคล และกิจกรรมเป็นกลุ่ม จากสื่อการเรียนการสอนหรือกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ที่สนับสนุนการเรียนการสอนด้านดนตรีโดยจัดขึ้นในรูปแบบฐานประสบการณ์ ซึ่งผู้เรียนสามารถเลือกเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้อาจมีการจัดกิจกรรมพิเศษต่างๆ เช่น จัดนิทรรศการความรู้ต่างๆ จัดกิจกรรมร่วมมือกับสถาบันและองค์กรต่างๆ จัดกิจกรรมส่งเสริมการค้าขายข้อมูลโดยผ่านสื่อ จัดอบรมครูและนักเรียนเกี่ยวกับด้านดนตรี เชิญวิทยากรพิเศษมาบรรยายให้ความรู้ โดยครูผู้สอนทำหน้าที่ในการให้คำแนะนำในการทำกิจกรรม และให้ความช่วยเหลือในการทำกิจกรรม

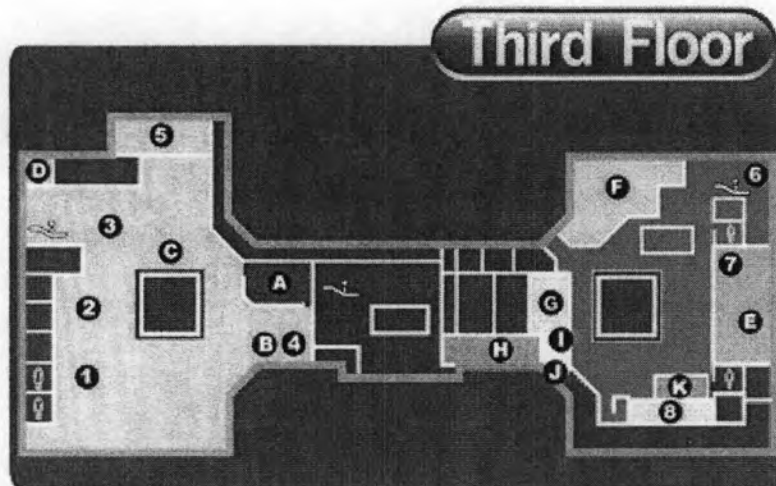
4. การจัดพื้นที่ภายในศูนย์การเรียนรู้ ควรมีการจัดเป็นสัดส่วนแบ่งพื้นที่เป็นส่วนต่างๆ อย่างเป็นสัดส่วน ดังนี้ พื้นที่สำหรับการจัดแสดงสื่อเพื่อบริการ พื้นที่สำหรับการแสดงผลงานของนักเรียน พื้นที่สำหรับเก็บสื่อและอุปกรณ์ที่ยังไม่ใช้ พื้นที่สำหรับการทำงานของนักเรียนในลักษณะต่างๆ เช่น การทำงานรายบุคคล กลุ่มย่อย การทำงานกลุ่มใหญ่ พื้นที่บริการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต พื้นที่สำหรับรับชมและรับฟังวีดิทัศน์/ มัลติมีเดียแบบเดี่ยวและแบบกลุ่มย่อย พื้นที่ห้องนิทรรศการ พื้นที่สำหรับการเรียนและการฝึกปฏิบัตินอกเวลาเรียน และพื้นที่บริการคอมพิวเตอร์ และพื้นที่สำหรับจัดการศึกษา จัดฝึกอบรมด้านดนตรี

2.6 ตัวอย่างแผนผังศูนย์การเรียนรู้ดนตรี ห้องสมุดดนตรี และศูนย์วิทยบริการ

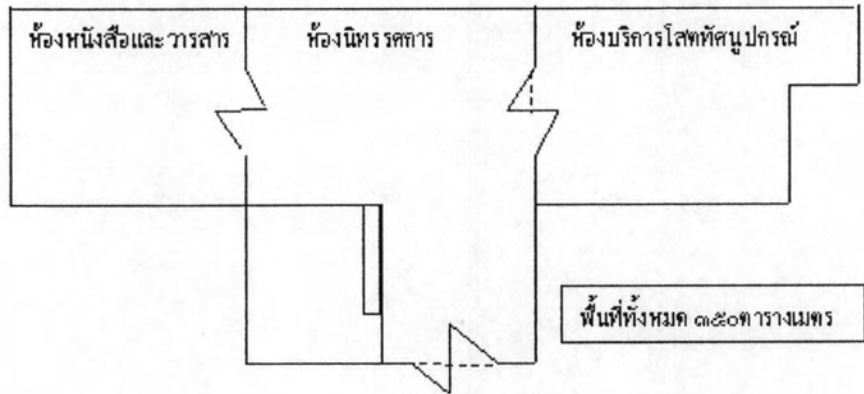
ห้องสมุดดนตรีสมเด็จพระเทพรัตน มหาวิทยาลัยมหิดล

ตั้งอยู่ในหอสมุดกลาง (LICL) มหาวิทยาลัยมหิดล บริเวณชั้นที่ 3 จัดแบ่งเป็นห้อง จากแผนภาพห้องสมุดดนตรีสมเด็จพระเทพรัตน คือ สัญลักษณ์ 7, E (แหล่งที่มา: http://www.li.mahidol.ac.th/th/music_map.shtml)

1. Foreign General / Reference Books Class A-P,Z	A. Reference Desk 3
2. Thai Reference Books Class A-P,Z	B. Exhibition
3. Thai General Books Class A-P,Z	C. OPAC
4. Tipitaka Corner	D. Group Study Room
5. Mahidol University Archives	E. Music Collection Service
6. Printed Materials on Music	F. CCTV Control Room
7. AV Materials on Music	G. Multimedia Center
8. Language Learning Center	H. Meeting Room
	I. Graphics Production
	J. LLC TV Room
	K. UBC Cable TV

แผนภาพที่ 1 แผนผังชั้น 3 หอสมุดกลาง (LICL) มหาวิทยาลัยมหิดล

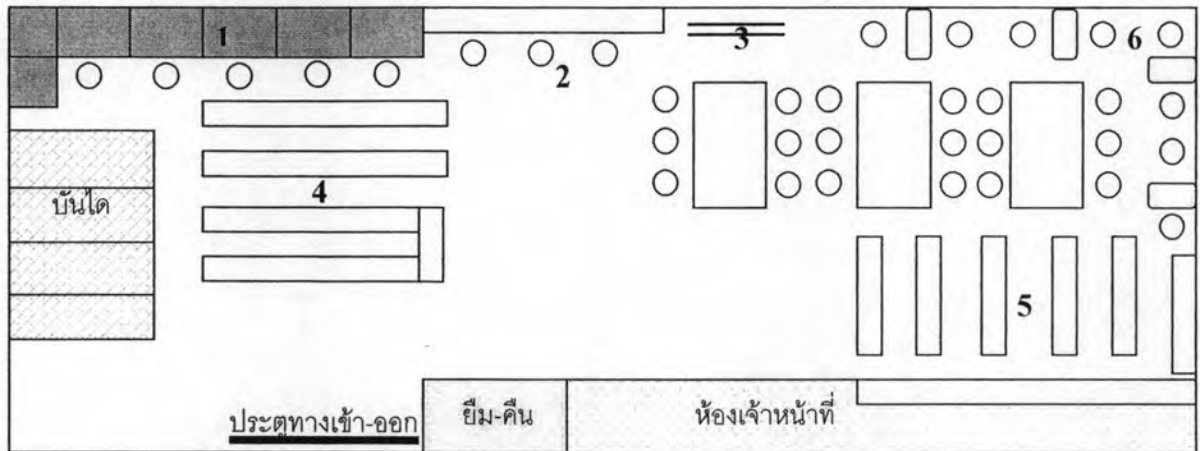

แผนภาพที่ 2   แผนผังห้องสมุดดนตรีสมเด็จพระเทพรัตนฯ มหาวิทยาลัยมหิดล

ห้องสมุดดนตรี วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ตั้งอยู่ชั้น 2 ของอาคารเรียน เป็นห้องสมุดเฉพาะทาง ให้บริการ 2 ชั้น คือ ชั้น 1 และชั้นลอย

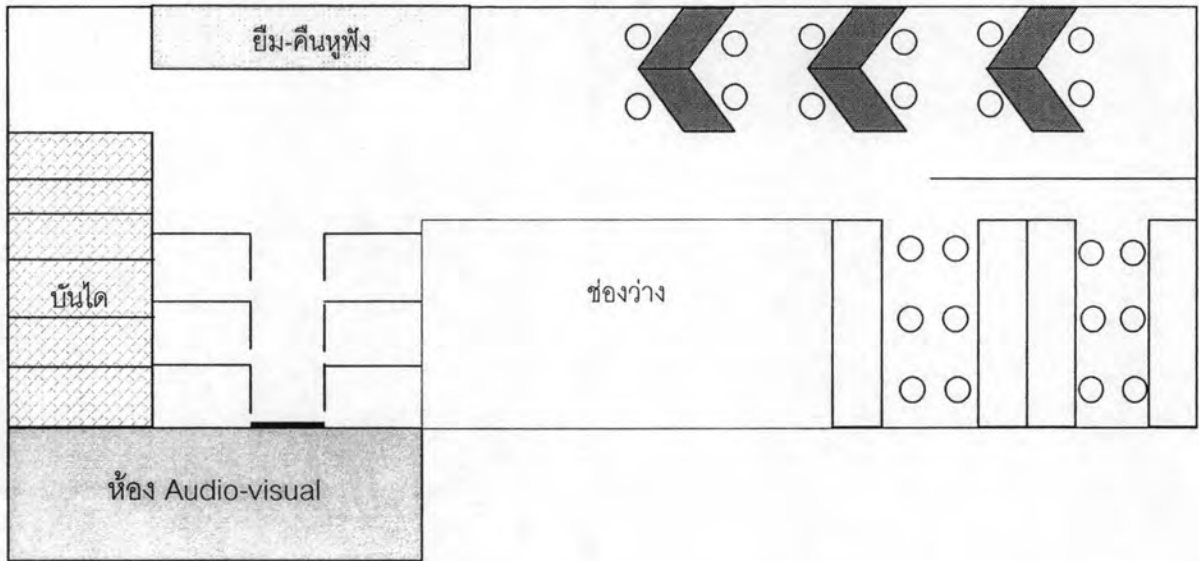
ชั้น 1

แผนภาพที่ 3 แผนผังห้องสมุดดนตรี วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล ชั้น 1

ชั้น 1	
1. พื้นที่ให้บริการชมสื่อโสตทัศน	
2. พื้นที่บริการสืบค้นฐานข้อมูล	
3. ที่วางหนังสือพิมพ์	
4. หนังสือด้านดนตรี/โน้ตเพลง	
5. หนังสือทั่วไป/วิทยานิพนธ์/งานวิจัยด้านดนตรีทั้งในและต่างประเทศ	
6. โซฟาให้บริการศึกษารายกลุ่ม	

ชั้นลอย

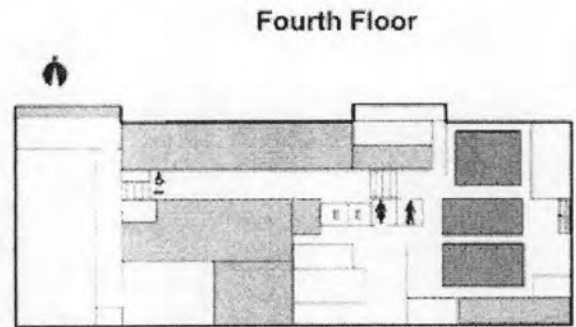
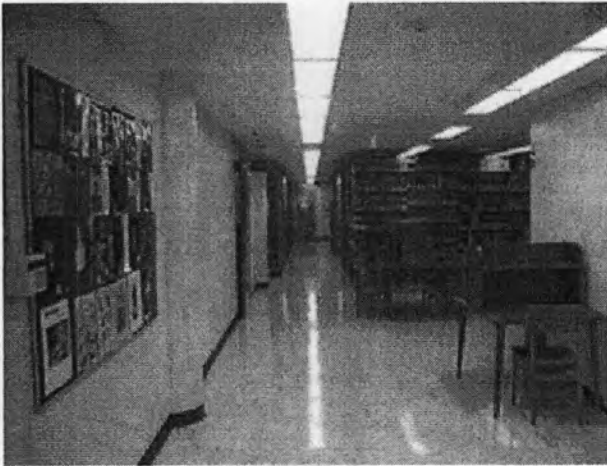

แผนภาพที่ 4 แผนผังห้องสมุดดนตรี วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล ชั้นลอย

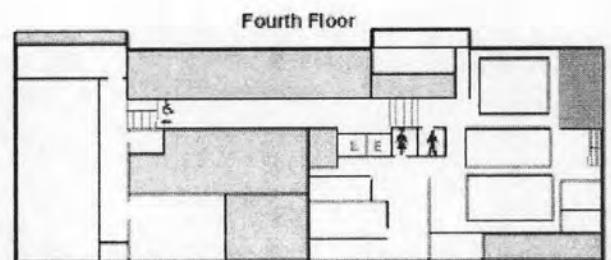
ชั้นลอย	
1. พื้นที่บริการชมสื่อโสตทัศนรายการบุคคล/รายการกลุ่ม	
2. พื้นที่บริการคอมพิวเตอร์/สืบค้นอินเทอร์เน็ต	
3. ให้บริการคอมพิวเตอร์ที่ลงโปรแกรมสำหรับทำเพลง พร้อมคีย์บอร์ดสำหรับทำเพลง	

Ellis Library (University of Missouri – Columbia)

เป็นหอสมุดกลางของมหาวิทยาลัย ชั้นที่ 4 ให้บริการหนังสือและวารสารในหมวด A และ M คือ ศิลปะและดนตรี รวมทั้งนิตยสารทั่วไป และเป็นที่ตั้งของศูนย์สื่อโสตทัศน (Recorded Sound Center) (แหล่งที่มา: <http://mulibraries.missouri.edu/collections/ellis.htm>)

แผนภาพที่ 5 แผนผังพื้นที่ให้บริการหนังสือและวารสารในหมวด A และ M หอสมุดกลาง Ellis Library (University of Missouri – Columbia) ชั้นที่ 4

แผนภาพที่ 6 แผนผังศูนย์สื่อโสตทัศน ภายในหอสมุดกลาง Ellis Library (University of Missouri – Columbia) ชั้นที่ 4

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ จะเห็นได้ว่า มีการจัดศูนย์การเรียนในลักษณะต่างๆ ที่หลากหลาย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนารูปแบบของศูนย์การเรียนให้มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษา ซึ่งแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละงานวิจัย ซึ่งรูปแบบที่ได้จะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จากการศึกษาแนวคิดและงานวิจัยองค์ประกอบศูนย์การเรียนด้านดนตรีทั้ง 4 ด้าน คือ 1) การจัดบริการและหน้าที่ของศูนย์การเรียน 2) สื่อการเรียนการสอนในศูนย์การเรียน 3) กิจกรรมการเรียนรู้ในศูนย์การเรียน และ 4) การจัดพื้นที่ในศูนย์การเรียน ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้การจัดการศูนย์การเรียนมีประสิทธิภาพ ประกอบกับการเรียนการสอนด้านดนตรี เป็นสาขาวิชาที่มีความเฉพาะ จึงควรที่จะมีห้องที่รวบรวมหนังสือ นิตยเพลง หรือซีดี ไว้นักศึกษาได้เข้ามาศึกษาหาความรู้หรือทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนความรู้ จึงมีการศึกษาศูนย์การเรียนด้านดนตรี ห้องสมุดดนตรี และศูนย์วิทยบริการในสถาบันอุดมศึกษาทั้งในและต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบศูนย์การเรียนด้านดนตรีในสถาบันอุดมศึกษา ส่งผลให้ผู้วิจัยต้องการศึกษารูปแบบศูนย์การเรียนด้านดนตรีในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อเป็นสถานที่ให้บริการด้านดนตรีโดยเฉพาะ มีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ด้านดนตรี ฝึกพัฒนาทักษะด้านดนตรี โดยทำการศึกษาได้ด้วยตนเองตามความสนใจและตามความสามารถของตนเอง เพื่อประโยชน์แก่นักศึกษา อาจารย์ ด้านดนตรีในสถาบันอุดมศึกษา และบุคคลทั่วไป